

LPO.430.001.2022
Nr ewid. 117/2022/P/22/075/LPO

Informacja o wynikach kontroli

EDUKACJA GŁUCHYCH I NIEDOSŁYSZĄCYCH DZIECI I MŁODZIEŻY

DELEGATURA W POZNANIU

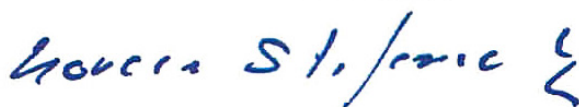
MISJA

Najwyższej Izby Kontroli jest niezależna, profesjonalna kontrola zadań publicznych w interesie obywateli i państwa

Informacja o wynikach kontroli

Edukacja głuchych i niedosłyszących dzieci i młodzieży

Dyrektor Delegatury NIK w Poznaniu

dr Marcin Stefaniak

Akceptuję:

Wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli

Małgorzata Motylow

Zatwierdzam:

Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Marian Banaś

Warszawa, dnia

01.09.2022

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
02-056 Warszawa
T/F +48 22 444 50 00

www.nik.gov.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ STOSOWANYCH SKRÓTÓW, SKRÓTOWCÓW I POJĘĆ.....	4
1. WPROWADZENIE.....	7
2. OCENA OGÓLNA	10
3. SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI.....	12
4. WNIOSKI.....	25
5. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI	27
5.1. Przygotowanie szkół do zapewnienia odpowiednich warunków nauki dla uczniów z wadą słuchu.....	27
5.2. Organizacja procesu edukacji uczniów z wadą słuchu	37
6. ZAŁĄCZNIKI.....	49
6.1. Metodyka kontroli i informacje dodatkowe.....	49
6.2. Analiza stanu prawnego i uwarunkowań organizacyjno-ekonomicznych.....	55
6.3. Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności.....	65
6.4. Wykaz podmiotów, którym przekazano informację o wynikach kontroli.....	66
6.5. Stanowisko Ministra do informacji o wynikach kontroli	67
6.6. Opinia Prezesa NIK do stanowiska Ministra	83

Wykaz stosowanych skrótów, skrótowców i pojęć

afazja	zaburzenie mowy polegające na częściowej lub całkowitej utracie możliwości posługiwania się językiem i rozumienia go, pojawiające się wskutek organicznego uszkodzenia struktur mózgowych półkuli dominującej, odpowiedzialnych za mowę i jej rozumienie ¹ ;
dostęp do systemu kształcenia dla dzieci i młodzieży głuchej i niedosłyszącej²	realizacja obowiązku zapewnienia przez władze publiczne równego dostępu do wykształcenia dzieci i młodzieży, w tym szczególnie przeprowadzanie rekrutacji w oparciu o zasadę powszechnej dostępności, umożliwienie realizacji procesu kształcenia z wykorzystaniem programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych adekwatnie do stopnia niepełnosprawności i potrzeb ucznia, również w formie zindywidualizowanej;
głusi (synonim: niesłyszący)	osoby posiadające fizyczne, wrodzone lub nabyte deficyty biologiczne uniemożliwiające lub w znacznym stopniu utrudniające słyszenie; informacje docierają do tych osób głównie drogą wzrokową; osoby dotknięte głuchotą nie opanują mowy werbalnej w sposób naturalny poprzez naśladownictwo słyszanej mowy z otoczenia; przekłada się to na trudności w komunikacji z ludźmi słyszącymi ³ ;
Głusi	pisane wielką literą oznacza ludzi – członków określonej mniejszości językowej, dla których polski język migowy jest pierwszym językiem; wielka litera w słowie Głuchy to deklaracja przynależności do kultury Głuchych, do jej wartości, przekonań, norm, a nie tylko stan zdrowia ⁴ ;
indywidualny program	indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny opracowywany dla każdego ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, określający zakres i sposób dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia, przez zastosowanie odpowiednich metod i form pracy z dzieckiem ⁵ ;
język migowy	system znaków umownych wykonywanych przy użyciu gestów i mimiki, służących do porozumiewania się bez użycia narządu słuchu ⁶ ;
kształcenie specjalne	forma nauczania, pozwalająca dostosować warunki nauczania do potrzeb i wymagań konkretnego ucznia z niepełnosprawnością ⁷ ;
nauczanie integracyjne	forma kształcenia specjalnego, która umożliwia uczniom z niepełno- sprawnością rozwój społeczny oraz zdobycie wiedzy i umiejętności wspólnie z rówieśnikami, jak najbliżej ich miejsca zamieszkania ⁸ ;

¹ <https://apteka.superpharm.pl/poradnik/czym-jest-afazja-jakie-sa-przyczyny-i-objawy-afazji-czy-leczenie-przynosi-efekty> [dostęp: 27 lipca 2022 r.].

² Definicja sformułowana na potrzeby niniejszej kontroli.

³ Woźnicka E., Doświadczenia dorosłości osoby Głuchej w ujęciu jednostkowym i społecznym, Rocznik Andragogiczny 27/2020). Niekiedy uznaje się, że pojęcie głusi powinno być używane w odniesieniu do osób niesłyszących, które opanowały mowę dźwiękową jako środek porozumiewania się (ks. Pasuto Ł., Próba opisu języka migowego, czyli co każdy powinien wiedzieć o języku migowym, pisemna wersja wykładu: Próba opisu języka migowego, wygłoszonego podczas kampanii społeczno-edukacyjnej „Labirynty” 27 sierpnia 2016 r.).

⁴ Butkiewicz A., Boguszyńska I., Brzegowa-Jabczyk A., Grześkowiak A., Kempczyńska W., Pietrus-Rajman A., Siurdyban A., Sytuacja i możliwości aktywizacji Głuchych, Wrocław 2014, http://dobrekadry.pl/wp-content/uploads/2019/01/Sytuacja_i_mozliwosci_aktywizacji_Gluchych.pdf [dostęp: 1 czerwca 2022 r.].

⁵ Zobacz: § 6 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. 2020 r. poz. 1309), dalej: rozporządzenie w sprawie organizowania kształcenia.

⁶ Słownik Języka Polskiego, zobacz: <https://sjp.pwn.pl/slovniki/j%C4%99zyk%20migowy> [dostęp: 1 czerwca 2022 r.].

⁷ Na podstawie przepisów m.in. ww. rozporządzenia w sprawie organizowania kształcenia.

⁸ Pecyna M., Zasady organizacji oddziałów integracyjnych, Z praktyki szkolnej, Nr 59 (styczeń 2016).

niedosłuch (ubytek słuchu)	zazwyczaj trwałe schorzenie, które objawia się obniżeniem czułości narządu słuchu ⁹ ;
niepełnosprawność sprzężona	występowanie u dziecka niesłyszącego lub słabosłyszącego, niewidomego lub słabowidzącego, z niepełnosprawnością ruchową w tym z afazją, z niepełnosprawnością intelektualną albo z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, co najmniej jeszcze jednej z wymienionych niepełnosprawności ¹⁰ ;
orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego	wydawany przez poradnię pedagogiczno-psychologiczną (na wniosek rodziców) dokument dla dzieci i uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym, potwierdzający wymóg stosowania wobec tych osób specjalnej organizacji nauki i metod pracy ¹¹ ;
PJM (Polski Język Migowy)	język migowy, którym posługują się głusi w Polsce, stanowiący ich naturalny język komunikacji, o własnej, odmiennej od polskiej, strukturze gramatycznej; jest pierwszym językiem dzieci, których obydwój rodzice są głusi ¹² ;
SJM (System Językowo-Migowy)	sztuczny system, który składa się z języka mówionego i miganego, czyli przekazu mowy za pomocą znaków; wywodzi się bezpośrednio z polskiego języka fonicznego; istotą systemu jest wspomaganie wyraźnej wypowiedzi dźwiękowo-artykulacyjnej znakami migowymi ¹³ ;
słabosłyszący (synonim: niedosłyszący)	osoby, u których wada słuchu ogranicza odbiór mowy naturalną drogą słuchową; stopień ubytku pozwala na korzystanie ze słuchu (drogą naturalną lub przez sprzęty wspomagające słyszenie, tj. aparaty słuchowe, implanty ślimakowe) w nauce, pracy i zabawie, jednak skutkiem tego ograniczenia jest zniekształcenie odbieranej mowy ustnej oraz wszelkich dźwięków ¹⁴ ;
surdopedagogika	dziedzina pedagogiki, która zajmuje się wspieraniem osób z uszkodzonym słuchem, czyli osób niedosłyszących oraz głuchych ¹⁵ ;
wielospecjalistyczna ocena	wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania ucznia, dokument który ma określać indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne, mocne strony, predyspozycje, zainteresowania i uzdolnienia ucznia; zakres, formy i metody wsparcia ze strony nauczycieli, specjalistów lub pomocy nauczyciela; trudności w funkcjonowaniu ucznia i przyczyny niepowodzeń edukacyjnych czy wychowawczych, ograniczenia utrudniające funkcjonowanie i uczestnictwo ucznia w codziennym życiu placówki oraz efekty działań podejmowanych w celu poprawy sytuacji ¹⁶ ;

⁹ Skrzypek A. i inni, Ocena niedosłuchu u osób powyżej 60. roku życia korzystających z aparatów słuchowych, *Otolaryngologia Polska* 68, 2014.

¹⁰ Zobacz: art. 4 pkt 32 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082, ze zm.), dalej: Prawo oświatowe.

¹¹ Zobacz: § 13 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz. U. poz. 1743, ze zm.), dalej: rozporządzenie w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające.

¹² Polski Związek Głuchych, pzgopole.pl.

¹³ Raport Nie bądź głuchy na kulturę, kulturagłuchych.pl. Kraków 2014.

¹⁴ Szorc A., Edukacja kulturalna osób z niepełnosprawnością słuchu – od A do Z, Komisja Europejska 2018, <https://epale.ec.europa.eu/es>.

¹⁵ Zobacz: załącznik nr 3 do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz. U. z 2021 r. poz. 890), dalej: rozporządzenie w sprawie standardu kształcenia nauczycieli.

¹⁶ Zobacz: § 6 ust. 4 i 10 rozporządzenia w sprawie organizowania kształcenia.

zajęcia rewalidacyjne zajęcia organizowane dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, wydane ze względu na niepełnosprawność; z założenia mają na celu usprawnienie zaburzonych funkcji rozwojowych i intelektualnych; rewalidacja to całokształt działań wychowawczych, dydaktycznych, terapeutycznych podejmowanych na rzecz ucznia z niepełnosprawnością¹⁷.

¹⁷ Wesół U., Co to jest rewalidacja i jakie jest jej miejsce w systemie edukacji?, Pedagogika Specjalna – portal dla nauczycieli, opubl. 31.05.2021 r. [dostęp: 27 lipca 2022 r.].

1. WPROWADZENIE

Pytanie definiujące cel główny kontroli

Czy głuchym i niedosłyszącym dzieciom i młodzieży zapewniono dostęp do systemu kształcenia odpowiedniego do ich potrzeb?

Pytania definiujące cele szczegółowe kontroli

1. Czy szkoła przeprowadziła rekrutację dzieci i młodzieży głuchych i niedosłyszących zgodnie z zasadą powszechnej dostępności?
2. Czy realizacja procesu kształcenia była dostosowana do potrzeb dzieci i młodzieży głuchych i niedosłyszących?

Jednostki kontrolowane

15 jednostek, w tym osiem ośrodków szkolno-wychowawczych oraz siedem zespołów szkół i szkół, w których uczyły się głuche lub niedosłyszące dzieci i młodzież¹⁸

Jednostki objęte badaniem

kwestionariuszowym

24 jednostki¹⁹, w tym ośrodków, zespoły szkół i szkoły, w których uczyły się głuche lub niedosłyszące dzieci i młodzież

Okres objęty kontrolą

2019–2022 (lata szkolne 2019/2020, 2020/2021, 2021/2022), do czasu zakończenia kontroli²⁰

W myśl Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, każdy ma prawo do nauki, a władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia²¹. Prawo do edukacji bez dyskryminacji i na zasadach równych szans gwarantowane jest też przez Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych²². Konwencja zobowiązuje państwa ją ratyfikujące do zapewnienia: wprowadzania w edukacji racjonalnych usprawnień, zgodnie z indywidualnymi potrzebami osób niepełnosprawnych, ułatwiania nauki języka migowego oraz zapewnienia, że edukacja, w szczególności dzieci, które są głuche, będzie prowadzona w najodpowiedniejszych językach i przy pomocy sposobów i środków komunikacji najodpowiedniejszych dla jednostki, a także w środowisku, które maksymalizuje rozwój edukacyjny i społeczny²³. Aby wesprzeć realizację prawa do edukacji bez dyskryminacji, państwa które ratyfikowały Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych, zobowiązały się też podjąć odpowiednie środki w celu zatrudnienia nauczycieli, w tym nauczycieli niepełnosprawnych, którzy mają kwalifikacje w zakresie używania języka migowego²⁴.

Środowiska i organizacje związane ze społecznością Głuchych od wielu lat zwracają uwagę na niedostosowanie systemu kształcenia do ich potrzeb i możliwości, uwarunkowanych niesłyszaniem i komunikowaniem się przede wszystkim w języku migowym, a nie fonicznym. W procesie edukacji zdominowanym przez komunikację foniczną, podstawowym problemem niesłyszających dzieci i młodzieży jest słaba znajomość języka polskiego. Jak wskazują specjaliści, „podstawowym i pierwotnym efektem głuchoty jest powodowanie przez nią ograniczeń w zakresie nabywania i używania języka w jego aspekcie komunikacyjnym²⁵”. Jednym z wtórnych efektów głuchoty, widocznym szczególnie w momencie, gdy uczeń kończy edukację, są niskie osiągnięcia edukacyjne, które m.in. ograniczają możliwość zatrudnienia, zmniejszają perspektywy zarobkowe, a co za tym idzie mogą istotnie obniżyć jakość życia niesłyszających²⁶ – wśród osób z niepełnosprawnością słuchową 61,1% to niepracujący i nieposzukujący pracy, 8,8% poszukuje pracy, a pracuje 30,1%²⁷. Tak wysoki odsetek niepracujących może wynikać m.in. z niskiego poziomu wykształcenia – 32,6% osób z niepełnosprawnością słuchową to osoby bez wykształcenia, z podsta-

¹⁸ Wśród skontrolowanych szkół było: dziewięć zespołów szkół specjalnych, jeden zespół szkół z oddziałami specjalnymi, cztery szkoły podstawowe z oddziałami integracyjnymi oraz jedna szkoła podstawowa integracyjna.

¹⁹ Kwestionariusz ankiety NIK wysłała do 31 jednostek.

²⁰ Czynności kontrolne prowadzono do 10 maja 2022 r.

²¹ Zobacz: art. 70 ust. 1 i 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.), dalej: Konstytucja RP.

²² Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169, ze sprostowaniem), dalej: Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych.

²³ Zobacz: art. 24 ust. 2 pkt c i ust. 3 pkt b i c Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

²⁴ Zobacz: art. 24 ust. 4 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

²⁵ Iwanicka B., Bariery i przykłady wsparcia w procesie edukacji w środowisku osób z wadami słuchu, za D. Ling, „The effects of hearing impairment. Newsounds, Washington 1985, s.2, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/se/article/view/25371>, [dostęp: 1 czerwca 2022 r.].

²⁶ Ibidem.

²⁷ Zobacz: przypis nr 4.

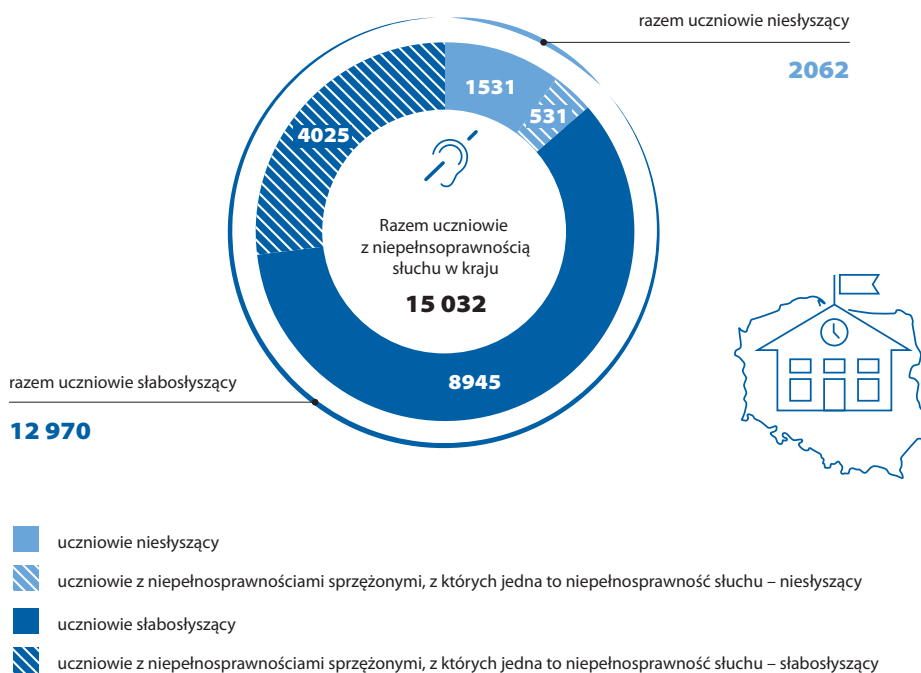
WPROWADZENIE

wowym wykształceniem, niepełnym podstawowym wykształceniem lub z wykształceniem gimnazjalnym, 38% posiada wykształcenie zasadnicze zawodowe, a 29,4% – średnie, policealnej wyższe²⁸.

W roku szkolnym 2021/2022, według stanu na 30 września 2021 r., w szkołach było 15 032 uczniów z niepełnosprawnością słuchu.

Infografika nr 1

Liczba uczniów z niepełnosprawnością słuchu w szkołach w kraju według stanu na 30 września 2021 r.

Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

W większości (86,3%) były to osoby słabosłyszące (w tym 31% to słabosłyszący, u których występowały również inne niepełnosprawności), które mimo uszkodzenia słuchu uczą się ze słyszącymi rówieśnikami. Ta grupa uczniów do nauki potrzebuje wsparcia m.in. w postaci pracy z odpowiednio przygotowanymi nauczycielami, opieki logopedycznej, dobrego dostępu do dźwięków czy właściwie dobranych metod wychowania językowego. Uczniowie niedosłyszący rzadko odczuwają potrzebę poznawania języka migowego, dążą raczej do opanowania na wysokim poziomie języka dźwiękowego. Około 95% niedosłyszących dzieci ma słyszących rodziców, którzy zwykle nie znają języka migowego i rozmawiają z dziećmi po polsku.

Niesłyszących uczniów w polskich szkołach było 2 062 (z tego 25,8% to osoby, u których poza niesłyszaniem występowały również inne niepełnosprawności). Niesłyszący uczniowie korzystają, również w czasie nauki, z języka migowego. Ta grupa to najczęściej niesłyszące dzieci niesłyszących

²⁸ Ibidem.

rodziców, których pierwszym językiem jest język migowy oraz osoby z najgłębszymi i specyficznymi uszkodzeniami słuchu, u których zastosowanie aparatów słuchowych lub implantów nie przynosi pożądanych efektów.

Gdy słyszące dziecko zaczyna edukację, potrafi mówić w języku polskim. Uczy się więc czytać i pisać w języku, który już zna, i dzięki niemu zdobywa wiedzę. Sytuacja głuchego dziecka jest zupełnie inna – jeśli głuche dziecko ma głuchych rodziców posługujących się polskim językiem migowym, wynosi ten język z domu, a język polski, którego nie słyszy, jest dla niego językiem obcym. Z dzieckiem, które posługuje się tylko PJM, mówiący i niemigający w PJM nauczyciel nie ma żadnego kontaktu. Z perspektywy ucznia posługującego się tylko PJM, nauczyciel mówiący w języku polskim mówi w języku obcym. Dla uczniów komunikujących się w PJM, niezrozumiały jest również system językowo-migowy, zwany „migana polszczyzną”. Korzystając z SJM nauczyciel mówi po polsku i równoległe miga słowa, których używa. Głuchy uczeń może wówczas zrozumieć pojedyncze słowa i polecenia, nie rozumie jednak sensu wypowiedzi nauczyciela²⁹.

Dzieci i młodzież z niepełnosprawnością słuchu, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy, obejmuje się kształceniem specjalnym, które może odbywać się w szkołach ogólnodostępnych, integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi oraz w szkołach specjalnych lub z oddziałami specjalnymi. Program nauczania każdego ucznia z niepełnosprawnością słuchu powinien być dostosowany do jego indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych i zaleceń określonych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego³⁰. Dostosowanie treści i indywidualizacja procesu nauczania to zadanie nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniem niesłyszącym i słabosłyszącym.

NIK przeprowadziła niniejszą kontrolę odpowiadając na sygnały o trudnościach w realizacji prawa do nauki w warunkach odpowiednich do potrzeb uczniów z niepełnosprawnością słuchu, zwłaszcza, że dotychczas nie kontrolowała tych zagadnień. Podejmując kontrolę NIK założyła też, że jej ustalenia zwrócą uwagę odpowiednich organów na ewentualne problemy prawne i organizacyjne utrudniające proces edukacji dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu i przyczynią się do ich wyeliminowania.

²⁹ Za: Magdalena Dunaj, doktor nauk humanistycznych w dziedzinie etnologii, zobacz: Tygodnik Powszechny, Dunaj M., Głuchy uczeń ma słuchać z uwagą, zobacz: <https://www.tygodnikpowszechny.pl/gluchy-uczen-ma-sluchac-z-uwaga-167648> [dostęp: 27 lipca 2022 r.].

³⁰ Zobacz: art. 127 ust. 1 i 3 Prawa oświatowego.

2. OCENA OGÓLNA

System edukacji niedostosowany do zróżnicowanych potrzeb uczniów z niepełnosprawnością słuchu

System kształcenia nie był dostosowany do zróżnicowanych potrzeb uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Proces rekrutacji uczniów z niepełnosprawnością słuchu odbywał się na zasadzie powszechnej dostępności, system kształcenia nie był jednak odpowiedni do potrzeb uczniów dla których pierwszym, podstawowym językiem jest język migowy. Był natomiast odpowiedni do potrzeb niesłyszących i słabosłyszących uczniów komunikujących się w języku polskim.

Do potrzeb uczniów posługujących się językiem migowym nie dostosowano podstawy programowej, zakładającej znajomość języka polskiego. Szkołom nie udostępniono podręczników odpowiednich do potrzeb uczniów komunikujących się w języku migowym, przez co nauczyciele pracujący z takimi uczniami korzystali przede wszystkim z materiałów i pomocy dydaktycznych samodzielnie przygotowanych i dostosowanych do potrzeb uczniów.

Nauczyciele pracujący z niesłyszącymi uczniami nie mieli obowiązku znajomości języka migowego. Poprawie ich kompetencji językowych nie służył brak minimalnego, jednolitego standardu poziomu umiejętności językowych i komunikacyjnych pozwalających na pracę z niesłyszącym uczniem. Poprawie i ujednoliceniu zakresu znajomości i kompetencji językowych, tak nauczycieli, jak i uczniów, nie służył też swoisty dualizm językowy, polegający na prowadzeniu w szkołach zajęć zarówno z polskiego języka migowego, jak i z systemu językowo-migowego.

Do potrzeb i możliwości uczniów posługujących się językiem migowym nie dostosowano wystarczająco, w warstwie językowej, części arkuszy egzaminów zewnętrznych, co niekorzystnie wpływało na poziom zdawalności egzaminów. Uczniowie szkół specjalnych dla niesłyszących i słabosłyszących, w tym ci posługujący się językiem migowym, uzyskiwali niższe wyniki egzaminów zewnętrznych niż ich rówieśnicy z niepełnosprawnością słuchu uczący się w szkołach lub oddziałach integracyjnych i niekorzystający z języka migowego. Na poziomie porównywalnym z wynikami uczniów szkół w kraju były natomiast wyniki niesłyszących i słabosłyszących uczniów skontrolowanych szkół z praktycznej części egzaminów zawodowych, gdzie efektem końcowym egzaminu jest wykonanie zadania, a nie jest konieczna bardzo dobra znajomość języka polskiego.

Prawidłowo zorganizowano większość oddziałów, w których uczyli się niesłyszący i słabosłyszący uczniowie. Większość kadry pedagogicznej skontrolowanych szkół³¹ posiadała niezbędne, określone przepisami prawa kwalifikacje do pracy z uczniami z niepełnosprawnością słuchu, nie posiadała natomiast umiejętności komunikowania się w języku migowym. Wśród pracowników szkół tylko niewielu³² było osobami z niepełnosprawnością słuchu. W szkołach integracyjnych i z oddziałami integracyjnymi, w których kształciły się niesłyszące lub słabosłyszące dzieci i młodzież komunikujące się w języku polskim, proces ich nauki adekwatnie do potrzeb wspierali nauczyciele współorganizujący kształcenie.

Prawidłowo zorganizowano i przeprowadzono wszystkie lekcje, które obserwowały powołane przez NIK biegłe w dziedzinie kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W dokumentacji części uczniów biegłe stwierdziły jednak przypadki nierzetelnego lub nieprawidłowego ujmowania w indywidualnych programach zaleceń do pracy z uczniem wynikających z orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego lub dokonywanej okresowo wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia³³.

³¹ Prawidłowe kwalifikacje posiadali wszyscy pracownicy pedagogiczni w 60% ze skontrolowanych szkół integracyjnych oraz 70% szkół specjalnych.

³² Szerzej – zobacz: infografika nr 11.

³³ W każdej ze skontrolowanych szkół biegłe stwierdziły przypadki niezgodnego z obowiązującymi przepisami lub nierzetelnego prowadzenia indywidualnej dokumentacji uczniów.

OCENA OGÓLNA

Do potrzeb osób niesłyszących nie dostosowano ogólnodostępnych stron internetowych większości ze skontrolowanych szkół³⁴, mimo że obowiązujące od września 2019 r. przepisy nakładają na podmioty publiczne obowiązek zapewnienia na stronie internetowej informacji o zakresie jego działalności w postaci nagrania treści w polskim języku migowym.

³⁴ Żadna ze szkół integracyjnych oraz 70% szkół specjalnych nie miało dostosowanych stron internetowych.

3. SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI

Zapewnienie dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu możliwości podjęcia nauki

Dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu zgłaszającym się do 15 skontrolowanych szkół – w latach szkolnych 2019/2020, 2020/2021 i 2021/2022 było to w sumie 487 osób – zapewniono możliwość podjęcia w nich nauki. Do szkół specjalnych przyjęto w tym czasie 466 uczniów, a do szkół integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi 21 uczniów. Na koniec września 2021 r., w skontrolowanych szkołach kształciło się 949 uczniów z niepełnosprawnością słuchu. [str. 27]

Infografika nr 2

Liczba uczniów z niepełnosprawnością słuchu w skontrolowanych szkołach według stanu na 30 września 2021 r.

Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie ustaleń kontroli.

Niedostosowanie systemu edukacji do zróżnicowanych potrzeb uczniów

System edukacji nie był dostosowany do zróżnicowanych potrzeb uczniów z niepełnosprawnością słuchu i nie realizował w pełni, wynikających z Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, zobowiązań państwa do zapewnienia, że edukacja głuchych dzieci będzie prowadzona w najodpowiedniejszych dla nich językach³⁵ oraz iż zostaną podjęte odpowiednie środki w celu zatrudniania nauczycieli, w tym nauczycieli niepełnosprawnych, którzy mają kwalifikacje w zakresie używania języka migowego³⁶. [str. 29–36]

Niedostosowanie podstawy programowej do potrzeb niesłyszących uczniów

Głuchym uczniom nie zapewniono edukacji dwujęzycznej, tj. możliwości nauki w języku polskim i języku migowym. Podstawa programowa dla wszystkich uczniów – słyszących, słabosłyszących i niesłyszących – jest taka sama i nie uwzględnia trudności w komunikowaniu się uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Dodatkowo, w podstawie programowej

³⁵ Zobacz: art. 24 ust. 3 lit. c Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

³⁶ Zobacz: art. 24 ust. 4 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

realizowanej w szkołach, w których uczą się dzieci i młodzież z niepełnosprawnością słuchu nie wyodrębniono przedmiotu język migowy. Uczniowie mogą uczyć się języka migowego tylko w ramach zajęć rewalidacyjnych lub dodatkowych zajęć, o ile wyrazi na to zgodę organ prowadzący szkołę. [str. 30]

Poza wprowadzonym od roku akademickiego 2019/2020 standardem kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu pedagoga specjalnego, nauczyciela, logopedy i nauczyciela prowadzącego zajęcia wczesnego wspomagania rozwoju dziecka³⁷, nie wprowadzono dotychczas formalnego wymogu znajomości języka migowego przez kadre pedagogiczną szkół, w których uczą się niesłyszące dzieci i młodzież. Co istotne, wśród umiejętności, jakie powinni nabyć absolwenci studiów realizujących ww. standard kształcenia wskazuje się m.in. znajomość jedynie podstaw języka migowego, systemu językowo-migowego (SJM) w kontekście polskiego języka migowego (PJM) i stosowanie jedynie podstaw języka migowego oraz odróżnianie SJM od PJM. Znajomość języka migowego na takim poziomie nie zapewnia sprawnego komunikowania się z uczniami.

Spośród nauczycieli i pracowników pedagogicznych skontrolowanych szkół pracujących z uczniami z niepełnosprawnością słuchu³⁸, znajomość któregoś z języków migowych (PJM, SJM albo obydwu) – na różnym poziomie, często bez formalnego potwierdzenia w ramach jednolitego systemu weryfikacji kompetencji językowych – deklarowało: PJM – 41,8% nauczycieli szkół dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu i 14,5% nauczycieli szkół integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi; SJM – 34,4% nauczycieli w szkołach dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu i 40,8% nauczycieli w szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi. Wśród pracowników pedagogicznych szkół, do których NIK skierowała ankietę, znajomość PJM w szkołach dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu deklarowało 33,6% z nich i 4,6% w szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi, a znajomość SJM – 60,5% w szkołach dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu i 1,5% w szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi. [str. 29–30, 34]

Brak obowiązku
znajomości języka
migowego przez
nauczycieli pracujących
z niesłyszącymi uczniami

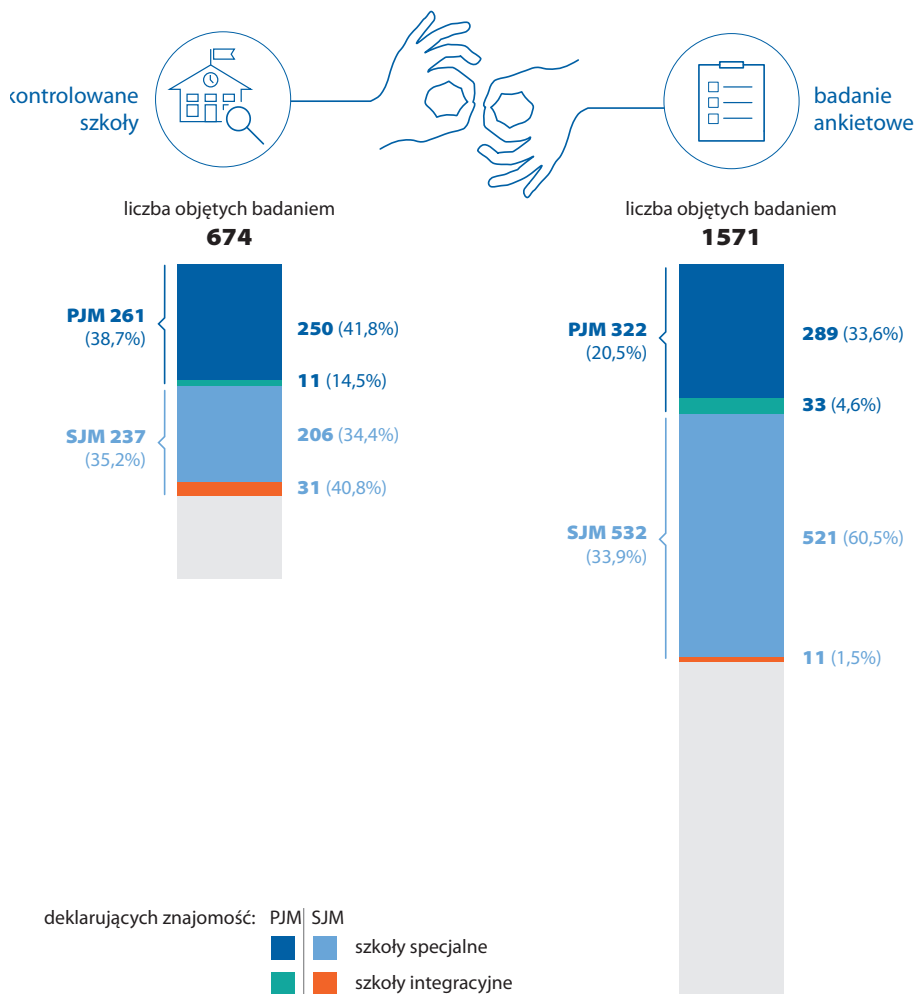
³⁷ Rozporządzenie w sprawie standardu kształcenia nauczycieli.

³⁸ Których kwalifikacje objęto szczegółową kontrolą.

SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI

Infografika nr 3

Znajomość języka migowego wśród kadry pedagogicznej

Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie ustaleń kontroli.

Większość kadry pedagogicznej, również w części szkół dla uczniów niesłyszących i słabosłyszących, nie jest przygotowana do komunikowania się z uczniami w języku migowym. Ustalenia kontroli w jednej ze szkół pokazały, że trudności w komunikowaniu się nauczycieli z uczniem i jego rodzicami oraz niezapewnienie uczniowi możliwości uczenia się w preferowanym przez niego języku (PJM) doprowadziły do podjęcia przez rodziców ucznia decyzji o zmianie szkoły. Nie zapobiegły temu działania dyrektora szkoły, który – wobec braku wystarczającej liczby nauczycieli sprawnie komunikujących się w PJM – podjął próbę zatrudnienia w szkole dla niesłyszących dzieci tłumacza PJM. Ostatecznie uczeń rozpoczął naukę w oddalonej o ponad 300 km od miejsca zamieszkania szkole, w której uczniowie uczą się tylko w PJM. Taka sytuacja miała miejsce, mimo że w myśl Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, państwo powinno zapewnić osobom niepełnosprawnym możliwość włączającego, bezpłatnego nauczania wysokiej jakości w społecznościach, w których żyją³⁹. [str. 31–33]

³⁹ Zobacz: art. 24 ust. 2 lit. b Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

Przepisy prawa oświatowego nie określają, którego z języków migowych – PJM czy SJM – dzieci i młodzież mają uczyć się w szkołach. W trzech ze skontrolowanych szkół dla niesłyszących i słabosłyszących, uczniowie uczyli się tylko PJM, w dwóch – tylko SJM, a w kolejnych dwóch mogli uczyć się PJM lub SJM. W szkołach, do których NIK skierowała ankietę, uczniowie mieli możliwość nauki zarówno PJM, jak i SJM – w tych dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu PJM uczyło się 29% z nich, a SJM – 31%. [str. 30–31]

Języka migowego nie uczyli się niesłyszący i słabosłyszący uczniowie skontrolowanych szkół integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi. W szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi, do których NIK skierowała ankietę, uczniowie nie uczyli się PJM, a SJM uczyło się 0,07% uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Te dane pokazują, że w szkołach i oddziałach integracyjnych w zasadzie nie uczyły się dzieci i młodzież komunikujący się w języku migowym, co może wynikać m.in. z braku nauczycieli znających ten język. W istocie oznacza to, że ze względu na potencjalne trudności w komunikowaniu się, uczniowie ci nie korzystają, na równi z innymi uczniami, z nauczania włączającego, mimo że Polska zobowiązała się do zapewnienia, że osoby niepełnosprawne będą korzystać z włączającego nauczania na równi z innymi osobami⁴⁰. [str. 34]

Udostępnione przez Ministerstwo Edukacji i Nauki zaadaptowane podręczniki dla uczniów klas od I do III szkoły podstawowej, zdaniem dyrektorów i nauczycieli skontrolowanych szkół, nie były dostosowane do potrzeb niesłyszących uczniów. Natomiast podręczników dla starszych uczniów szkoły podstawowej i szkół ponadpodstawowych Ministerstwo nie udostępniło⁴¹. Według deklaracji Ministerstwa z kwietnia i lipca 2022 r., zakończono prace nad adaptacją i tłumaczeniem na PJM podręczników dla uczniów klas od IV do VIII szkoły podstawowej i udostępniono je dyrektorom i nauczycielom szkół podstawowych w Systemie Informacji Oświatowej⁴². Nie udostępniono zaadaptowanych i przetłumaczonych na PJM podręczników dla uczniów szkół ponadpodstawowych. [str. 33–34]

Średnie wyniki większości egzaminów zewnętrznych, do których przystąpili niesłyszący lub słabosłyszący uczniowie skontrolowanych szkół były niższe od średnich wyników uzyskiwanych przez uczniów szkół w kraju, a przyczyną takiego stanu nie były jedynie indywidualne możliwości i predyspozycje uczniów z niepełnosprawnością słuchu. [str. 42–46]

Niższe średnie wyniki, od średniej uczniów szkół w kraju, uzyskiwali niesłyszący i słabosłyszący uczniowie skontrolowanych szkół przystępujący do egzaminu ósmoklasisty, przy czym wyniki niesłyszących i słabosłyszących uczniów szkół i oddziałów integracyjnych, były wyższe od wyników uczniów szkół dla niesłyszących. [str. 42]

Dualizm językowy
– PJM versus SJM

Brak przygotowania
szkół integracyjnych
do pracy z uczniami
komunikującymi się
w języku migowym

Brak podręczników
dostosowanych
do potrzeb uczniów
komunikujących się
w języku migowym

Słabe wyniki egzaminów
zewnętrznych

⁴⁰ Ibidem.

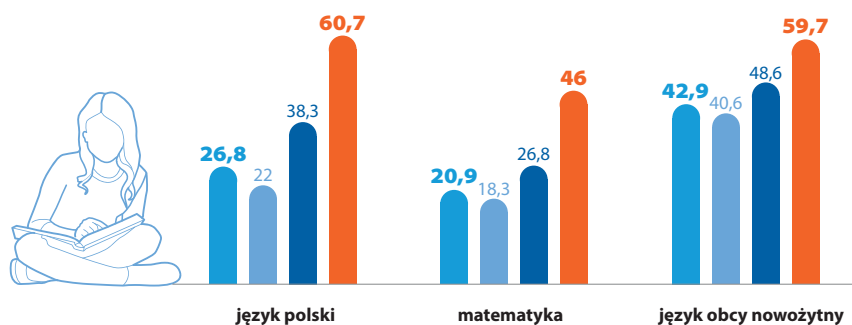
⁴¹ Według wyjaśnień dyrektorów szkół składanych NIK w tok kontroli.

⁴² Odpowiedzi Ministra Edukacji i Nauki (sygn. DWEW-WSPE.0911.1.2022.JKP i DPNP-WPPiP.4083.48.2022.2.ML) na pisma NIK z 12 kwietnia 2022 r. i 13 lipca 2022 r. skierowane do Ministra w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz. U. z 2022 r. poz. 623), dalej: ustawa o NIK.

SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI

Infografika nr 4

Średnie wyniki egzaminów ósmoklasisty za lata szkolne 2018/2019, 2019/2020, 2020/2021

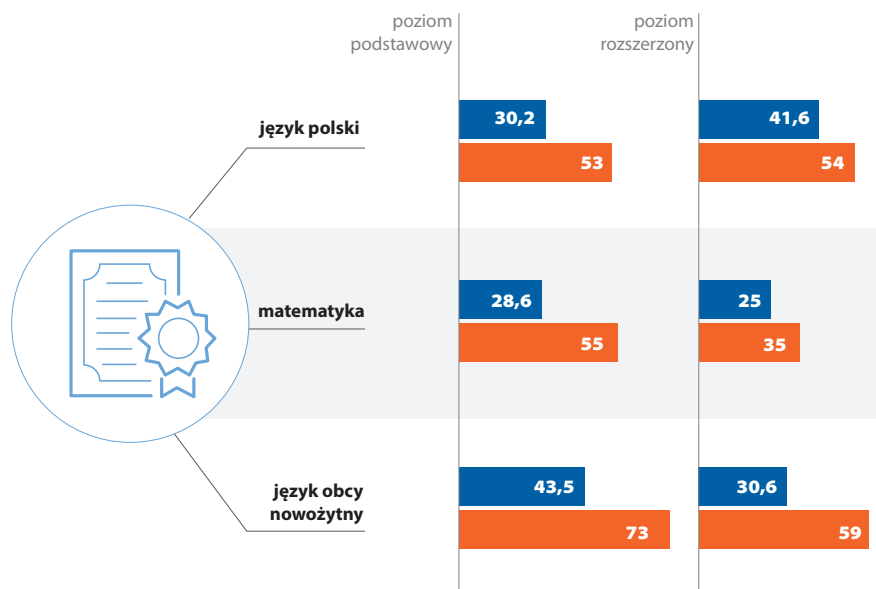
- średni wynik niesłyszących i słabosłyszących uczniów wszystkich skontrolowanych szkół
 - średni wynik niesłyszących i słabosłyszących uczniów skontrolowanych szkół specjalnych
 - średni wynik niesłyszących i słabosłyszących uczniów skontrolowanych szkół integracyjnych
 - średni wynik dla wszystkich szkół w kraju
- xx,x % punktów możliwych do zdobycia

Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie ustaleń kontroli i danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.

Niższe średnie wyniki, od średniej uczniów szkół w kraju, uzyskiwali niesłyszący i słabosłyszący uczniowie skontrolowanych szkół przystępujący do egzaminu maturalnego. [str. 43–45]

Infografika nr 5

Średnie wyniki egzaminów maturalnych za lata szkolne 2018/2019, 2019/2020, 2020/2021

- średni wynik niesłyszących i słabosłyszących uczniów wszystkich skontrolowanych szkół
 - średni wynik dla wszystkich szkół w kraju
- xx,x % punktów możliwych do zdobycia

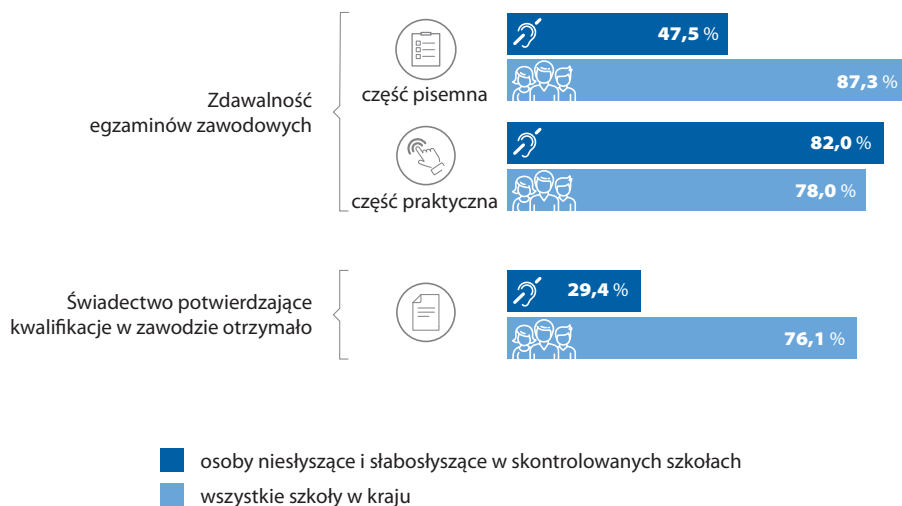
Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie ustaleń kontroli i danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.

SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI

Wyniki egzaminów zawodowych pokazały, że uczniowie z niepełnosprawnością słuchu gorzej od słyszących rówieśników radzili sobie z ich pisemną częścią. Lepiej natomiast wypadała zdawalność przez nich części praktycznej egzaminu, niewymagającej sprawnego posługiwania się językiem polskim. [str. 46]

Infografika nr 6

Średnie wyniki egzaminów zawodowych za lata szkolne 2018/2019, 2019/2020, 2020/2021

Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie ustaleń kontroli i danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej.

Na słabsze – od uzyskiwanych przez słyszących rówieśników – wyniki egzaminów uczniów z niepełnosprawnością słuchu, poza niedostosowaniem podstawy programowej oraz brakiem odpowiednich podręczników, wpływało niedostosowanie do ich kompetencji językowych treści większości poleceń i zadań egzaminacyjnych oraz zasad zdawania egzaminów zewnętrznych⁴³. Dotychczasowe zmiany formy i zasad zdawania egzaminów zewnętrznych są niewystarczające dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Część poleceń i zadań egzaminacyjnych ma złożoną konstrukcję i składa się z trudnych, a nawet abstrakcyjnych pojęć. Konieczne jest wprowadzenie dalszych dostosowań w postaci prostego formułowania pytań i zadań w języku polskim oraz możliwości ich przetłumaczenia na język migowy⁴⁴, co na części egzaminów nie jest możliwe – według obowiązujących procedur, na egzaminie zewnętrznym nie jest dopuszczalne tłumaczenie na język migowy, ani inny zindywidualizowany, alternatywny sposób komunikacji, treści poleceń i tekstów zawartych w arkuszach egzaminacyjnych. Obecność na egzaminie surdopedagoga lub tłumacza języka migowego zapewnia się, jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych, a w języku migowym możliwe jest zdawanie części ustnej egzaminu maturalnego z języka polskiego. [str. 42–46]

Niedostosowana treść zadań egzaminacyjnych do potrzeb niesłyszących uczniów

⁴³ Za dyrektorami szkół dla niesłyszących i słabosłyszących uczniów oraz nauczycielami pracujący z tymi uczniami.

⁴⁴ Ibidem.

SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI

Infografika nr 7

Przykłady dostosowania do potrzeb niesłyszących uczniów pytań egzaminacyjnych na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje w zawodzie cukiernik

Przykładowe pytanie egzaminacyjne

Pytanie dostosowane dla ucznia niesłyszącego

1

Długi proces miesienia ciasta podczas produkcji ciasta kruchego może spowodować:

- a) zwiększenie objętości ciasta
- b) zaciągnięcie ciasta
- c) przebicie ciasta
- d) opadanie ciasta

1

Za długie wyrabianie ciasta kruchego powoduje:

- a) zwiększenie objętości ciasta
- b) stwardnienie ciasta
- c) przebicie ciasta
- d) opadanie ciasta

2

Z magazynu pobrano mąkę ziemniaczaną. Po dokonaniu oceny organoleptycznej stwierdzono, że mąka jest gładka, błyszcząca, ma swoisty zapach. Przeznaczono ją do produkcji ciasta:

- a) biszkoptowego
- b) piernikowego
- c) piaskowego
- d) kruchego

2

Z mąki ziemniaczanej dobrej jako robi się ciasto:

- a) biszkoptowe
- b) piernikowe
- c) piaskowe
- d) kruche

3

Wskaż wilgotność względną i temperaturę pomieszczenia, w którym należy przechowywać cukier:

- a) do 65%, od 25° C
- b) od 65%, do 18° C
- c) do 65%, do 18° C
- d) od 65%, do 25° C

3

W jakiej wilgotności i temperaturze magazynować cukier?

- a) do 65%, od 25° C
- b) od 65%, do 18° C
- c) do 65%, do 18° C
- d) od 65%, do 25° C

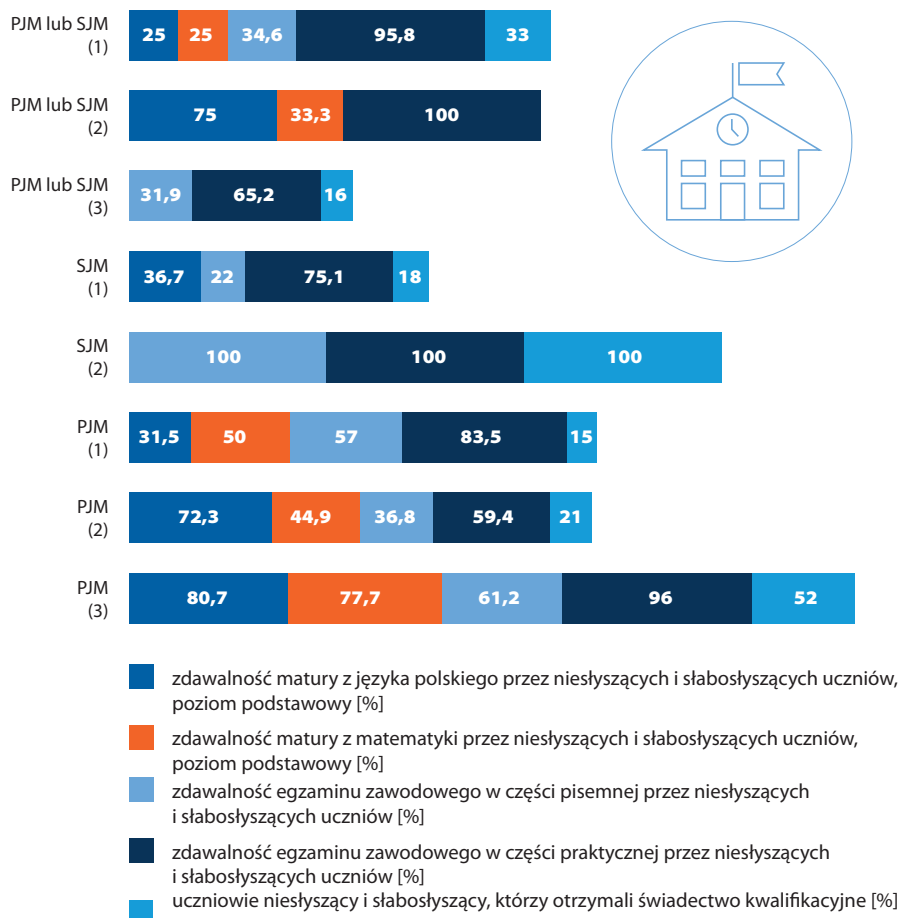
Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie ustaleń kontroli.

Ustalenia kontroli pokazały, że zdawalność egzaminów wśród uczniów szkół, w których uczono jednego języka migowego (PJM lub SJM) była wyższa od zdawalności uczniów szkół, w których uczono dwóch języków (PJM i SJM). [str. 30, 42–46]

SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI

Infografika nr 8

Średnia zdawalność egzaminu maturalnego i zawodowego uczniów szkół, w których uczono PJM lub SJM za lata szkolne 2018/2019, 2019/2020, 2020/2021

Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie ustaleń kontroli.

Uznanie zasadności zapewnienia głuchym uczniom edukacji dwujęzycznej oraz wprowadzania do podstawy programowej, obok języka polskiego, również nauki języka migowego, wymaga wskazania, którego z języków – PJM czy SJM – uczniowie będą się uczyli realizując podstawę programową. Nauka jednego języka wyeliminowałaby swoisty dualizm językowy oraz związane z tym problemy w komunikowaniu się uczniów z nauczycielami. Zapewniłoby to również ujednoclenie oceny poziomu kompetencji językowych uczniów i nauczycieli. Dodatkowo, ustalenia kontroli pokazały, że egzaminy zewnętrzne zdawało więcej uczniów szkół, w których uczono jednego języka niż uczniów szkół, w których uczono dwóch języków migowych.

Zasadne jest, aby nauczaniem w szkołach językiem był język preferowany przez społeczność Głuchych i wskazywany w już obowiązujących przepisach, tj. polski język migowy, do którego stosowania zobowiązują np. przepisy ustawy o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi

Potrzeba wyboru jednego z języków migowych

potrzebami⁴⁵. O polskim języku migowym mowa jest także w Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030⁴⁶, która weszła w życie 12 marca 2021 r.

Uwzględnianie potrzeb edukacyjnych większości uczniów w indywidualnych programach

Analiza indywidualnej dokumentacji 351 uczniów z niepełnosprawnością słuchu wykazała, że w większości przypadków potrzeby uczniów określone w orzeczeniach o potrzebie kształcenia specjalnego znalazły odzwierciedlenie w indywidualnych programach edukacyjno-terapeutycznych opracowanych dla tych uczniów. Powołane przez NIK biegłe w dziedzinie kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi⁴⁷, w każdej ze skontrolowanych szkół stwierdziły jednak przypadki niezgodnego z obowiązującymi przepisami lub nierzetelnego prowadzenia indywidualnej dokumentacji uczniów. Braki zapisów lub nieścisłości w zapisach w indywidualnych programach lub w wielospecjalistycznej ocenie funkcjonowania ucznia, niezgodne z wymogami § 6 rozporządzenia w sprawie organizowania kształcenia, stwierdzono w siedmiu szkołach (sześciu specjalnych i jednej integracyjnej). Braki danych świadczące o nierzetelnym prowadzeniu indywidualnych programów i wielospecjalistycznych ocen występowały w 13 szkołach (10 specjalnych oraz trzech integracyjnych albo z oddziałami integracyjnymi). [str. 38–40]

Stwierdzono też przypadki niezgodności albo niepełnej zgodności form pomocy ujętych w indywidualnych programach z zaleceniami zawartymi w orzeczeniach o potrzebie kształcenia specjalnego w zakresie realizacji zajęć logopedycznych i dydaktyczno-wyrównawczych. Wprawdzie udział uczniów w tych zajęciach nie był obligatoryjny, NIK wskazuje jednak, że mogło to osłabić proces rewalidacji zalecony w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. [str. 40]

Prawidłowy przebieg lekcji

Prawidłowo przebiegały natomiast lekcje z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu⁴⁸. W opinii biegłych, sposób prowadzenia zajęć wskazywał na poprawność przebiegu procesu edukacyjnego, realizację założonych celów lekcji, stosowanie odpowiednich metod i form pracy z uczniem, a także wdrożenie dostosowań zgodnych z zaleceniami zawartymi w orzeczeniach o potrzebie kształcenia specjalnego. [str. 41]

Częściowo niezrealizowane zajęcia rewalidacyjne

W mniejszym od przewidzianego w przepisach prawa wymiarze, w części szkół dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu, odbywały się zajęcia rewalidacyjne, których celem jest wspieranie osób z niepełnosprawnościami i wyrównanie szans zmniejszonych przez niepełnosprawność. Godzina

⁴⁵ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1062, ze zm., dalej: ustawa o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami) – art. 6 pkt 3 lit. c.

⁴⁶ Uchwała Nr 27 Rady Ministrów z dnia 16 lutego 2021 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030 (M.P. poz. 218).

⁴⁷ Prof. dr hab., prof. UAM dr hab. oraz dr hab., pracownicy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (Wydział Studiów Edukacyjnych, Pracownia Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych).

⁴⁸ Powołane przez NIK biegłe obserwowały przebieg 15 lekcji (po jednej w każdej z kontrolowanych szkół); wizytacja lekcji odbyła się w trybie zdalnym, z wykorzystaniem techniki komunikowania się na odległość.

zajęć rewalidacyjnych, w myśl obowiązujących przepisów⁴⁹, powinna trwać 60 minut, a tylko w uzasadnionych przypadkach dopuszcza się, aby trwały krócej, pod warunkiem jednak, że zachowany będzie ustalony dla ucznia łączny czas tych zajęć w okresie tygodniowym. Tego warunku nie zachowano w trzech⁵⁰ ze skontrolowanych szkół. W jednej ze szkół⁵¹ część zajęć rewalidacyjnych nie odbyła się, a w jednej⁵² część zajęć zaplanowano w mniejszym od przewidzianego w przepisach wymiarze. Dyrektorzy szkół wyjaśniali, że niezapewnienie uczniom udziału w zajęciach rewalidacyjnych w pełnym wymiarze wynikało przede wszystkim z problemów organizacyjnych. Te nie mogą ograniczać realizacji zajęć zaplanowanych dla uczniów w indywidualnych programach, a tym samym niekorzystnie wpływać na proces ich rewalidacji. [str. 41]

Większość pracowników pedagogicznych - nauczycieli, logopedów, pedagogów, psychologów i wychowawców – pracujących w skontrolowanych szkołach i realizujących zajęcia z uczniami z niepełnosprawnością słuchu posiadała wymagane do tego kwalifikacje, tj. posiadała wykształcenie w zakresie odpowiednim do niepełnosprawności uczniów (wykształcenie kierunkowe lub studia podyplomowe, zakład kształcenia nauczycieli lub kurs kwalifikacyjny w zakresie surdopedagogiki), czym spełniali wymogi art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela⁵³ oraz § 15, 18–20 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli⁵⁴. [str. 27–28]

Większość kadry pedagogicznej z wymaganym przygotowaniem zawodowym

W 10 szkołach⁵⁵ wystąpiły przypadki zatrudniania jako pracowników pedagogicznych osób (48), które nie posiadały kwalifikacji do zajmowania danego stanowiska. W większości takich przypadków (38 osób, w sześciu szkołach) dyrektorzy szkół, zgodnie z art. 10 ust. 9 Karty Nauczyciela, uzyskiwali każdorazowo zgodę kuratora oświaty na takie zatrudnienie. Zatrudnienie osób bez wymaganych kwalifikacji najczęściej uzasadniano brakiem kandydatów spełniających wszystkie kryteria. Niewystąpienie o zgodę na zatrudnienie osób nieposiadających pełnych kwalifikacji (10 osób, w pięciu szkołach) uzasadniano m.in. niezakładaną wcześniej koniecznością powierzenia tym osobom pracy z uczniami z niepełnosprawnością słuchu. [str. 27–29]

Wśród pracowników pedagogicznych i pozostałych pracowników skontrolowanych szkół były osoby z niepełnosprawnością słuchu. Udział niesłyszących nauczycieli w procesie kształcenia uczniów z niepełnosprawnością słuchu jest istotny nie tylko ze względu na ich kompetencje zawodowe, ale także ze względu na posiadane przez nich naturalne

Niewielki odsetek pracowników szkół z niepełnosprawnością słuchu

⁴⁹ Zobacz: § 10 ust. 3 i 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz. U. poz. 502, ze zm.), dalej: rozporządzenie w sprawie organizacji szkół.

⁵⁰ Zespół Szkół nr 7 w Bydgoszczy, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 w Łodzi, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 4 w Łodzi.

⁵¹ Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Nowym Siodle.

⁵² Instytut Głuchoniemych w Warszawie.

⁵³ Dz. U. z 2021 r. poz. 1762, ze zm., dalej: Karta Nauczyciela.

⁵⁴ Dz.U. z 2020 r. poz. 1289, dalej: rozporządzenie w sprawie kwalifikacji nauczycieli.

⁵⁵ W trzech szkołach integracyjnych (60%) i siedmiu szkołach specjalnych (70%).

predyspozycje, co istotnie wpływa na sposób budowania przez uczniów własnej wartości i prawidłowej samooceny, ułatwia też współpracę z rodzicami.

Jak wskazuje Rzecznik Praw Obywatelskich, ważny jest odsetek niesłyszących nauczycieli pracujących z uczniami, ponieważ – według socjologów – grupa uzyskuje wpływ na postawę i zachowania innych, gdy zaczyna stanowić około 20% ogółu⁵⁶. Taką część ogółu niesłyszący pracownicy stanowili tylko w dwóch skontrolowanych szkołach – w Instytucie Głuchoniemych w Warszawie, gdzie w latach 2019–2021, odsetek głuchych lub niedosłyszących pracowników pedagogicznych stanowił od 18,5 do 20,8%, a pozostałych pracowników – od 27,9 do 29,8% oraz w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Głuchych w Warszawie, gdzie odsetek niesłyszących lub słabosłyszących nauczycieli w analogicznym okresie wynosił 24%, a pozostałych pracowników pedagogicznych – od 21 do 31%. W pozostałych szkołach dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu odsetek pracowników pedagogicznych i pozostałych niesłyszących lub słabosłyszących pracowników był niższy i wynosił od 1 do 11%, a w jednej – analogicznie, jak w trzech (z pięciu) szkołach integracyjnych – nie było takich pracowników. To pokazuje, zważywszy również na zobowiązanie podjęte przez państwo wraz z ratyfikowaniem Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych⁵⁷, że zasadne jest wprowadzenie systemowych rozwiązań zachęcających osoby z niepełnosprawnością słuchu do podejmowania pracy z niesłyszącymi i słabosłyszącymi uczniami, zarówno w szkołach specjalnych, jak i integracyjnych. [str. 34–36]

Nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów

Trudności organizacyjne były przyczyną tworzenia oddziałów szkolnych, których skład lub liczebność nie były zgodne z § 6 ust. 6 rozporządzenia w sprawie organizacji szkół. W skontrolowanych szkołach, w latach szkolnych 2019/2020, 2020/2021 i 2021/2022 według stanu na 30 września, było 606 oddziałów (odpowiednio 198, 203 i 205, z czego odpowiednio w szkołach specjalnych i integracyjnych: 180 i 18; 182 i 21; 180 i 25), w których uczyli się uczniowie z niepełnosprawnością słuchu. Większą od przewidzianej w ww. przepisach liczbę uczniów stwierdzono w 78 oddziałach (odpowiednio 30, 22 i 26, wszystkie przypadki miały miejsce w szkołach specjalnych). W 57 oddziałach (odpowiednio 9, 23 i 25 oddziałów w szkołach specjalnych) stwierdzono przypadki łączenia w jednym oddziale uczniów z różnymi niepełnosprawnościami, w tym z niepełnosprawnością słuchu, w sposób nieprzewidziany w przepisach ww. rozporządzenia. Stwierdzone nieprawidłowości dotyczyły niewielkiej części oddziałów, istotne jest jednak, że w indywidualnych przypadkach każdego z uczniów, niewłaściwa organizacja oddziałów może niekorzystnie wpływać na proces edukacji i rewalidacji uczniów wymagających różnych oddziaływań ze względu na różny rodzaj i stopień niepełnosprawności. [str. 37–38]

⁵⁶ Zobacz: Osoby Głuche w Polsce 2020, Wyzwania i rekomendacje, Raport Komisji Ekspertów ds. Osób Głuchych, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2020.

⁵⁷ Zobacz: art. 24 ust. 4 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI

W stanie zagrożenia epidemicznego oraz w stanie epidemii⁵⁸ dyrektorzy wszystkich skontrolowanych szkół zapewni uczniom możliwość nauki. W zależności od sytuacji epidemicznej, zajęcia odbywały się w miejscu zamieszkania ucznia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość lub na terenie szkoły, gdy było to konieczne również z wykorzystaniem technik i metod komunikowania się na odległość. [str. 48]

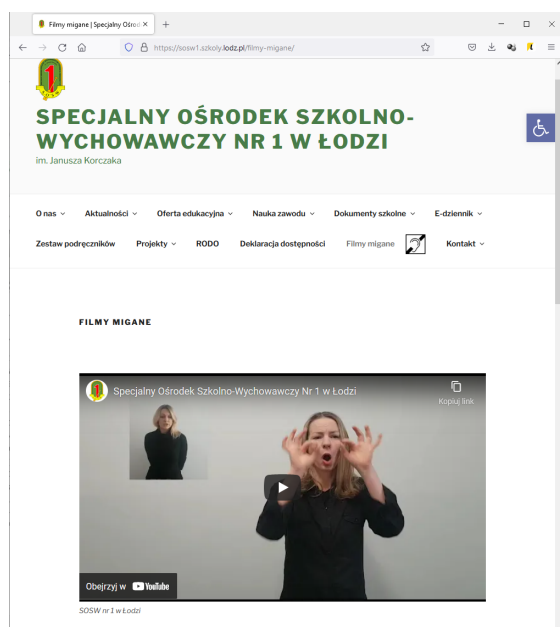
Zapewniona możliwość nauki w stanie zagrożenia epidemicznego i w stanie epidemii

Spośród 15 skontrolowanych szkół, jedynie trzy szkoły specjalne zapewniły na swoich ogólnodostępnych stronach internetowych informacje o działalności szkoły w postaci nagrania treści w PJM. [str. 36–37]

Brak informacji w PJM na stronach internetowych szkół

Infografika nr 9

Strona internetowa, na której zamieszczono informacje o działalności szkoły nagrane w PJM

Źródło: strona internetowa Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 1 w Łodzi⁵⁹.

Pozostałe szkoły takich informacji w PJM nie udostępniły, mimo że od 20 września 2019 r. zobowiązywały do tego przepisy ustawy o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami⁶⁰. Dyrektorzy tych szkół, w większości przypadków wskazywali, że dotychczas nikt nie zgłaszał potrzeby udostępnienia informacji o działalności szkoły w PJM. W ocenie NIK, podmioty takie jak szkoły utworzone w celu kształcenia

⁵⁸ Stan zagrożenia epidemicznego oraz stan epidemii regulują przepisy ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz. U. z 2021 r. poz. 2069, ze zm.); stan zagrożenia epidemicznego wprowadzono od 14 marca 2020 r. (§ 1 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz. U. poz. 433, ze zm.; obowiązywało do 20 marca 2020 r.); natomiast stan epidemii wprowadzono od 20 marca 2020 r. (§ 1 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz. U. poz. 491, ze zm., obowiązywało do 16 maja 2022 r.).

⁵⁹ <https://sosw1.szkoły.lodz.pl/filmy-migane/> [dostęp: 29 kwietnia 2022 r.].

⁶⁰ Zobacz: art. 6 pkt 3 lit. c w zw. z art. 73 ustawy o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami.

SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI

nieśłyszących dzieci i młodzieży, powinny szczególnie zadbać o zapewnienie dostępności strony internetowej dla głuchych. Informacja udzielona tylko w języku polskim może być niezrozumiała dla osób posługujących się sprawnie przede wszystkim językiem migowym i nieznających języka polskiego w stopniu wystarczającym do samodzielnego komunikowania się.

[str. 36–37]

4. WNIOSKI

Minister właściwy
do spraw edukacji

W Polsce nie zrealizowano w pełni zobowiązań wynikających z Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych⁶¹ odnoszących się do edukacji. Jak pokazały wyniki kontroli, część kadry pedagogicznej szkół integracyjnych i specjalnych, w których uczą się dzieci i młodzież z niepełnosprawnością słuchu, wobec braku ustawowego obowiązku w tym zakresie, nie znała języka migowego lub znała go na poziomie nie pozwalającym sprawnie komunikować się z uczniami⁶². Polski język migowy, uznawany przez Głuchych za ich pierwszy i naturalny język, nie miał rangi przedmiotu nauczania. Niesłyszący i słabosłyszący uczniowie mający trudności w opanowaniu języka polskiego realizowali taką samą podstawę programową, jak ich słyszący rówieśnicy, a brak przedmiotu „język polski dla głuchych” nie pozwalał na poprawę kompetencji językowych, niezbędnych do funkcjonowania w społeczeństwie⁶³. W szkołach, w których kształcą się uczniowie z niepełnosprawnością słuchu, tylko niewielka część nauczycieli była osobami niesłyszącymi z kwalifikacjami w zakresie używania języka migowego⁶⁴. Do potrzeb uczniów komunikujących się w języku migowym nie były dostosowane podręczniki oraz treść poleceń i pytań w części egzaminów zewnętrznych⁶⁵.

Dlatego, w celu pełnej realizacji prawa uczniów z niepełnosprawnością słuchu do edukacji bez dyskryminacji i na zasadach równych szans⁶⁶, Najwyższa Izba Kontroli wnosi o:

- 1) zainicjowanie prac nad wprowadzeniem do systemu prawnego, w obszarach regulujących edukację dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu, rozwiązań dostosowujących system edukacji do potrzeb niesłyszących i słabosłyszących uczniów, takich jak:
 - stworzenie podstawy programowej dla kształcenia dwujęzycznego głuchych uczniów, z wyodrębnieniem przedmiotów język migowy i język polski dla głuchych,
 - wprowadzenie obowiązku znajomości języka migowego przez kadry pedagogiczną szkół, biorącą udział w kształceniu dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu, wraz z określeniem minimalnego, jednolitego standardu poziomu kompetencji językowych pozwalających na komunikowanie się i pracę w języku migowym z niesłyszącymi uczniami;

⁶¹ Szerzej o ww. Konwencji w punkcie 6.2. niniejszej informacji.

⁶² W myśl art. 24 ust. 3 lit. c Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, państwa strony ratyfikujące Konwencję podejmują odpowiednie środki do zapewnienia, że edukacja głuchych będzie prowadzona m.in. w najodpowiedniejszych językach i przy pomocy sposobów i środków komunikacji najodpowiedniejszych dla jednostki.

⁶³ W myśl art. 24 ust. 3 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, państwa strony ratyfikujące Konwencję umożliwiają osobom niepełnosprawnym zdobycie umiejętności życiowych i społecznych, aby ułatwić im pełny i równy udział w edukacji i w życiu społecznym.

⁶⁴ W myśl art. 24 ust. 4 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, państwa strony ratyfikujące Konwencję podejmują odpowiednie środki w celu zatrudnienia nauczycieli, w tym nauczycieli niepełnosprawnych, którzy mają kwalifikacje w zakresie używania języka migowego.

⁶⁵ W myśl art. 24 ust. 2 lit. c Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, państwa strony zapewnią, że wprowadzone będą racjonalne usprawnienia, zgodnie z indywidualnymi potrzebami.

⁶⁶ Zobacz: art. 24 ust. 1 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

- 2) udostępnienie szkołom przetłumaczonych na polski język migowy oraz dostosowanych do potrzeb osób niesłyszących podręczników dla uczniów wszystkich etapów edukacyjnych;
- 3) zainicjowanie konsultacji i prac, z udziałem środowisk osób z niepełnością słuchu, środowisk akademickich i przedstawicieli szkół dla niesłyszących i słabosłyszących uczniów, w tym również niesłyszących uczniów, nad:
 - dalszym dostosowaniem treści poleceń i zadań egzaminacyjnych do potrzeb uczniów z niepełnością słuchu, tak by te w pełni uwzględniały ich kompetencje językowe,
 - wypracowaniem i wprowadzeniem systemowych rozwiązań, które zachęcą osoby z niepełnością słuchu do podejmowania pracy z niesłyszącymi i słabosłyszącymi uczniami,
 - uznaniem polskiego języka migowego za obowiązujący w edukacji niesłyszących i słabosłyszących uczniów.

5. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

5.1. Przygotowanie szkół do zapewnienia odpowiednich warunków nauki dla uczniów z wadą słuchu

Dyrektorzy skontrolowanych szkół podejmowali działania pozwalające na przyjęcie zgłaszających się do szkół niesłyszących i słabosłyszących dzieci i młodzieży. W latach szkolnych 2019/2020, 2020/2021 i 2021/2022 naukę w tych szkołach rozpoczęło 487 uczniów z niepełnosprawnością słuchu, z czego 466 w szkołach specjalnych dla uczniów niesłyszących lub słabosłyszących i 21 w szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi. W żadnej ze szkół nie stwierdzono, aby nie przyjęto do niej niesłyszącego lub słabosłyszącego ucznia z powodu braku możliwości zapewnienia warunków do nauki.

W skontrolowanych szkołach⁶⁷, większość pracowników pedagogicznych posiadała kwalifikacje do pracy z uczniami z niepełnosprawnością słuchu, określone przez ministra właściwego ds. edukacji⁶⁸, tj. posiadali oni wykształcenie kierunkowe lub studia podyplomowe, ukończyli zakład kształcenia nauczycieli lub kurs kwalifikacyjny w zakresie surdopedagogiki⁶⁹. Nauczyciele poszczególnych przedmiotów, oprócz wykształcenia niezbędnego do ich wykładania, w wielu przypadkach byli też absolwentami studiów, studiów podyplomowych, kursów kwalifikacyjnych lub kursów m.in. z zakresu: pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej, oligofrenopedagogiki, integracji sensorycznej, logopedii, pedagogiki rewalidacyjnej, pedagogiki korekcyjnej, protetyki słuchu.

Nauczyciele prowadzący zajęcia rewalidacyjne ukończyli m.in. studia, studia podyplomowe, zakłady kształcenia nauczycieli lub kursy kwalifikacyjne z zakresu: pedagogiki specjalnej, surdopedagogiki, oligofrenopedagogiki lub logopedii, tj. posiadali wykształcenie w zakresie odpowiednim do niepełnosprawności uczniów⁷⁰.

W części szkół (sześć szkół specjalnych⁷¹), za zgodą organu sprawującego nadzór pedagogiczny⁷², część nauczycieli (38 osób) pracujących z uczniami z niepełnosprawnością słuchu nie posiadała kwalifikacji w zakresie odpowiednim do niepełnosprawności uczniów. Jak wskazywali dyrektorzy tych szkół, zatrudnienie nauczycieli bez pełnych, wymaganych przepisami prawa kwalifikacji wynikało przede wszystkim z problemów kadrowych i braku chętnych do pracy wykwalifikowanych nauczycieli, a także z potrzeby realizacji procesu dydaktycznego.

Uczniom zapewniono dostęp do edukacji

Kadra pedagogiczna w większości z wymaganym przygotowaniem zawodowym

⁶⁷ W trzech szkołach integracyjnych (60%) i siedmiu szkołach specjalnych (70%).

⁶⁸ Zobacz: rozporządzenie w sprawie kwalifikacji nauczycieli. Standard kształcenia przygotowującego do wykonywania m.in. zawodu nauczyciela pedagoga specjalnego i nauczyciela logopedy określa załącznik nr 3 do rozporządzenia w sprawie standardu kształcenia nauczycieli.

⁶⁹ Szczegółową analizą objęto kwalifikacje 674 osób pracujących z uczniami z niepełnosprawnością słuchu.

⁷⁰ W rozumieniu § 23 ust. 1 w zw. z § 15 ust. 3 rozporządzenia w sprawie kwalifikacji nauczycieli.

⁷¹ Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 w Kaliszu, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 4 w Łodzi, Kujawsko-Pomorski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 w Bydgoszczy, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Nowym Siodle, Dolnośląski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 12 dla Uczniów Niesłyszących i Słabosłyszących oraz z innymi Niepełnosprawnościami we Wrocławiu, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Głuchych w Warszawie.

⁷² Zobacz: art. 10 ust. 9 Karty Nauczyciela.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Jednocześnie stwierdzono przypadki (w dwóch szkołach integracyjnych i trzech specjalnych⁷³), w których z uczniami z niepełnosprawnością słuchu pracowały osoby nieposiadające wymaganych kwalifikacji, a dyrektorzy szkół nie wystąpili o zgodę na takie zatrudnienie do organu sprawującego nadzór pedagogiczny.

Przykłady

W **Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 1 w Łodzi**, w latach szkolnych 2019/2020, 2020/2021 i 2021/2022, zatrudniono odpowiednio troje, czworo i siedmioro nauczycieli (dwoje nauczycieli wychowania fizycznego zatrudnionych „na zastępstwo”, jednego nauczyciela matematyki oraz troje nauczycieli przedmiotów zawodowych), którzy nie posiadali kwalifikacji wymaganych do pracy z uczniami z niepełnosprawnością słuchu. Dyrektor Ośrodka przyznała, że zatrudniając tych nauczycieli wiedziała, że nie posiadali kwalifikacji wymaganych do zajmowania stanowiska nauczyciela w ośrodku dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu, a zatrudniając ich nie planowała, że będą oni pracowali z uczniami z niepełnosprawnością słuchu. Specyfika ośrodka, różnorodność niepełnosprawności występujących u uczniów, trudności organizacyjne oraz w pozyskaniu nauczycieli zdecydowały jednak o tym, że ww. nauczyciele pracowali również z uczniami niesłyszącymi i słabosłyszącymi.

W **Publicznej Szkole Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi nr 26 w Wałbrzychu**, zajęcia rewalidacyjne z uczniami z niepełnosprawnością słuchu prowadziło 10 nauczycieli, którzy nie posiadali kwalifikacji do pracy z uczniami z taką niepełnosprawnością, co – jak wyjaśniła Dyrektor Ośrodka – wynikało m.in. z więzi łączącej uczniów z nauczycielami i chęci zapewnienia uczniom poczucia bezpieczeństwa.

W szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi, w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego, dodatkowo powinni być zatrudnieni nauczyciele posiadający kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej, z uwzględnieniem realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. W szkołach i oddziałach integracyjnych, w których kształceniem specjalnym są objęci uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawności sprzężone, dodatkowo powinni być zatrudnieni nauczyciele posiadający kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej, specjaliści lub pomoc nauczyciela, z uwzględnieniem realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego.

We wszystkich skontrolowanych szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi zatrudniono nauczycieli współorganizujących kształcenie integracyjne, przy czym w jednej ze szkół, jeden z nauczycieli nie posiadał wymaganych w tym zakresie kwalifikacji.

Przykład

W **Szkole Podstawowej nr 48 w Poznaniu**, jeden z nauczycieli realizujący w latach szkolnych 2020/2021 i 2021/2022 m.in. zadania nauczyciela wspomagającego uczniów z wadami słuchu, nie posiadał kwalifikacji z zakresu pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego.

⁷³ Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 w Łodzi, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Nowy Siodle, Instytut Głuchoniemych w Warszawie, Szkoła Podstawowa nr 48 w Poznaniu, Publiczna Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi w Wałbrzychu.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

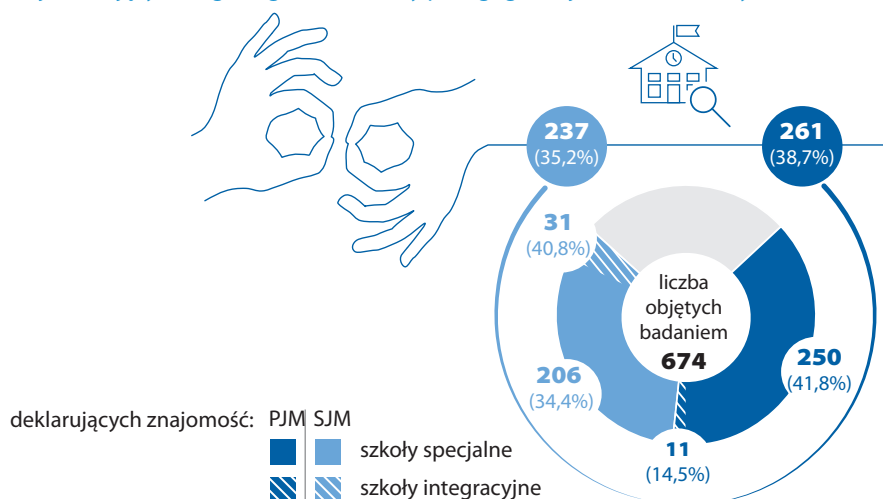
Nauczyciel ten ukończył wprawdzie studia z zakresu pedagogiki o specjalności: edukacja elementarna i terapia pedagogiczna (licencjat) oraz poradnictwo i pomoc psychopedagogiczna (magisterium), jednak nie posiadał wymaganych przepisami prawa kwalifikacji z zakresu: edukacja i rehabilitacja osób z niepełnosprawnością intelektualną; tyflopädagogika; surdopedagogika; pedagogika lecznicza (pedagogika leczniczo-terapeutyczna); pedagogika resocjalizacyjna (resocjalizacja i socjoterapia), edukacja i terapia osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu lub edukacja włączająca. Dyrektor Szkoły wyjaśniła m.in., że wobec braku innych osób aplikujących na wolne stanowisko nauczyciela wspomagającego, po analizie przedłożonych dokumentów, postanowiła zatrudnić osobę chcącą podjąć pracę. Dodała, że arkusz organizacji szkoły, w którym wykazano kwalifikacje tego nauczyciela został zatwierdzony przez organ prowadzący i pozytywnie zaopiniowany przez kuratora oświaty. Jeszcze w toku kontroli NIK, Dyrektor przedłożyła zaświadczenie potwierdzające uczęszczanie przez ww. nauczyciela na studia podyplomowe z zakresu oligofrenopedagogiki.

Nie wszyscy nauczyciele pracujący z uczniami z niepełnosprawnością słuchu znali język migowy. Przepisy prawa, z wyjątkiem obowiązującego od 3 sierpnia 2019 r. niejednoznacznego standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela pedagoga specjalnego, nauczyciela logopedy i nauczyciela prowadzącego zajęcia wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka⁷⁴, nie wskazują ani który z języków (PJM, SJM), ani na jakim poziomie powinni znać nauczyciele pracujący z uczniami z niepełnosprawnością słuchu. W 14 ze skontrolowanych szkół nauczyciele deklaruowali znajomość któregoś z języków migowych, przy czym znajomość PJM deklarowało 261 osób (250 w szkołach dla niesłyszących i słabosłyszących uczniów i 11 w szkołach lub oddziałach integracyjnych), a znajomość SJM – 237 osób (206 w szkołach dla niesłyszących i słabosłyszących i 31 w szkołach lub oddziałach integracyjnych).

Część nauczycieli szkół specjalnych bez znajomości języka migowego

Infografika nr 10

Znajomość języka migowego wśród kadry pedagogicznej w skontrolowanych szkołach

Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie ustaleń kontroli.

⁷⁴ Zobacz: załącznik nr 3 do rozporządzenia w sprawie standardu kształcenia nauczycieli (część III, pkt 2, lit. E.S., E.2S.W5. i E.2S.U6.). „W zakresie wiedzy absolwent zna i rozumie [...] podstawy języka migowego; system językowo-migowy (SJM) w kontekście polskiego języka migowego (PJM) [...] W zakresie umiejętności absolwent potrafi [...] stosować podstawy języka migowego oraz odróżnić system językowo-migowy (SJM) od polskiego języka migowego (PJM).

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Liczba nauczycieli i poziom znajomości któregoś z języków migowych przez nauczycieli w szkołach dla niesłyszących i słabosłyszących uczniów znacząco się różniły.

Przykłady

W **Instytucie Głuchoniemych w Warszawie**, spośród zatrudnionych na 30 września 2021 r. 127 nauczycieli i pozostałych pracowników pedagogicznych, PJM znało 117, a ośmioro było w trakcie studiów lub kursów PJM. PJM znali m.in. pracownicy pedagogiczni zatrudnieni na stanowiskach psychologa, pedagoga oraz logopedy.

Spośród 106 pracowników pedagogicznych zatrudnionych na 1 kwietnia 2022 r. w **Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Niesłyszących Dzieci w Poznaniu**, 20 ukończyło kurs PJM. Ponadto, dziewięciu pracowników posługiwało się PJM w stopniu średniozaawansowanym. W trakcie realizacji kursu PJM (I i II stopień) było 13 osób. Dodatkowo, kurs PJM odbywał się dla ośmiu pracowników w ramach grupy „internatowej” – I i II stopień PJM oraz dla siedmiu osób w ramach grupy „warsztatowej”. Grupa „warsztatowa” realizowała poziom zaawansowany kursu PJM. Znajomość SJM, w roku szkolnym 2021/2022, udokumentowało 84 spośród 106 pracowników pedagogicznych Ośrodka.

W **Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Nowym Siodle** kadra pedagogiczna (50%) oraz wychowawcy w internacie (20%) ukończyli kurs SJM.

W **Zespole Szkół nr 7 w Bydgoszczy**, w którym funkcjonowały m.in. oddziały dla dzieci (w szkole podstawowej) i młodzieży (w liceum ogólnokształcącym) słabosłyszących nie przedstawiono potwierdzenia znajomości języka migowego przez któregokolwiek z nauczycieli. Znajomość języka, jak ustalono, nie była wymagana ponieważ w szkole „nie posługiwano się językiem migowym”.

Brak języka migowego w podstawie programowej

Dla zajęć języka migowego nie została ustalona podstawa programowa, a jego nauka może odbywać się w ramach dodatkowych zajęć⁷⁵. Dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego z zaleceniem nauki języka migowego, zajęcia języka migowego mogą być realizowane w ramach zajęć rewalidacyjnych. Obowiązujące przepisy nie precyzują którego z języków – PJM czy SJM – powinni uczyć się dzieci i młodzież w szkołach.

W skontrolowanych szkołach dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu, nauka języka migowego odbywała się w ramach zajęć rewalidacyjnych. W zależności od szkoły, uczniowie uczyli się PJM lub SJM. W trzech szkołach⁷⁶ uczniowie uczyli się tylko PJM, a w dwóch⁷⁷ tylko SJM. PJM lub SJM mogli uczyć się uczniowie dwóch szkół⁷⁸. Dyrektorzy szkół wskazywali, że o wyborze języka, którego uczą się uczniowie decydowało m.in. to, z jakiej rodziny pochodzili – jeśli dziecko ma niesłyszących rodziców

⁷⁵ Zobacz: art. 109 ust. 1 pkt 2 Prawa oświatowego oraz § 2 ust. 3 pkt 5 w zw. z § 3 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz. U. poz. 639, ze zm., dalej: rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania).

⁷⁶ Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 w Łodzi, Instytut Głuchoniemych w Warszawie, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Głuchych w Warszawie.

⁷⁷ Kujawsko-Pomorski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 dla Dzieci i Młodzieży Słabo Słyszącej i Niesłyszącej w Bydgoszczy.

⁷⁸ Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 w Kaliszu, Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niesłyszących w Poznaniu.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

zwykle uczy się PJM, jeśli rodzice słyszą – dziecko najczęściej uczy się SJM. Przy wyborze języka, jak wskazywali dyrektorzy szkół, istotne były także sposób i poziom językowego funkcjonowania ucznia, jego możliwości i predyspozycje oraz zalecenia wskazane w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. O nauce języka mógł też decydować poziom jego znajomości wśród nauczycieli. Dyrektor Ośrodka, w którym uczniowie uczyli się tylko SJM wskazał, że był to język znany i stosowany na co dzień przez nauczycieli i uczniów placówki, a w szkole nie było uczniów posługujących się PJM.

W opinii Ministra Edukacji i Nauki, ze względu na „potrzebę indywidualizacji pracy z danym dzieckiem i uczniem niesłyszącym lub słabosłyszącym, uwzględniającą m.in. wybór przez dziecko i ucznia z niepełnosprawnością lub dysfunkcją narządu słuchu najbardziej korzystnego sposobu i formy komunikowania się z otoczeniem, nie jest zasadne wprowadzenie zajęć nauki jednego z języków migowych (PJM lub SJM) jako obowiązkowego”⁷⁹.

Trudności w komunikowaniu się ucznia z nauczycielami oraz jego rodziców ze szkołą, wynikające z posługiwania się różnymi językami (PJM, SJM, język polski), były przyczyną – według rodziców jednego z uczniów – podjęcia decyzji o zmianie szkoły ich dziecka. Rodzice ucznia, zarówno siebie, jak i dziecko, określali mianem Głuchych, a za ich pierwszy język uznawali PJM. Dziecko zostało przyjęte do szkoły w roku szkolnym 2014/2015, a możliwość nauki PJM w Ośrodku istniała od roku szkolnego 2019/2020, przy czym nie wszyscy nauczyciele pracujący z uczniem posługiwali się językiem migowym. Jak wyjaśniła Dyrektor Ośrodka, nauczyciele pracujący w Ośrodku posługiwali się językiem migowym co najmniej w stopniu komunikatywnym, a uczniowie – niesłyszący, słabosłyszący i z afazją, natywnie⁸⁰ niesłyszący i pochodzący z rodzin słyszących – od wielu lat poznawali w Ośrodku SJM, tak by wszyscy mogli porozumiewać się wewnątrz rówieśniczych grup społecznych. Dyrektor dodała, że wychodząc naprzeciw potrzebom zgłaszanym przez uczniów i ich rodziców, wielu nauczycieli Ośrodka podjęło naukę PJM na kursach dających im umiejętność w tym zakresie. Z kolei znajomość języka polskiego jest niezbędna niesłyszącym uczniom zarówno do funkcjonowania w społeczeństwie, jak i np. podczas egzaminów, do których przystępują, ponieważ otrzymują oni arkusz egzaminacyjny, który np. z języka polskiego niewiele różni się od arkusza dla uczniów słyszących.

Przed przeniesieniem dziecka do innej szkoły, rodzice zwracali się zarówno do Dyrektora Ośrodka, jak i do organu prowadzącego szkołę i kuratora oświaty, wskazując problemy w komunikowaniu się ze szkołą.

Przykłady

W listopadzie 2019 r. matka ucznia zwróciła się do organu prowadzącego Ośrodek z prośbą m.in. o wsparcie jej dziecka „w postaci nauczyciela wspomagającego znającego PJM”, dzięki czemu ten „mógłby uczyć się na lekcjach

Trudności wynikające z nieznanności PJM

⁷⁹ Odpowiedź Ministra Edukacji i Nauki (sygn. DWEW-WSPE.0911.1.2022.JKP) na pismo NIK z 12 kwietnia 2022 r. skierowane do Ministra w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK.

⁸⁰ Natywnie: jak w warunkach naturalnych, wrodzone, właściwie danej osobie; za: <https://www.ortograf.pl/slownik/natywny> [dostęp: 27 lipca 2022 r.].

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

i realizować program nauczania”. Matka ucznia zwróciła uwagę, że głównym problemem w kontaktach z Ośrodkiem jest utrudniona komunikacja, a „niejednokrotnie całkowity jej brak”. Trudności miały występować w komunikowaniu się rodziców z Ośrodkiem (z dyrekcją, nauczycielami i innymi pracownikami, np. w sekretariacie, w kuchni – przy zakupie obiadów dla dzieci) oraz dzieci, uczniów z nauczycielami. Zdaniem rodziców ucznia, nauczyciele w czasie lekcji „często używają (...) tylko mowy werbalnej”, a ich syn uczył się w czteroosobowym oddziale, w którym trzech uczniów było osobami słyszącym (z afazją).

W listopadzie 2020 r., do Wielkopolskiego Kuratora Oświaty skierowano pismo dotyczące dyskryminacji językowej oraz audystrycznej⁸¹ postawy wobec głuchych uczniów Ośrodka posługujących się PJM, a także ich rodziców, w którym ujęto również prośbę o interwencję w tej sprawie⁸². W odpowiedzi, Kurator przeprowadził w Ośrodku kontrolę zgodności z przepisami organizacji kształcenia specjalnego ucznia oraz prawidłowości współpracy z jego rodzicami, stwierdzając m.in.:

- nieprawidłowości w zakresie sporządzenia wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia polegające m.in. na niepowiadomieniu rodziców o spotkaniach zespołów opracowujących te dokumenty oraz o możliwości udziału w takim spotkaniu;
- nieuwzględnieniu w indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym zalecenia do pracy bieżącej z uczniem zawartego w orzeczeniu w brzmieniu „w pracy na zajęciach lekcyjnych (...) należy kierować do ucznia komunikaty w języku migowym (...)”.

Kontrola Kuratora Oświaty wykazała również, że:

- nauczyciele w Ośrodku pracowali metodą totalnej komunikacji, która polegała na wykorzystaniu wszystkich możliwych sposobów porozumiewania się, w tym mowy werbalnej, uczyli dzieci niesłyszące języka polskiego na poziomie umożliwiającym uczniom przygotowanie do egzaminu ósmoklasisty i kontynuowanie edukacji;
- zajęcia poszerzające znajomość języka polskiego w piśmie i polskiego języka migowego były realizowane w szkole podstawowej na zajęciach rewalidacyjnych, a w okresie ograniczonego funkcjonowania szkoły (w czasie epidemii COVID-19) do realizacji zajęć prowadzonych na odległość przez nauczycieli nieznających PJM, Dyrektor przydzieliła dodatkowego nauczyciela posługującego się tym językiem.

Dyrektor Ośrodka, po kontroli Kuratora Oświaty, m.in. wydała zarządzenie zobowiązujące pracowników Ośrodka do zgodnego z przepisami opracowywania indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych i wielospecjalistycznych ocen poziomu funkcjonowania ucznia, dokonywania oceny efektywności udzielonej pomocy oraz umożliwienia rodzicom udziału w spotkaniach zespołów opracowujących indywidualne programy i wielospecjalistyczne oceny. Podjęła też próbę zatrudnienia w Ośrodku tłumacza języka migowego, zwracając się w tym celu do 21 tłumaczy PJM z propozycją zatrudnienia w Ośrodku, jako tłumacz dla ucznia w czasie zajęć dydaktycznych. Do zakończenia kontroli NIK⁸³, w Ośrodku nie zatrudniono tłumacza PJM – żadna z osób, do których skierowano ofertę ostatecznie nie zdecydowała się na podjęcie pracy (jedna osoba zrezy-

⁸¹ Audyzm – dyskryminowanie głuchych i słabosłyszących.

⁸² O sprawie poinformowano także Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Biura Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka.

⁸³ 6 maja 2022 r.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

gnowała z pracy wkrótce po jej rozpoczęciu). Podjęte przez Dyrektora Ośrodka działania nie zapobiegły odejściu ucznia ze szkoły. We wrześniu 2021 r. dziecko rozpoczęło naukę, w oddalonym o 300 km od miejsca zamieszkania, Instytucie Głuchoniemych w Warszawie, w którym uczniowie uczą się PJM.

Żadna ze skontrolowanych szkół nie korzystała z zaadaptowanych i udostępnionych⁸⁴ przez Ministerstwo Edukacji i Nauki podręczników przetłumaczonych na PJM. Dyrektorzy szkół wskazywali m.in., że po analizie udostępnionych przez Ministerstwo materiałów nauczyciele nie zdecydowali się na ich wykorzystanie ponieważ „samo dołączenie nagrań poszczególnych słów, wyrazów w PJM nie jest wystarczającym komunikatem”, „są to podręczniki i materiały edukacyjne (...) przetłumaczone na piktogramy, które nie są sposobem porozumiewania się osób niesłyszących”. Dyrektorzy wskazywali też, że brak jest podręczników zgodnych z podstawą programową kształcenia ogólnego przetłumaczonych na PJM, a Ministerstwo udostępnia podręczniki i materiały edukacyjne dla klas I–III szkoły podstawowej. Jak wskazywali dyrektorzy skontrolowanych szkół, nauczyciele korzystają z dostosowanych materiałów video dostępnych w internecie, samodzielnie wytwarzają i tłumaczą materiały wideo wykorzystywane w pracy z uczniami, korzystają też z materiałów wideo w języku migowym udostępnionych w Systemie Informacji Oświatowej i wykorzystują je w codziennej pracy dydaktycznej.

Minister Edukacji i Nauki, odpowiadając na pytania NIK o plany odnośnie do adaptacji i udostępnienia dla II i III etapu edukacyjnego podręczników i książek pomocniczych dla uczniów niesłyszących i z trudnościami w komunikowaniu się poinformował⁸⁵ m.in., że zaadaptowano podręczniki do klas: IV (historia, matematyka, język polski, przyroda), V (biologia, geografia, historia, matematyka, język polski), VI (biologia, geografia, historia, matematyka, język polski), VII (biologia, chemia, fizyka, geografia, historia, matematyka, język polski), VIII (biologia, chemia, fizyka, geografia, historia, matematyka, język polski, wiedza o społeczeństwie). Zaadaptowane podręczniki, wraz z pozostałymi materiałami zostały przetłumaczone na PJM i udostępnione dyrektorom i nauczycielom szkół podstawowych w Systemie Informacji Oświatowej (w strefie dla zalogowanych). W przyszłości (wrzesień 2022 r.) mają też być dostępne w zintegrowanej platformie edukacyjnej.

Minister Edukacji i Nauki wyjaśnił, że Ministerstwo skupia się na zapewnieniu uczniom możliwości nauki polskiego języka migowego oraz nauki w polskim języku migowym od wczesnego dzieciństwa, czyli od pierwszych klas szkoły podstawowej. Dlatego m.in. zlecono opracowanie multimedialnych kursów języka migowego „Migaj razem z nami”, będącego serią dziesięciu multimedialnych książek pomocniczych do nauki PJM przeznaczonych dla uczniów szkół podstawowych. Ministerstwo przewiduje też opracowanie kursu języka migowego dla uczniów uczęszczających do szkół ponadpodstawowych „Poznaj język migowy!”, planowany

Niekorzystanie przez szkoły z podręczników przetłumaczonych na PJM i udostępnionych przez ministerstwo

⁸⁴ https://adaptacje.ore.edu.pl/index.php?id_category=111&controller=category [dostęp: 6 maja 2022 r.].

⁸⁵ Odpowiedzi Ministra Edukacji i Nauki (sygn. DWEW-WSPE.0911.1.2022.JKP i DPNP-WPPiP.4083.48.2022.2.ML) na pisma NIK z 12 kwietnia 2022 r. i 13 lipca 2022 r. skierowane do Ministra w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

jako seria ośmiu hybrydowych, multimedialnych książek pomocniczych. Dodatkową pomocą, jak wyjaśnił Minister, jest opracowana i udostępniona do nieodpłatnego pobrania, seria „Lektury dostępne”, czyli multimedialne książki pomocnicze do edukacji językowej i polonistycznej wraz z odpowiadającymi im materiałami ćwiczeniowymi.

Niewielka liczba nauczycieli szkół integracyjnych znających język migowy

W szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi znajomość jednego z języków migowych (PJM, SJM) deklarowała mniejsza, niż w szkołach dla niesłyszących uczniów, liczba nauczycieli – od jednego w szkole w Skierniewicach, przez sześciu w szkole w Radomiu, do 30 w szkole w Toruniu. W żadnej ze skontrolowanych szkół ogólnodostępnych uczniowie nie komunikowali się w języku migowym, nie uczyli się też tego języka. Jak wskazywali dyrektorzy, niesłyszący lub słabosłyszący uczniowie tych szkół znają język polski, komunikują się werbalnie, dobrze rozumieją mowę i nie korzystają z języka migowego czy innych form komunikacji pozawerbalnej lub alternatywnej. Uczniowie ci najczęściej korzystają z aparatów słuchowych, mają wszczepione implanty ślimakowe, co umożliwia im swobodne komunikowanie się zarówno z nauczycielami, jak i z pozostałymi uczniami. Na możliwość nauki w szkole lub oddziale integracyjnym wskazuje również wydane dla dziecka orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego.

Przykład

W Szkole Podstawowej nr 48 w Poznaniu, weryfikacja przyjęcia do kasy integracyjnej ucznia z orzeczeniem była prowadzona dwuetapowo. W szkole, do oddziału integracyjnego byli kierowani uczniowie z wadami słuchu, którzy podczas badań w poradni psychologiczno-pedagogicznej wykazali się takim poziomem wysyłania i odbierania komunikatów, który wskazywał, że dziecko będzie miało szansę optymalnego rozwoju w warunkach klasy integracyjnej, tj. m.in. nie będzie konieczne posługiwanie się językiem migowym lub innymi formami komunikacji alternatywnej. Według Dyrektora Szkoły, „w klasie integracyjnej nauczyciel wspomagający obejmuje swoim wsparciem uczniów z różnymi niepełnosprawnościami i niemożliwym jest, aby jego działania były skierowane tylko do ucznia z niepełnosprawnością słuchu wymagającego tłumaczenia lekcji prowadzonych przez nauczycieli przedmiotów na język migowy. W związku z tym nie przyjmuje się do szkoły uczniów wymagających komunikacji za jego pomocą, nie ma też możliwości nauki języka migowego. Kolejnym etapem są rozmowy prowadzone z rodzicami i kandydatami na uczniów przez psychologa i pedagoga szkolnego”. W ocenie Dyrektora, „poznanie ucznia, wstępne określenie jego mocnych i słabych stron, sfery najbliższego i dalszego rozwoju oraz znajomość oferty i zasobów edukacyjnych i środowiskowych szkoły pozwalały na określenie, czy dziecko będzie miało szansę na wszechstronny, harmonijny rozwój w warunkach szkoły podstawowej – na płaszczyźnie dydaktycznej, społecznej i emocjonalnej”.

Niewielka liczba pracowników szkół z niepełnosprawnością słuchu

W dziewięciu (na 10) skontrolowanych szkołach specjalnych dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu pracowały osoby niesłyszące lub słabosłyszące⁸⁶. Byli to zarówno nauczyciele i pozostali pracownicy pedagogiczni (w sumie 71 osób), jak i osoby zatrudnione na innych stanowiskach

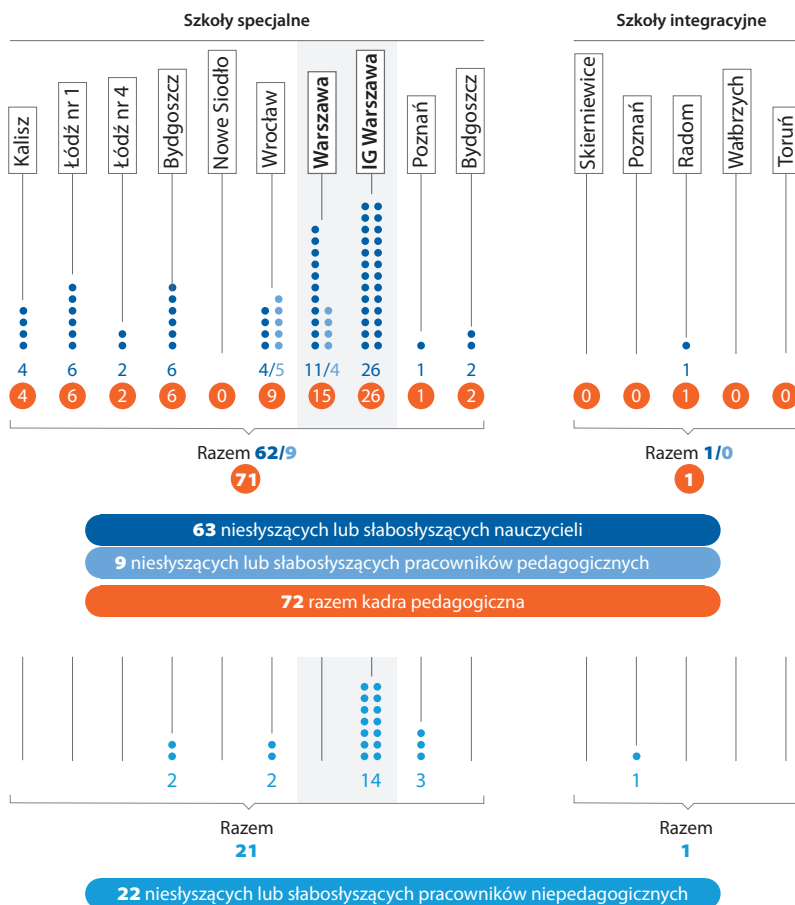
⁸⁶ Osoby niesłyszące nie pracowały w Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Nowym Siodle.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

(21 osób). Spośród pięciu szkół integracyjnych, w jednej pracował jeden nauczyciel z niepełnosprawnością słuchu, a w kolejnej jeden taki pracownik spoza kadry pedagogicznej.

Infografika nr 11

Pedagocyjni i pozostali pracownicy szkół z niepełnosprawnością słuchu

Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie ustaleń kontroli.

Potrzebę zatrudniania pracowników z niepełnosprawnością słuchu dostrzegali dyrektorzy części skontrolowanych szkół.

Przykład

Według Dyrektora **Dolnośląskiego Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 12** dla Uczniów Niesłyszących i Słabosłyszących oraz z Innymi Niepełnosprawnościami we Wrocławiu, w którym zatrudnionych było 11 pracowników niesłyszących (czterech nauczycieli, pięciu wychowawców i dwóch pracowników obsługi), „(...)nauczyciel z uszkodzonym słuchem: dobrze rozumie sytuację ucznia niesłyszącego (...), może być znakomitą wzorcem naturalnego języka migowego, może być wzorem osobowym podnoszącą poziom aspiracji edukacyjnych uczniów niesłyszących, współpraca głuchych i słabosłyszących w jednej klasie, szkole, grupie wychowawczej to może być również bardzo cenny wychowawczo wzorec integracji, partnerstwa i współpracy – osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi – zaprzecza ona teorii wykluczenia społecznego oraz zawodowego.”

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

W latach 2019–2021 w Instytucie Głuchoniemych w Warszawie zatrudnionych było od 24 do 26 głuchych lub niedosłyszących nauczycieli oraz innych pracowników pedagogicznych, co stanowiło od 18,5 do 20,8% tej kadry, oraz od 12 do 14 głuchych lub niedosłyszących pracowników obsługi lub administracji, co stanowiło od 27,9 do 29,8% tej kadry. W Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Głuchych w Warszawie, odsetek niesłyszących lub słabosłyszących nauczycieli w analogicznym okresie wynosił 24%, a pozostałych pracowników pedagogicznych – od 21 do 31%. Wśród sześciu osób zatrudnionych w internacie jedna (16%) była osobą słabosłyszącą.

W pozostałych szkołach dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu odsetek pracowników pedagogicznych i pozostałych niesłyszących lub słabosłyszących pracowników wynosił od 1 do 11%. W jednej ze szkół dla niesłyszących i słabosłyszących uczniów oraz w trzech szkołach ogólnodostępnych integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi nie pracowały osoby z niepełnosprawnością słuchu, a ich dyrektorzy nie podejmowali specjalnych starań, aby to zmienić. Uzasadniano to bądź brakiem uczniów posługujących się językiem migowym bądź uznaniem – w szkołach, w których odsetek nauczycieli z niepełnosprawnością słuchu był niski – że jest to grupa wystarczająca do potrzeb szkoły.

Zapewniona możliwość komunikowania się rodziców ze szkołą

Wszystkie skontrolowane szkoły zapewniły rodzicom i opiekunom uczniów możliwość kontaktowania się ze szkołą z wykorzystaniem środków wspierających komunikowanie się, takich jak np. wiadomość tekstowa, poczta elektroniczna, komunikatory internetowe, w tym z możliwością kontaktu audiowizualnego, umożliwiającego komunikowanie się w języku migowym. Dyrektorzy skontrolowanych szkół deklarowali również gotowość do komunikowania się z rodzicami i opiekunami w języku migowym. Wsparciem w tym zakresie mieli służyć przede wszystkim nauczyciele i pracownicy szkół znający PJM lub SJM. Stosowanie analogicznych rozwiązań w kontaktach z rodzicami i opiekunami uczniów zadeklarowały także szkoły, do których NIK skierowała ankietę.

Brak informacji w PJM na stronach internetowych szkół

Na ogólnodostępnych stronach internetowych większości skontrolowanych szkół⁸⁷ (12 z 15) nie zapewniono informacji o działalności szkoły w postaci nagrania w polskim języku migowym, co było niezgodne z art. 6 pkt 3 lit. c ustawy o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Uzasadniano to m.in. niedostrzeżeniem potrzeb w tym zakresie i brakiem sygnałów z zewnątrz, np. od rodziców, o zasadności udostępnienia informacji o działalności szkoły w PJM. Dyrektorzy wskazywali też, że z rodzicami i opiekunami uczniów są w stałym kontakcie, a pracownicy szkoły znający język migowy, w razie potrzeby, wspierają ich w komunikowaniu się ze szkołą. Z realizacji tego obowiązku wywiązały się trzy szkoły⁸⁸. Na stronach internetowych tych szkół zamieszczono prezentowane w PJM informacje

⁸⁷ Strony wszystkich szkół integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi i siedmiu szkół specjalnych (70%).

⁸⁸ Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 w Łodzi, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Głuchych w Warszawie, Instytut Głuchoniemych w Warszawie.

m.in. o organizacji szkoły, zasadach rekrutacji, ofercie edukacyjnej, wychowawczej i terapeutycznej czy możliwościach kontaktu ze szkołą i jej pracownikami.

5.2. Organizacja procesu edukacji uczniów z wadą słuchu

Dyrektorzy i kadra pedagogiczna skontrolowanych szkół podejmowali działania w celu dostosowania organizacji nauki do potrzeb uczniów z niepełnosprawnością słuch. Organizując oddziały, w których uczyli się ci uczniowie nie zawsze przestrzegano obowiązujących w tym zakresie przepisów, a dla części uczniów nierzetelnie lub niezgodnie z przepisami prawa przygotowano, a następnie realizowano indywidualne założenia do pracy z uczniem. Prawidłowo natomiast przebiegały lekcje, w których uczestniczyły niesłyszące i słabosłyszące dzieci i młodzież.

Zindywidualizowany proces nauki uczniów z wadą słuchu

Maksymalną liczbę uczniów w oddziale szkoły integracyjnej lub specjalnej i oddziale integracyjnym lub specjalnym w szkole, z uwzględnieniem rodzaju niepełnosprawności występujących u uczniów, określił Minister Edukacji Narodowej⁸⁹. W większości skontrolowanych szkół (ośmiu z 15) liczebność oddziałów, w których uczyli się m.in. uczniowie z niepełnosprawnością słuchu odpowiadała wymogom określonym w przepisach⁹⁰. W siedmiu⁹¹ szkołach, liczebność niektórych oddziałów przekroczyła maksymalną, określoną w przepisach liczbę. W dwóch szkołach⁹², w jednym oddziale łączono uczniów z różnymi niepełnosprawnościami, w tym niepełnosprawnością słuchu, w sposób nieprzewidziany w ww. przepisach. Takie rozwiązania, poza niezgodnością z przepisami, mogły niekorzystnie wpłynąć na proces edukacji i rewalidacji uczniów wymagających różnych oddziaływań ze względu na różny rodzaj lub stopień niepełnosprawności. Dyrektorzy szkół najczęściej wskazywali, że odstępstwa od wymogów w organizacji oddziałów wynikały z ograniczonych możliwości kadrowych, niedostatków w bazie lokalowej, przyjęcia uczniów w trakcie roku szkolnego czy liczby uczniów z określonym rodzajem niepełnosprawności.

Nie zawsze prawidłowo zorganizowane oddziały

Przykłady

W Instytucie Głuchoniemych w Warszawie liczebność oddziałów szkolnych w latach szkolnych 2019/2020, 2020/2021 i 2021/2022, w których część uczniów słabosłyszących albo niesłyszących posiadała orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego ze względu na więcej niż jeden rodzaj niepełnosprawności (niepełnosprawności sprzężone, w tym afazja, autyzm, niedowidzenie, niepełnosprawność ruchowa, niepełnosprawność intelektualna

⁸⁹ Zobacz: § 6 rozporządzenia w sprawie organizacji szkół.

⁹⁰ W jednym przypadku (Szkoła Podstawowa nr 48 w Poznaniu) przed dopuszczalnym zwiększeniem liczby uczniów w dwóch oddziałach nie zasięgnięto opinii rodziców dzieci uczęszczających do tych oddziałów (zobacz: § 6 ust. 2 rozporządzenia w sprawie organizacji szkół).

⁹¹ Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Kaliszu, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 w Łodzi, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 4 w Łodzi, Kujawsko-Pomorski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 w Bydgoszczy, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Nowym Siodle, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Głuchych w Warszawie, Instytut Głuchoniemych w Warszawie.

⁹² Kujawsko-Pomorski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 w Bydgoszczy, Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niesłyszących w Poznaniu.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

w stopniu lekkim) kształtowała się w przedziale od czterech do ośmiu osób, w tym w 19 przypadkach przekroczyła maksymalny limit pięciu osób określony w przepisach. Najwięcej takich przypadków wystąpiło w szkole podstawowej (16). W technikum takie przypadki wystąpiły w dwóch oddziałach, a w szkole branżowej w jednym.

W Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Niesłyszących Dzieci w Poznaniu, w latach szkolnych 2019/2020, 2020/2021 i 2021/2022 w specjalnej szkole przysposabiającej do pracy funkcjonował oddział, którego uczniami były osoby niesłyszące, z niepełnosprawnością ruchową, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim (po dwie osoby w każdym z ww. lat) oraz umiarkowanym (po jednej osobie w latach szkolnych 2019/2020 i 2020/2021 i dwie osoby w roku szkolnym 2021/2022). Było to niezgodne z treścią przepisów § 6 ust. 6 rozporządzenia w sprawie organizacji szkół, w świetle których, w tym samym oddziale nie powinni się kształcić uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym oraz lekkim.

Dostosowanie procesu nauki do potrzeb uczniów

Program nauczania ucznia objętego kształceniem specjalnym powinien być dostosowany do jego indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych. Dostosowanie następuje na podstawie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego⁹³. Program dla ucznia opracowuje zespół, którzy tworzą nauczyciele i specjaliści prowadzący z nim zajęcia, a w przypadku ośrodków także wychowawcy grup wychowawczych. Zespół opracowuje program po dokonaniu wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, uwzględniając diagnozę i wnioski sformułowane na jej podstawie oraz zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. Rodzice ucznia mają prawo uczestniczyć w spotkaniach zespołu, a także w opracowaniu i modyfikacji programu oraz wielospecjalistycznej oceny.

Na zlecenie NIK analizę wybranej do kontroli dokumentacji uczniów z wadą słuchu⁹⁴, dotyczącej lat szkolnych 2019/2020, 2020/2021 i 2021/2022, w tym indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia oraz dokumentów ewaluacyjnych, pod kątem prawidłowości uwzględnienia w nich potrzeb uczniów określonych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, przeprowadziły biegłe w dziedzinie kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

W opinii biegłych, co do zasady, proces nauki uczniów z niepełnosprawnością słuchu dostosowano do ich indywidualnych potrzeb i możliwości. Zwykle, w indywidualnych programach edukacyjno-terapeutycznych prawidłowo sformułowano m.in. cele edukacyjne i terapeutyczne, dostosowania oraz treści nauczania, najczęściej uwzględniając wskazania określone w orzeczeniach.

Nieścistości i braki w części indywidualnej dokumentacji uczniów

W każdej ze szkół, biegłe wskazały różne braki i nieścistości w części indywidualnych programów i wielospecjalistycznych ocen, które polegały m.in. na:

⁹³ Zobacz: art. 127 ust. 3 ustawy Prawo oświatowe.

⁹⁴ Analizą objęto dokumentację 351 uczniów 15 kontrolowanych szkół.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

- nieadekwatności lub tylko częściowej adekwatności celów edukacyjnych ujętych w indywidualnym programie do potrzeb uczniów określonych w ich orzeczeniu⁹⁵;
- nieadekwatności lub tylko częściowej adekwatności celów terapeutycznych ujętych w indywidualnym programie do potrzeb uczniów określonych w ich orzeczeniu⁹⁶;
- nieadekwatności bądź tylko częściowej adekwatności doboru metod i form pracy z uczniami na poszczególnych przedmiotach⁹⁷;
- nieadekwatności lub stosowaniu nieodpowiednich metod pracy do potrzeb uczniów⁹⁸;
- niezgodności albo niepełnej zgodności form pomocy ujętych w indywidualnym programie z zaleceniami zawartymi w orzeczeniu⁹⁹;
- nierzetelnym określeniu w indywidualnym programie zakresu współpracy nauczycieli i specjalistów z rodzicami uczniów w realizacji zadań¹⁰⁰;
- nierzetelnym określeniu w indywidualnym programie działań wspierających rodziców uczniów¹⁰¹;
- nieokreśleniu albo nierzetelnym określeniu w indywidualnym programie odpowiedniego zakresu współdziałania z: poradniami psychologiczno-pedagogicznymi w tym specjalistycznymi, placówkami doskonalenia nauczycieli, organizacjami pozarządowymi lub innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży¹⁰²;
- nieuwzględnianiu w wielospecjalistycznych ocenach lub uwzględnianiu jedynie częściowo mocnych stron, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień uczniów¹⁰³;
- nieuwzględnianiu w wielospecjalistycznych ocenach albo uwzględnianiu jedynie częściowo indywidualnych i rozwojowych potrzeb uczniów¹⁰⁴;
- nieuwzględnianiu w wielospecjalistycznych ocenach przyczyn niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu uczniów¹⁰⁵;
- nieuwjmowaniu w wielospecjalistycznych ocenach adekwatnego zakresu i charakteru wsparcia ze strony nauczycieli, specjalistów, asystentów lub pomocy nauczyciela, zgodnego z potrzebami uczniów¹⁰⁶;
- dokonaniu wielospecjalistycznej oceny tylko raz w roku¹⁰⁷;

⁹⁵ Co było niezgodnie z § 6 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia w sprawie organizowania kształcenia.

⁹⁶ Co było niezgodnie z § 6 ust. 1 pkt 2 ww. rozporządzenia.

⁹⁷ Co było niezgodnie z § 6 ust. 1 pkt 1 ww. rozporządzenia.

⁹⁸ Co było niezgodnie z § 6 ust. 1 pkt 1 ww. rozporządzenia.

⁹⁹ Co było niezgodnie z § 5 pkt 1 oraz § 6 ust. 4 ww. rozporządzenia.

¹⁰⁰ O którym mowa w § 6 ust. 1 pkt 6 ww. rozporządzenia.

¹⁰¹ O których mowa w § 6 ust. 1 pkt 4 ww. rozporządzenia.

¹⁰² O którym mowa w § 6 ust. 1 pkt 4 ww. rozporządzenia.

¹⁰³ Co było niegodnie z § 6 ust. 10 pkt 1 ww. rozporządzenia.

¹⁰⁴ Co było niezgodnie z § 6 ust. 10 pkt 1 ww. rozporządzenia.

¹⁰⁵ Co było niegodnie z § 6 ust. 10 pkt 3 ww. rozporządzenia.

¹⁰⁶ Co było niezgodnie z § 6 ust. 10 pkt 2 ww. rozporządzenia.

¹⁰⁷ Co było niezgodnie z § 6 ust. 9 ww. rozporządzenia.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

- braku potwierdzenia, że rodzice uczniów byli informowani o spotkaniach zespołów opracowujących indywidualne programy i wielospecjalistyczne oceny¹⁰⁸;
- niezamieszczeniu na dokumentach opracowanych dla poszczególnych uczniów oznaczeń, dat ich sporządzenia oraz informacji, którego roku szkolnego dotyczą.

Dyrektorzy poszczególnych szkół, odnosząc się do stwierdzonych w dokumentacji uczniów braków i nieściśłości wskazywali m.in., że: nauczyciele pracujący z konkretnymi uczniami na zajęciach dokonują indywidualnego dostosowania wymagań edukacyjnych dla ucznia przez zastosowanie odpowiednich do jego niepełnosprawności metod i form pomocy, uwzględniając przy tym diagnozę i wnioski płynące z wielospecjalistycznej oceny oraz zalecenia z orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego; z części zajęć zrezygnowano z braku środków na ich organizację; rozporządzenie w sprawie organizowania kształcenia nie określa sposobu, formy, ani poziomu szczegółowości ujmowania w dokumentach części informacji (np. o zakresie współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi); z części spotkań z rodzicami uczniów zrezygnowano z powodu stanu epidemii, część z tego samego powodu organizowano z wykorzystaniem środka komunikacji zdalnej nie odnotowując tego w dokumentacji, tą samą drogą zawiadamiając rodziców o posiedzeniach zespołów; części informacji nie odnotowano przez przeoczenie.

W dwóch szkołach biegłe stwierdziły, że nie zrealizowano części z zajęć logopedycznych i dydaktyczno-wyrównawczych zaplanowanych dla części uczniów.

Przykład

W **Ośrodku Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci Nieśłyszących w Poznaniu**, w odniesieniu do siedmiu uczniów nie były realizowane zajęcia logopedyczne z powodu rezygnacji z nich uczniów (co poprzedził wniosek do dyrekcji) lub faktycznego zaprzestania uczęszczania na zajęcia.

W **Szkole Podstawowej nr 48 w Poznaniu** stwierdzono niezgodność albo niepełną zgodność – po jednym przypadku w latach szkolnych 2019/2020 i 2020/2021 oraz pięć przypadków w roku szkolnym 2021/2022 – form pomocy ujętych w indywidualnych programach z zaleceniami zawartymi w orzeczeniach w zakresie realizacji zajęć logopedycznych i dydaktyczno-wychowawczych. Niezrealizowanie tych zajęć wynikało z niezapewnienia środków finansowych na ich organizację.

Prawidłowa organizacja i przebieg lekcji

Poza analizą zapisów w dokumentacji uczniów, biegłe przeprowadziły wizytację po jednej z lekcji w każdej z kontrolowanych szkół, w których uczestniczyli uczniowie z niepełnosprawnością słuchu. O przebiegu każdej lekcji biegłe wydały pozytywną opinię uznając m.in., że sposób ich prowadzenia wskazywał na poprawność przebiegu procesu edukacyjnego, realizację założonych celów, stosowanie odpowiednich metod i form pracy z uczniami, a także wdrożenie dostosowań zgodnych z zaleceniami zawartymi w orzeczeniach o potrzebie kształcenia specjalnego.

¹⁰⁸ Stosownie do wymogów określonych w § 6 ust. 11 ww. rozporządzenia.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Szkoły powinny zapewnić uczniom z niepełnosprawnościami zajęcia rewalidacyjne. Godzina zajęć rewalidacyjnych dla uczniów niepełnosprawnych trwa 60 minut. W uzasadnionych przypadkach dopuszcza się prowadzenie zajęć rewalidacyjnych w czasie krótszym niż 60 minut, zachowując ustalony dla ucznia łączny czas tych zajęć w okresie tygodniowym¹⁰⁹.

Trudności w organizacji zajęć rewalidacyjnych

W części skontrolowanych szkół (czterech¹¹⁰), uczniom z niepełnosprawnością słuchu nie zapewniono możliwości udziału w zajęciach rewalidacyjnych w wymiarze czasowym określonym w przepisach. Wynikało to, jak wskazywali dyrektorzy szkół m.in. z trudności organizacyjnych.

Przykład

W **Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 1 w Łodzi**, uczniom z niepełnosprawnością słuchu nie zapewniono możliwości udziału w zajęciach rewalidacyjnych trwających 60 minut, zajęcia w wymiarze tygodniowym trwały 45 minut. Ponadto biorąc pod uwagę godziny lekcyjne, dla czterech oddziałów liczba godzin rewalidacyjnych była niższa od wymaganej ww. przepisami. Dyrektor Ośrodka wyjaśniła, że zajęcia rewalidacyjne odbywają się pomiędzy innymi obowiązkowymi zajęciami szkolnymi i biorą w nich udział uczniowie różnych klas. Ze względu na konieczność zachowania higieny pracy nie ma możliwości przedłużania zajęć o 15 minut kosztem przerw dla ucznia. Nauczyciele prowadzący zajęcia rewalidacyjne, uczą również innych przedmiotów obowiązkowych we wszystkich placówkach wchodzących w skład Ośrodka. Według Dyrektora Ośrodka, taka sytuacja uniemożliwia ułożenie planu zajęć dla poszczególnych oddziałów z uwzględnieniem godzin rewalidacyjnych w wymiarze 60 minut.

W dwóch skontrolowanych szkołach¹¹¹ część zajęć rewalidacyjnych, mimo że zostały zaplanowane w indywidualnych programach edukacyjno-terapeutycznych, nie odbyła się.

Przykład

W planach nauczania **Instytutu Głuchoniemych w Warszawie** na lata szkolne 2019/2020, 2020/2021 i 2021/2022 nie ujęto 67 godzin zajęć rewalidacyjnych, które zostały przewidziane do realizacji w indywidualnych programach opracowanych dla 30 uczniów, co stanowiło 21,7% tygodniowego wymiaru godzin tego rodzaju zajęć określonych w indywidualnych programach. Spośród zajęć rewalidacyjnych, które zostały przewidziane do realizacji w indywidualnych programach uczniów i następnie uwzględnione w planach nauczania, do 4 kwietnia 2022 r. nie zrealizowano, z przyczyn leżących po stronie Instytutu, 7,3% zajęć rewalidacyjnych. Dyrektor Instytutu wyjaśnił m.in., że przydział godzin rewalidacyjnych jest tworzony na podstawie oceny nauczycieli, a nie w oparciu o limit godzin. Dla przykładu, nauczyciel języka angielskiego ocenia, że dany uczeń wymaga dwóch godzin zajęć rewalidacyjnych. Dodatkowa zaplanowana dla danego ucznia liczba godzin rewalidacyjnych może być wysoka i spowoduje, że uczniowie mają bardzo długi plan zajęć, a co za tym idzie są zmęczeni i nieefektywni w nauce. Z tego powodu nie wszystkie propozycje godzin rewalidacyjnych są brane pod uwagę, a ostateczna liczba i rodzaj zajęć to wspólna decyzja zespołu klasowego.

¹⁰⁹ Zobacz: § 10 ust. 3 i 4 rozporządzenia w sprawie organizacji szkół.

¹¹⁰ Zespół Szkół nr 7 w Bydgoszczy, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 w Łodzi, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 4 w Łodzi, Instytut Głuchoniemych w Warszawie.

¹¹¹ Instytut Głuchoniemych w Warszawie, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Nowym Siodle.

Słabe wyniki egzaminów zewnętrznych

Jednym ze wskaźników skuteczności nauczania są wyniki egzaminów zewnętrznych¹¹², do których zalicza się egzamin ósmoklasisty, egzamin maturalny oraz egzamin zawodowy.

Egzamin ósmoklasisty

W latach szkolnych 2018/2019, 2019/2020 i 2020/2021 do egzaminu ósmoklasisty w kontrolowanych szkołach przystąpiło 129 uczniów z niepełnosprawnością słuchu (spośród 164). Średni wynik z egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego tych uczniów, za lata szkolne 2018/2019, 2019/2020 i 2020/2021, to 26,8%, przy czym w szkołach specjalnych dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu uczniowie średnio uzyskiwali 21,9%, a szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi 38,3%. Średni wynik uzyskiwany z tego egzaminu przez niesłyszących i słabosłyszących uczniów w poszczególnych szkołach w roku szkolnym 2018/2019 wynosił od 6 do 68%, w roku 2019/2020 – od 4 do 44%, a w roku 2020/2021 – od 19 do 57,4%.

Średni wyniki uczniów z niepełnosprawnością słuchu z egzaminu z matematyki w skontrolowanych szkołach, za lata szkolne 2018/2019, 2019/2020 i 2020/2021, to 20,9%. W szkołach specjalnych dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu średni wynik z tego egzaminu to 18,3%, a w szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi to 26,8%. Średni wynik uzyskiwany z tego egzaminu w poszczególnych szkołach przez uczniów z niepełnosprawnością słuchu w roku szkolnym 2018/2019 wynosił od 7 do 50%, w roku 2019/2020 – od 3 do 36,5%, a w roku 2020/2021 – od 11,2 do 59%.

Średni wynik niesłyszących i słabosłyszących uczniów z egzaminu z obcego języka nowożytnego w skontrolowanych szkołach, za lata szkolne 2018/2019, 2019/2020 i 2020/2021, to 42,9%. W szkołach specjalnych dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu średni wynik z tego egzaminu to 40,6%, a w szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi to 48,6%. Średni wynik uzyskiwany przez uczniów z niepełnosprawnością słuchu z tego egzaminu w poszczególnych szkołach w roku szkolnym 2018/2019 wynosił od 20 do 58,5%, w roku szkolnym 2019/2020 – od 25 do 71,5%, a w roku szkolnym 2020/2021 – od 31 do 84,4%.

Odnosząc się do wyników egzaminów ósmoklasisty, dyrektorzy szkół wskazywali m.in., że wyniki egzaminów zewnętrznych uczniów niesłyszących i słabosłyszących zależą od ich zdolności intelektualnych i poznawczych oraz zaangażowania w proces uczenia się. Jednocześnie dyrektorzy wskazywali, że wyniki egzaminów są też zdeterminowane poziomem funkcjonowania ucznia z dysfunkcją słychu w języku polskim. Jak wskazywali, uczeń niesłyszący nie przyswaja języka ojczystego w sposób naturalny, nie buduje w sposób naturalny – w bezpośrednim kontakcie z żywym językiem – zasobów leksykalnych, ani nie poznaje

¹¹² Zobacz np.: Miształ J., Analiza wyników egzaminów zewnętrznych jako warunek jakościowego rozwoju ucznia, nauczyciela i szkoły, Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012; Nucińska J., Śmiechowicz J., 2018, Ocena skuteczności realizacji zadań oświatowych przez wybrane miasta na prawach powiatu w: Nierówność Społeczna a Wzrost Gospodarczy nr 56 (4/2018).

na tej drodze zasad gramatycznych. Dziecko niesłyszące rozpoczyna naukę języka ojczystego z chwilą wyposażenia go w protezy słuchowe i rozpoczęcia systematycznych oddziaływań rewalidacyjnych. Dyrektorzy wskazywali również, że w szkole i środowisku uczeń niesłyszący pozostaje w bezpośrednim kontakcie z nauczycielem lub inną osobą, która dąży do skutecznej komunikacji, wspierając się pismem, symbolem, znakiem języka migowego, daktylografią, ilustracją, dobierając formę i zakres totalnej komunikacji do indywidualnych potrzeb i możliwości konkretnego dziecka. Tak prowadzony dialog, jak wskazali dyrektorzy, pozwala na ujawnienie wiadomości i umiejętności ucznia na maksymalnym, osiągniętym przez niego poziomie. W sytuacji egzaminu zewnętrznego uczeń pozostawiony jest „sam na sam” z pisanym językiem polskim, niezależnie od przedmiotu i treści, jakie obejmuje egzamin – procedury obowiązujące na egzaminach zewnętrznych nie pozwalają na tłumaczenie na język migowy, ani inny, zindywidualizowany, alternatywny sposób komunikacji, treści poleceń i tekstów zawartych w arkuszach egzaminacyjnych. Jak wskazywano, egzamin dla uczniów kończących szkołę podstawową był arkuszem dostosowanym, a nie stworzonym dla uczniów niesłyszących, samo dostosowanie poleceń nie dawało możliwości odniesienia sukcesu przez ucznia. W konsekwencji, jak wskazywali dyrektorzy, uczeń niesłyszący bardzo często nie rozumie zarówno poleceń, jak i tekstów zawartych w zadaniach egzaminacyjnych sformułowanych w języku polskim, co nie jest jednoznaczne z niskim poziomem kompetencji badanych przez egzaminy. Uczeń często zna odpowiedź na pytanie, którego samodzielnie, w warunkach egzaminu, nie jest w stanie rozkodować. Niedostosowana do potrzeb i możliwości uczniów niesłyszących jest też podstawa programowa kształcenia ogólnego. Z tego względu, za najtrudniejszy dla uczniów dyrektorzy wskazywali egzamin z matematyki, który wymaga dużej sprawności w języku polskim, a przede wszystkim umiejętności operacyjnego i logicznego myślenia. Łatwiejszym jest natomiast egzamin z języka obcego, zwłaszcza z języka angielskiego, który jest językiem pozycyjnym¹¹³ i łatwiej przyswajalnym przez uczniów z niepełnosprawnością słuchu, nawet w porównaniu z językiem polskim, który ma budowę składniowo-fleksyjną. Dodatkową motywacją dla uczniów jest to, jak wskazywali dyrektorzy szkół, że językiem angielskim mogą posługiwać niemal na całym świecie.

W latach szkolnych 2018/2019, 2019/2020 i 2020/2021 w kontrolowanych szkołach do pisemnego egzaminu maturalnego z języka polskiego na poziomie podstawowym przystąpiło 128 uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Średni odsetek przystępujących do tego egzaminu to 70%, a w poszczególnych latach szkolnych, w poszczególnych szkołach odsetek uczniów z niepełnosprawnością słuchu przystępujących do egzaminu wynosił: 2018/2019 – od 26,3 do 100%, w 2019/2020 – od 22,2 do 100%, a w roku szkolnym 2020/2021 – od 40 do 100%. Średni wynik uzyskiwany z tego egzaminu przez niesłyszących i słabosłyszących uczniów

Egzamin maturalny

¹¹³ Język w którym każda część zdania ma swoje ustalone miejsce, pozwalające na zachowanie sensu wypowiedzi.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

w poszczególnych szkołach w roku szkolnym 2018/2019 wynosił od 0,3 do 46,2%, w roku szkolnym 2019/2020 – od 6,5 do 46,7%, a roku szkolnym 2020/2021 – od 3,5 do 46,4%.

Do pisemnego egzaminu maturalnego z języka polskiego na poziomie rozszerzonym w skontrolowanych szkołach, w latach szkolnych 2018/2019, 2019/2020 i 2020/2021, przystąpiło 21 uczniów (z pięciu szkół) z niepełnosprawnością słuchu. Średni wynik uzyskiwany przez nich z tego egzaminu w poszczególnych szkołach w roku szkolnym 2018/2019 wynosił od 19,6 do 60%, w roku szkolnym 2019/2020 wyniósł 26% (do egzaminu przystąpili uczniowie jednej szkoły), a w roku szkolnym 2020/2021 – od 35,3 do 50%. Do ustnej części maturalnego egzaminu z języka polskiego w roku szkolnym 2018/2019¹¹⁴ przystąpiło 48 uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Średni procent przystępujących do ustnego egzaminu w skontrolowanych szkołach to 73%, a w poszczególnych szkołach do egzaminu ustnego przystąpiło od 26,3 do 100% uprawnionych uczniów. Średni wynik z tej części egzaminu w poszczególnych szkołach wynosił od 30 do 87,5%.

W latach szkolnych 2018/2019, 2019/2020 i 2020/2021 w kontrolowanych szkołach do pisemnego egzaminu maturalnego z matematyki na poziomie podstawowym przystąpiło 128 uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Średni odsetek uczniów z niepełnosprawnością słuchu przystępujących do tego egzaminu to 70%, a w poszczególnych latach szkolnych, w poszczególnych szkołach odsetek przystępujących do egzaminu wynosił: 2018/2019 – od 26,3 do 100%, w 2019/2020 – od 22,2 do 100%, a w roku szkolnym 2020/2021 – od 40 do 100%. Średni wynik uzyskiwany przez niesłyszących i słabosłyszących uczniów z tego egzaminu w poszczególnych szkołach w roku szkolnym 2018/2019 wynosił od 13,6 do 70%, w roku 2019/2020 – od 17,5 do 40%, a w roku 2020/2021 – od 14,5 do 39,5%. Do egzaminu maturalnego z matematyki na poziomie rozszerzonym w analogicznym okresie przystąpiło 20% uprawnionych uczniów z niepełnosprawnością słuchu (10 z 49, w czterech szkołach). W poszczególnych latach szkolnych, w poszczególnych szkołach odsetek niesłyszących i słabosłyszących uczniów przystępujących do tego egzaminu wynosił: 2018/2019 – od 14,3 do 100%, 2019/2020 – od 20 do 67%, a w 2020/2021 – od 33 do 100%. Średni wynik uzyskiwany z tego egzaminu w poszczególnych szkołach w roku szkolnym 2018/2019 wynosił od 18 do 48%, w roku szkolnym 2019/2020 – od 2 do 11%, a roku szkolnym 2020/2021 – od 2 do 66%.

W latach szkolnych 2018/2019, 2019/2020 i 2020/2021 w kontrolowanych szkołach do pisemnego egzaminu maturalnego z nowożytnego języka obcego na poziomie podstawowym przystąpiło 128 uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Średni procent przystępujących do tego egzaminu to 70%. W poszczególnych latach szkolnych, w poszczególnych szkołach odsetek przystępujących do egzaminu wynosił: 2018/2019 – od 26,3 do 100%, w 2019/2020 – od 22,2 do 100%, a w roku szkolnym 2020/2021 – od 40

¹¹⁴ W latach szkolnych 2019/2020 i 2020/2021, ze względu na stan epidemii, nie przeprowadzono egzaminów ustnych.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

do 100%. Średni wynik uzyskiwany z tego egzaminu w poszczególnych szkołach w roku szkolnym 2018/2019 wynosił od 3 do 58,7%, w roku szkolnym 2019/2020 – od 30,8 do 62,7%, a roku szkolnym 2020/2021 – od 21 do 63,8%. Do pisemnego egzaminu na poziomie rozszerzonym w analogicznym okresie przystąpiło 55% uprawnionych uczniów (48 z 87, w sześciu szkołach). W poszczególnych szkołach odsetek przystępujących do egzaminu wynosił: 2018/2019 – od 26,3 do 100%, w 2019/2020 – od 80 do 100%, a w roku szkolnym 2020/2021 – 100% (dwie szkoły). Średni wynik uzyskiwany z tego egzaminu w poszczególnych szkołach w roku szkolnym 2018/2019 wynosił od 8 do 55,3%, w roku szkolnym 2019/2020 – od 15,3 do 63%, a roku szkolnym 2020/2021 – od 30 do 72,5%.

Do ustnej części maturalnego egzaminu z nowożytnego języka obcego na poziomie podstawowym w roku szkolnym 2018/2019¹¹⁵ przystąpiło sześciu uczniów. Średni procent przystępujących do ustnego egzaminu w skontrolowanych szkołach to 20%, a w poszczególnych szkołach do egzaminu ustnego przystąpiło od 16,7 do 100% uprawnionych uczniów. Średni wynik z tej części egzaminu w poszczególnych szkołach wynosił od 30 do 70%. Do ustnej części maturalnego egzaminu z nowożytnego języka obcego na poziomie rozszerzonym uczniowie nie przystąpili.

Odnosząc się do wyników egzaminów maturalnych, dyrektorzy szkół, analogicznie jak w odniesieniu do wyników egzaminów ósmoklasisty, również wskazywali na niedostosowanie podstawy programowej i arkuszy egzaminacyjnych do potrzeb i możliwości uczniów niesłyszących. Dla przykładu, jak podawali dyrektorzy, arkusze egzaminacyjne na egzaminie maturalnym z matematyki, w bardzo niewielkim stopniu różnią się od arkuszy standardowych, przy wydłużeniu czasu pracy na egzaminie dla niesłyszących o 30 minut. W zestawach zadań dostosowanych przez Okręgową Komisję Egzaminacyjną dla uczniów z ubytkiem słuchu, jak wskazywali dyrektorzy, większość poleceń posiada złożoną konstrukcję i składa się z trudnych, a nawet abstrakcyjnych pojęć. Cytowane w nich teksty często zawierają niezrozumiałe dla uczniów przenośnie, a zadania matematyczne kilka poleceń ujętych w jednym zdaniu, duża część zadań w teście dostosowanym jest taka sama, jak w standardowym. Zwracano również uwagę, że obecny na egzaminie maturalnym surdopedagog może wytłumaczyć w języku migowym tylko instrukcję, nie wolno mu tłumaczyć ani poleceń, ani treści zadań. Uczniowi, jak podawano, brakuje motywacji i wie, że jest skazany na porażkę, dlatego tak wielu z nich nie podejmuje próby przystąpienia do egzaminów maturalnych. Z kolei arkusze maturalne z języka polskiego i angielskiego były tworzone specjalnie dla uczniów niesłyszących i odpowiadały możliwościom uczniów przystępujących do egzaminu maturalnego, co przełożyło się na zadowalające wyniki egzaminów.

¹¹⁵ W latach szkolnych 2019/2020 i 2020/2021, ze względu na stan epidemii, nie przeprowadzono egzaminów ustnych.

Egzamin zawodowy

W skontrolowanych szkołach, w latach szkolnych 2018/2019, 2019/2020 i 2020/2021, uprawnionych do przystąpienia do egzaminu zawodowego było 287 uczniów z niepełnosprawnością słuchu. Do dwóch części egzaminu (pisemnej i praktycznej) przystąpiło 231 (80,5%), a świadectwo kwalifikacyjne potwierdzające kwalifikacje w zawodzie otrzymało 68 (29,4%).

Pisemną część egzaminu zawodowego w poszczególnych szkołach zdawało w roku szkolnym 2018/2019 od 22,7 do 100% uczniów z niepełnosprawnością słuchu, w roku szkolnym 2019/2020 – od 40 do 100%, a w roku szkolnym 2020/2021 – od 90,9 do 100%. Średni wynik z tej części egzaminu uzyskiwany przez niesłyszących i słabosłyszących uczniów to od 33,5 do 66,2% w roku 2018/2019, od 39 do 88,7% w roku 2019/2020 i od 38,5 do 90% w roku 2020/2021. Część praktyczną egzaminu zawodowego w poszczególnych szkołach zdawało od 33,3 do 100% uczniów z niepełnosprawnością słuchu w roku szkolnym 2018/2019, od 33 do 100% w roku szkolnym 2019/2020 i od 25 do 100% w roku szkolnym 2020/2021, uzyskując średni wynik na poziomie odpowiednio od 66,1 do 99%, od 63 do 100% i od 28 do 92,1%.

Dyrektorzy skontrolowanych szkół wskazywali, że w przypadku egzaminów zawodowych, gdzie efektem końcowym egzaminu w części praktycznej jest wykonanie zadania, zdawalność egzaminu jest bardzo wysoka, na poziomie powyżej 90%, co świadczy o wysokim stopniu opanowania przez zdających umiejętności przewidzianych podstawą kształcenia zawodowego oraz o dobrym przygotowaniu uczniów do wyuczonego zawodu. Dyrektorzy zauważali przy tym, że uczniowie niesłyszący nie mają dostosowanych arkuszy egzaminacyjnych, wydłużony jest jedynie czas egzaminu (o 30 minut). Część teoretyczna (pisemna) egzaminu i cała jego obudowa słowna, jak wskazywali dyrektorzy, nie pozwalają uczniom wykazać posiadania kwalifikacji. Jak wskazywali, uczniowie nie rozumieli poleceń i nie byli w stanie poprawnie wykonać zadań, problemem były skomplikowane polecenia w języku polskim. Również w przypadku egzaminów zawodowych, jak w przypadku innych egzaminów, uczniowie niesłyszący mają trudności ze zrozumieniem złożonych zadań, często objaśnianych abstrakcyjnymi dla nich pojęciami. Dużą trudność, jak podawano, stanowi również znaczne zróżnicowanie uczniów (niesłyszący, słabosłyszący u których występują również inne niepełnosprawności, w tym intelektualna) i ich zróżnicowanie pod względem dydaktycznym. W przypadku zawodów nierobotniczych uczonych na poziomie technikum, jak wskazywano, efektem końcowym egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w części praktycznej jest dokumentacja. Uczeń, oprócz praktycznych umiejętności zawodowych, musi wykazać się umiejętnością rozumienia języka, gdzie – jak w przypadku egzaminu w części pisemnej i innych egzaminów zewnętrznych – dominuje słowo pisane, bez możliwości tłumaczenia na język migowy. Dyrektorzy wskazywali również, że wieloletnia zła praktyka konstruowania zadań i arkuszy egzaminacyjnych powoduje, że niesłyszący uczniowie nie wierzą w swoje możliwości i niechętnie przystępują do egzaminów zewnętrznych.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Minister Edukacji i Nauki, odnosząc się do pytania NIK o ewentualne plany odnośnie do modyfikacji zasad konstruowania poleceń i zadań egzaminacyjnych dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu poinformował¹¹⁶ m.in., że zasady przeprowadzania egzaminów dla uczniów i absolwentów niesłyszących i słabosłyszących są dostosowane do ich możliwości. Jak wskazał Minister, uczniowie i absolwenci, o których mowa, przystępujący do egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego mają dostosowane nie tylko warunki przeprowadzania egzaminu, ale także formy, tj. otrzymują odrębne arkusze egzaminacyjne, uwzględniające dysfunkcje zdających z wadą słuchu. I tak:

- w przypadku egzaminu ósmoklasisty uczniowi niesłyszącemu lub słabosłyszącemu, poza odrębnym arkuszem egzaminacyjnym, przysługuje także: przedłużenie czasu pracy, uprawnienie do nieprzenoszenia odpowiedzi na kartę odpowiedzi, zapewnienie w czasie egzaminu obecności surdopedagoga lub tłumacza języka migowego, jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem oraz pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych, przystąpienie do egzaminu w oddzielnej sali (zdający rozwiązuje zadania w arkuszu bez zadań sprawdzających rozumienie ze słuchu);
- w przypadku egzaminu maturalnego absolwentowi słabosłyszącemu, poza odrębnym arkuszem egzaminacyjnym, przysługuje także: korzystanie z urządzeń technicznych odpowiednich do wady słuchu, przedłużenie czasu przeprowadzania egzaminu z języka polskiego, języka mniejszości narodowej, etnicznej, języka regionalnego, przedłużenie czasu przeprowadzania egzaminu z języka obcego nowożytnego, zapewnienie w czasie egzaminu obecności surdopedagoga, jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z absolwentem lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych, zastosowanie przekazanych przez okręgową komisję egzaminacyjną zasad oceniania odpowiedzi uwzględniających dysfunkcję, przedłużony czas trwania egzaminu w części pisemnej, możliwość wyboru, w części pisemnej, spośród dwóch opcji zdawania języka obcego nowożytnego, przystąpienie do egzaminu z języka obcego nowożytnego, w części pisemnej, w oddzielnej sali, jeśli zdający korzysta z arkusza bez zadań sprawdzających rozumienie ze słuchu;
- w przypadku egzaminu maturalnego absolwentowi niesłyszącemu, poza odrębnym arkuszem egzaminacyjnym, przysługuje także: zdawanie egzaminu z języka polskiego w języku migowym, przygotowanie (w części ustnej egzaminu) odpowiedzi na piśmie (możliwe wtedy, gdy zdający nie zna języka migowego), przedłużenie, w części ustnej, czasu przeprowadzania egzaminu z języka polskiego, języka mniejszości narodowej, etnicznej lub języka regionalnego, zapewnienie w czasie egzaminu obecności surdopedagoga lub tłumacza języka migowego, jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z absolwentem oraz pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych, zastosowanie

¹¹⁶ Odpowiedź Ministra Edukacji i Nauki (sygn. DWEW-WSPE.0911.1.2022.JKP) na pismo NIK z 12 kwietnia 2022 r. skierowane do Ministra w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

- przekazanych przez Okręgową Komisję Egzaminacyjną zasad oceniania odpowiedzi uwzględniających dysfunkcję, przystąpienie do egzaminu z języka obcego nowożytnego, w części pisemnej, w oddzielnej sali.

Zmiany wprowadzone w zasadach i warunkach zdawania egzaminów zewnętrznych, jak w toku kontroli wskazywali dyrektorzy i nauczyciele skontrolowanych szkół, nie są wystarczające do potrzeb i możliwości uczniów z niepełnosprawnością słuchu, zwłaszcza tych słabo znających język polski. Uproszczenia w warstwie językowej wymagają zarówno polecenia, jak i zadania egzaminacyjne. Niezbędne jest też umożliwienie tłumaczenia poleceń i zadań egzaminacyjnych na język migowy.

Funkcjonowanie szkół w stanie zagrożenia epidemicznego oraz w stanie epidemii

W czasie trwającego w kraju stanu zagrożenia epidemicznego i stanu epidemii dyrektorzy skontrolowanych szkół podejmowali szereg działań dla zapewnienia sprawnego funkcjonowania szkoły i organizacji nauki, w tym m.in. opracowali i wdrożyli do stosowania wewnętrzne regulacje funkcjonowania szkoły w stanie epidemii COVID-19 wraz z procedurami bezpieczeństwa, uzupełnili braki w sprzęcie komputerowym i udostępnił go uczniom i nauczycielom (jeśli ci zgłaszali takie potrzeby), aby mogli korzystać z nauki i pracy w trybie zdalnym, uczniom i nauczycielom udostępniono możliwość korzystania z platform elektronicznych do organizowania spotkań i przekazywania danych.

W zależności od sytuacji epidemicznej i liczby chorych lub objętych kwarantanną uczniów i nauczycieli oraz od możliwości organizacyjnych w konkretnej szkole, zajęcia odbywały się na terenie szkoły lub uczniowie uczestniczyli w zajęciach w miejscu zamieszkania z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość lub, jeśli np. z uwagi na niepełnosprawność uczniowie nie mogli w miejscu zamieszkania realizować zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, umożliwiono im realizację zajęć tymi metodami i technikami na terenie szkoły.

6. ZAŁĄCZNIKI

6.1. Metodyka kontroli i informacje dodatkowe

Celem głównym kontroli było sprawdzenie czy głuchym i niedosłyszącym dzieciom i młodzieży zapewniono dostęp do systemu kształcenia odpowiedniego do ich potrzeb.

Cel główny kontroli

Zakres badań kontrolnych wyznaczyły następujące pytania definiujące cele szczegółowe kontroli:

Cele szczegółowe

1. Czy szkoła przeprowadzała rekrutację dzieci i młodzieży głuchych i niedosłyszących zgodnie z zasadą powszechnej dostępności?
2. Czy realizacja procesu kształcenia była dostosowana do potrzeb dzieci i młodzieży głuchych i niedosłyszących?

Kontrola została przeprowadzona w 15 jednostkach, w tym w ośrodkach szkolno-wychowawczych, zespołach szkół i szkołach, w których uczą się głuche lub niedosłyszące dzieci i młodzież.

Zakres podmiotowy

Kontrolę przeprowadzono na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy o Najwyższej Izbie Kontroli.

Kryteria kontroli

Lata 2019–2022 do czasu zakończenia kontroli (lata szkolne: 2019/2020, 2020/2021, 2021/2022). Czynności kontrolne przeprowadzono w okresie od 1 lutego 2022 r. do 10 maja 2022 r.

Okres objęty kontrolą

W toku kontroli NIK wystąpiła do Ministra Edukacji i Nauki o udzielenie informacji o planowanych działaniach mających zapewnić niesłyszącym i słabosłyszącym uczniom adekwatne do ich potrzeb i możliwości warunki nauki.

Działania na podstawie art. 29 ustawy o NIK

Od 24 podmiotów (ośrodków szkolno-wychowawczych, szkół i zespołów szkół) z terenu kraju, w których uczyły się niesłyszące i słabosłyszące dzieci i młodzież, NIK pozyskała informacje o wdrożonych w szkołach rozwiązaniach wspierających komunikowanie się z osobami z niepełnosprawnością słuchu. Formularz ankiety skierowano pocztą elektroniczną do 31 podmiotów wytypowanych w oparciu o dane z Systemu Informacji Oświatowej pozyskane z Ministerstwa Edukacji i Nauki (dane z SIO według stanu na 30 września 2021 r.). Ankiety, w celu ustalenia czy stany stwierdzone w toku kontroli występowały również w niekontrolowanych szkołach, skierowano do jednostek z terenu całego kraju, w których według SIO było najwięcej uczniów z niepełnosprawnością słuchu. W badaniu ankietowym pozyskano informacje o liczbie pracowników pedagogicznych i pozostałych pracowników szkół posługujących się językiem migowym (PJM, SJM), o możliwości nauki i liczbie uczniów uczących się języka migowego (PJM, SJM) oraz stosowanych rozwiązaniach pozwalających niesłyszącym i słabosłyszącym rodzicom i opiekunom uczniów komunikować się ze szkołą. Ankiety zostały wysłane i zebrane w okresie od 20 kwietnia 2022 r. do 9 maja 2022 r.

Kontrola pt. „Edukacja głuchych i niedosłyszących dzieci i młodzieży” (P/22/075) została podjęta z inicjatywy własnej Najwyższej Izby Kontroli. Wyniki kontroli przedstawiono w 15 wystąpieniach pokontrolnych. Do wystąpień pokontrolnych dyrektorzy szkół nie złożyli zastrzeżeń.

Pozostałe informacje

ZAŁĄCZNIKI

Stan realizacji wniosków pokontrolnych

W wystąpieniach pokontrolnych Najwyższa Izba Kontroli sformułowała ogółem 49 wniosków pokontrolnych. Według stanu na 13 lipca 2022 r., zrealizowano 23 wnioski (46,9%), podjęto działania w celu realizacji kolejnych 17 wniosków (34,7%), a nie zrealizowano dziewięciu wniosków (18,4%).

W kontroli uczestniczyło pięć Delegatur NIK.

Wykaz jednostek kontrolowanych

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK przeprowadzająca kontrolę	Nazwa jednostki kontrolowanej	Imię i nazwisko kierownika jednostki kontrolowanej
1.	Delegatura NIK w Bydgoszczy	Kujawsko-Pomorski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 dla Dzieci i Młodzieży Słabo Słyszącej i niesłyszącej im. Generała Stanisława Maczka w Bydgoszczy	Ryszard Bielecki
2.		Zespół Szkół nr 7 im. 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich w Bydgoszczy	Piotr Żabiński
3.		Szkoła Podstawowa nr 10 im. Komisji Edukacji Narodowej w Toruniu	Iwona Cieślak
4.	Delegatura NIK w Łodzi	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 im. Janusza Korczaka w Łodzi	Agnieszka Szymańska
5.		Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 4 dla Dzieci niesłyszących, słabosłyszących i z Afazją w Łodzi	Tomasz Tomaszewski
6.		Szkoła Podstawowa nr 9 im. Marii Grzegorzewskiej w Skierniewicach	Maria Oporska
7.	Delegatura NIK w Poznaniu	Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci niesłyszących im. Józefa Sikorskiego w Poznaniu	Jolanta Ruła
8.		Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 im. plutonu Głuchoniemych AK w Kaliszu	Katarzyna Hybś
9.		Szkoła Podstawowa nr 48 im. Gen. Oswalda Franka w Poznaniu	Magdalena Stachowiak

ZAŁĄCZNIKI

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK przeprowadzająca kontrolę	Nazwa jednostki kontrolowanej	Imię i nazwisko kierownika jednostki kontrolowanej
10.	Delegatura NIK w Warszawie	Instytut Głuchoniemych im. Jakuba Falkowskiego w Warszawie	Bartosz Wilimborek
11.		Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Głuchych im. Jana Siostrzyńskiego w Warszawie	Anna Stopińska
12.		Publiczna Szkoła Podstawowa nr 14 Integracyjna im. Jana Pawła II w Radomiu	Jan Rychlicki
13.	Delegatura NIK we Wrocławiu	Dolnośląski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 12 dla Uczniów Niesłyszących i Słabosłyszących oraz z Innymi Niepełnosprawnościami im. Marii Grzegorzewskiej we Wrocławiu	Ewa Dobrowolska
14.		Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Nowym Siodle	Dorota Błazejowska
15.		Publiczna Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi nr 26 im. Komisji Edukacji Narodowej w Wałbrzychu	Renata Born

Wykaz ocen kontrolowanych jednostek

Lp.	Nazwa jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności*)	Stwierdzone stany:	
			prawidłowe	nieprawidłowe
1.	Kujawsko-Pomorski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 dla Dzieci i Młodzieży Słabo Słyszczącej i Niestyszczącej im. Generała Stanisława Maczka w Bydgoszczy	w formie opisowej	1) wykwalifikowana kadra pedagogiczna 2) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu	1) na stronie internetowej nie zapewniono informacji o działalności Ośrodka w postaci nagrania treści w PJM 2) nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów 3) nierzetelnie i niezgodnie z obowiązującymi przepisami prowadzona część dokumentacji części uczniów
2.	Zespół Szkół nr 7 im. 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich w Bydgoszczy	w formie opisowej	1) wykwalifikowana kadra pedagogiczna 2) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu	1) nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów 2) nierzetelnie i niezgodnie z obowiązującymi przepisami prowadzona część dokumentacji części uczniów
3.	Szkoła Podstawowa nr 10 im. Komisji Edukacji Narodowej w Toruniu	w formie opisowej	1) wykwalifikowana kadra pedagogiczna 2) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu	1) na stronie internetowej nie zapewniono informacji o działalności Ośrodka w postaci nagrania treści w PJM 2) nierzetelnie i niezgodnie z obowiązującymi przepisami prowadzona część dokumentacji części uczniów
4.	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 1 im. Janusza Korczaka w Łodzi	w formie opisowej	1) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu 2) na stronie internetowej udostępniono informacje o działalności Ośrodka w postaci nagrania treści w PJM	1) nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów 2) nierzetelnie prowadzona część dokumentacji części uczniów 3) nieprawidłowo planowane i prowadzone zajęcia rewalidacyjne 4) przypadki braków w kwalifikacjach kadry pedagogicznej
5.	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 4 dla Dzieci Niestyszających, Słabosłyszających i z Afazją w Łodzi	w formie opisowej	1) wykwalifikowana kadra pedagogiczna 2) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu	1) na stronie internetowej nie zapewniono informacji o działalności Ośrodka w postaci nagrania treści w PJM 2) nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów 3) nierzetelnie i niezgodnie z obowiązującymi przepisami prowadzona część dokumentacji części uczniów 4) nieprawidłowo planowane i prowadzone zajęcia rewalidacyjne 5) nie dokonano wymaganej zmiany Statutu Ośrodka

Lp.	Nazwa jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności*)	Stwierzone stany:	
			prawidłowe	nieprawidłowe
6.	Szkoła Podstawowa nr 9 im. Marii Grzegorzewskiej w Skierniewicach	w formie opisowej	<ol style="list-style-type: none"> 1) wykwalifikowana kadra pedagogiczna 2) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu 	<ol style="list-style-type: none"> 1) na stronie internetowej nie zapewniono informacji o działalności Szkoły w postaci nagrania treści w PJM 2) nierzetelnie i niezgodnie z obowiązującymi przepisami prowadzona część dokumentacji części uczniów 3) nieprawidłowo planowane i prowadzone zajęcia rewalidacyjne
7.	Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niesłyszących im. Józefa Sikorskiego w Poznaniu	w formie opisowej	<ol style="list-style-type: none"> 1) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu 2) wykwalifikowana kadra pedagogiczna 	<ol style="list-style-type: none"> 1) nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów 2) nierzetelnie prowadzona część dokumentacji części uczniów 3) na stronie internetowej nie zapewniono informacji o działalności Ośrodka w postaci nagrania treści w PJM
8.	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 2 im. plutonu Głuchoniemych AK w Kaliszu	w formie opisowej	<ol style="list-style-type: none"> 1) wykwalifikowana kadra pedagogiczna 2) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu 	<ol style="list-style-type: none"> 1) na stronie internetowej nie zapewniono informacji o działalności Ośrodka w postaci nagrania treści w PJM 2) nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów 3) nierzetelnie i niezgodnie z obowiązującymi przepisami prowadzona część dokumentacji części uczniów
9.	Szkoła Podstawowa nr 48 im. Gen. Oswalda Franka w Poznaniu	w formie opisowej	<ol style="list-style-type: none"> 1) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu 	<ol style="list-style-type: none"> 1) na stronie internetowej nie zapewniono informacji o działalności Szkoły w postaci nagrania treści w PJM 2) nierzetelnie i niezgodnie z obowiązującymi przepisami prowadzona część dokumentacji części uczniów 3) przypadki braków w kwalifikacjach kadry pedagogicznej 4) nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów
10.	Instytut Głuchoniemych im. Jakuba Falkowskiego w Warszawie	w formie opisowej	<ol style="list-style-type: none"> 1) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu 2) na stronie internetowej udostępniono informacje o działalności Instytutu w postaci nagrania treści w PJM 	<ol style="list-style-type: none"> 1) nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów 2) nierzetelnie prowadzona część dokumentacji części uczniów 3) nieprawidłowo planowane i prowadzone zajęcia rewalidacyjne 4) przypadki braków w kwalifikacjach kadry pedagogicznej

Lp.	Nazwa jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności*)	Stwierzone stany:	
			prawidłowe	nieprawidłowe
11.	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Głuchych im. Jana Siestrzyńskiego w Warszawie	w formie opisowej	1) wykwalifikowana kadra pedagogiczna 2) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu 3) na stronie internetowej udostępniono informacje o działalności Ośrodka w postaci nagrania treści w PJM	1) nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów 2) nierzetelnie i niezgodnie z obowiązującymi przepisami prowadzona część dokumentacji części uczniów
12.	Publiczna Szkoła Podstawowa nr 14 Integracyjna im. Jana Pawła II w Radomiu	w formie opisowej	1) wykwalifikowana kadra pedagogiczna 2) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu	1) na stronie internetowej nie zapewniono informacji o działalności Ośrodka w postaci nagrania treści w PJM 2) nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów
13.	Dolnośląski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 12 dla Uczniów Niesłyszących i Słabosłyszących oraz z Innymi Niepełnosprawnościami im. Marii Grzegorzewskiej we Wrocławiu	w formie opisowej	1) wykwalifikowana kadra pedagogiczna 2) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu	1) na stronie internetowej nie zapewniono informacji o działalności Ośrodka w postaci nagrania treści w PJM 2) nierzetelnie i niezgodnie z obowiązującymi przepisami prowadzona część dokumentacji części uczniów
14.	Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Nowym Siodle	w formie opisowej	1) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu	1) na stronie internetowej nie zapewniono informacji o działalności Ośrodka w postaci nagrania treści w PJM 2) nieprawidłowo zorganizowana część oddziałów 3) nierzetelnie i niezgodnie z obowiązującymi przepisami prowadzona część dokumentacji części uczniów 4) przypadki braków w kwalifikacjach kadry pedagogicznej
15.	Publiczna Szkoła Podstawowa z Oddziałami Integracyjnymi nr 26 im. Komisji Edukacji Narodowej w Wałbrzychu	w formie opisowej	1) prawidłowy przebieg lekcji z udziałem uczniów z niepełnosprawnością słuchu	1) na stronie internetowej nie zapewniono informacji o działalności Ośrodka w postaci nagrania treści w PJM 2) nierzetelnie i niezgodnie z obowiązującymi przepisami prowadzona część dokumentacji części uczniów 3) przypadki braków w kwalifikacjach kadry pedagogicznej

*) pozytywna/negatywna/w formie opisowej

6.2. Analiza stanu prawnego i uwarunkowań organizacyjno- -ekonomicznych

Prawo każdego obywatela do nauki zagwarantowano w Konstytucji RP (art. 70 ust. 1), wskazując jednocześnie, że władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu, tworzą one i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów. Warunki udzielania tej pomocy określa ustawa (art. 70 ust. 4).

Prawo do nauki

Państwo polskie, ratyfikując w 2012 r. Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych, potwierdziło, że prawo do edukacji mają osoby z niepełnosprawnościami, przy czym prawo to powinno być realizowane bez dyskryminacji tych osób i na zasadach równych szans z innymi obywatelami (art. 24 ust. 1). Ratyfikacja Konwencji zobowiązała polskie państwo m.in. do zapewnienia, że: osoby niepełnosprawne nie będą wykluczane z powszechnego systemu edukacji ze względu na niepełnosprawność, a także, że dzieci niepełnosprawne nie będą wykluczane z bezpłatnej i obowiązkowej nauki w szkole podstawowej lub z nauczania na poziomie średnim, będą korzystać z włączającego, bezpłatnego nauczania obowiązkowego wysokiej jakości, na poziomie podstawowym i średnim, na zasadzie równości z innymi osobami, w społecznościach, w których żyją; wprowadzane będą racjonalne usprawnienia, zgodnie z indywidualnymi potrzebami; osoby niepełnosprawne będą uzyskiwać niezbędne wsparcie, w ramach powszechnego systemu edukacji, celem ułatwienia ich skutecznej edukacji; stosowane będą skuteczne środki zindywidualizowanego wsparcia w środowisku, które maksymalizuje rozwój edukacyjny i społeczny, zgodnie z celem pełnego włączenia (art. 24 ust. 2). Aby ułatwić osobom niepełnosprawnym zdobycie umiejętności życiowych i społecznych, państwa ratyfikujące Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych zobowiązały się podejmować odpowiednie środki, w tym ułatwianie nauki języka migowego i popieranie tożsamości językowej społeczności osób głuchych oraz zapewnienie, że edukacja osób, w szczególności dzieci, które są głuche lub głuchoniewidome będzie prowadzona w najodpowiedniejszych językach i przy pomocy sposobów i środków komunikacji najodpowiedniejszych dla jednostki, a także w środowisku, które maksymalizuje rozwój edukacyjny i społeczny (art. 24 ust. 3 lit. b i c). Aby wesprzeć realizację tego prawa, państwa które ratyfikowały Konwencję, podejmą odpowiednie środki w celu zatrudniania nauczycieli, w tym nauczycieli niepełnosprawnych, którzy mają kwalifikacje w zakresie używania języka migowego, oraz w celu szkolenia specjalistów i personelu pracujących na wszystkich szczeblach edukacji. Takie szkolenie będzie obejmować wiedzę na temat niepełnosprawności i korzystanie ze wspomagających (augmentatywnych) i alternatywnych sposobów, środków i form komunikacji, technik i materiałów edukacyjnych, w celu wspierania osób niepełnosprawnych (art. 24 ust. 4). Ratyfikując Konwencję, państwa zobowiązały się też do zapewnienia, że osoby niepełnosprawne będą miały dostęp m.in. do powszechnego szkolenia zawodowego, bez dyskryminacji i na zasadzie równości z innymi osobami (art. 24 ust. 5).

System oświaty

System oświaty obejmuje m.in.: szkoły podstawowe, w tym: specjalne, integracyjne, z oddziałami przedszkolnymi, integracyjnymi, specjalnymi, przysposabiającymi do pracy; szkoły ponadpodstawowe, w tym: specjalne, integracyjne, z oddziałami integracyjnymi, specjalnymi; placówki oświatowo-wychowawcze; młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz specjalne ośrodki wychowawcze dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania (art. 2 pkt 2 lit. a i b, pkt 3, pkt 7 Prawa oświatowego).

Dzieci, młodzież oraz osoby pełnoletnie przyjmuje się odpowiednio do klas I szkół publicznych wszystkich typów po przeprowadzeniu postępowania rekrutacyjnego. O przyjęciu dzieci, młodzieży i osób pełnoletnich do publicznych szkół wszystkich typów oraz do publicznych placówek, o których mowa w art. 2 pkt 3, 4 i 8 ustawy Prawo oświatowe, w trakcie roku szkolnego, decyduje dyrektor szkoły, z wyjątkiem przypadków przyjęcia dzieci i młodzieży zamieszkałych w obwodzie publicznej szkoły podstawowej, które są przyjmowane z urzędu. Jeżeli przyjęcie ucznia wymaga przeprowadzenia zmian organizacyjnych pracy szkoły powodujących dodatkowe skutki finansowe, dyrektor szkoły może przyjąć ucznia po uzyskaniu zgody organu prowadzącego. Postępowanie rekrutacyjne jest prowadzone na wniosek rodzica kandydata lub na wniosek kandydata pełnoletniego. Do klasy I publicznej szkoły podstawowej, której ustalono obwód, dzieci i młodzież zamieszkałe w tym obwodzie przyjmuje się z urzędu (art. 130 ust. 1–5 Prawa oświatowego). Wskazane powyżej przepisy stosuje się także do dzieci i młodzieży posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, którzy ubiegają się o przyjęcie do publicznej szkoły ogólnodostępnej (art. 130 ust. 8 Prawa oświatowego).

Podstawową jednostką organizacyjną szkoły, z wyjątkiem szkoły artystycznej realizującej wyłącznie kształcenie artystyczne, jest oddział (art. 96 ust. 1 ustawy Prawo oświatowe). Podstawowymi formami działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły są: obowiązkowe zajęcia edukacyjne, do których zalicza się zajęcia edukacyjne z zakresu kształcenia ogólnego i z zakresu kształcenia w zawodzie, w tym praktyczną naukę zawodu; dodatkowe zajęcia edukacyjne; zajęcia rewalidacyjne dla uczniów niepełnosprawnych; zajęcia prowadzone w ramach kwalifikacyjnych kursów zawodowych; zajęcia prowadzone w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej; zajęcia rozwijające zainteresowania i uzdolnienia uczniów, w szczególności w celu kształtowania ich aktywności i kreatywności; zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego. W branżowej szkole II stopnia obowiązkowe zajęcia edukacyjne z zakresu kształcenia w zawodzie, w tym praktyczna nauka zawodu, są prowadzone w ramach kwalifikacyjnego kursu zawodowego (art. 109 ust. 1 pkt 1 i ust. 2a Prawa oświatowego).

Maksymalną liczbę uczniów w oddziałach szkolnych określa rozporządzenie w sprawie organizacji szkół. I tak, liczba uczniów w oddziale klas I–III szkoły podstawowej wynosi nie więcej niż 25. Jeżeli do oddziału klasy I, II lub III szkoły podstawowej, w okresie od rozpoczęcia do zakończenia zajęć dydaktyczno-wychowawczych, zostanie przyjęty z urzędu uczeń zamieszkały w obwodzie tej szkoły, dyrektor szkoły podstawowej

może zwiększyć liczbę uczniów w danym oddziale powyżej ww. liczby, nie więcej jednak niż o 2, albo podzielić dany oddział za zgodą organu prowadzącego oraz po poinformowaniu rady oddziałowej. Jeżeli liczba uczniów w oddziale zwiększy się więcej niż o 2, dyrektor szkoły podstawowej, po poinformowaniu rady oddziałowej, dzieli dany oddział. Oddział, w którym liczbę uczniów zwiększono jak wskazano powyżej, może funkcjonować ze zwiększoną liczbą uczniów w ciągu całego etapu edukacyjnego (§ 5 ust. 2–5 ww. rozporządzenia).

Liczba uczniów w oddziale szkoły integracyjnej i oddziale integracyjnym w szkole ogólnodostępnej wynosi nie więcej niż 20, w tym nie więcej niż 5 uczniów niepełnosprawnych. Jeżeli uczeń uczęszczający do oddziału szkoły integracyjnej albo oddziału integracyjnego w szkole ogólnodostępnej uzyska orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane z uwagi na niepełnosprawność w trakcie roku szkolnego, dyrektor szkoły może zwiększyć liczbę uczniów niepełnosprawnych w danym oddziale, powyżej liczby określonej powyżej, nie więcej jednak niż o 2, za zgodą organu prowadzącego oraz po zasięgnięciu opinii rodziców uczniów uczęszczających do tego oddziału. Oddział, w którym liczbę uczniów niepełnosprawnych zwiększono jak wskazano wyżej, może funkcjonować ze zwiększoną liczbą uczniów niepełnosprawnych w ciągu całego etapu edukacyjnego (§ 6 ust. 1–3 ww. rozporządzenia).

Liczba uczniów w oddziale szkoły specjalnej i oddziale specjalnym w szkole ogólnodostępnej, w zależności od rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczniów wynosi od nie więcej niż czterech do nie więcej niż 16 (§ 6 ust. 6–7 ww. rozporządzenia).

Na zajęciach świetlicowych w szkole podstawowej ogólnodostępnej pod opieką jednego nauczyciela może pozostawać nie więcej niż 25 uczniów. W przypadku szkół ogólnodostępnych i integracyjnych oraz szkół ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi liczba uczniów niepełnosprawnych na zajęciach świetlicowych pozostających pod opieką jednego nauczyciela wynosi nie więcej niż 5. W przypadku szkół specjalnych oraz szkół ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi liczba uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym na zajęciach świetlicowych pozostających pod opieką jednego nauczyciela odpowiada liczbie uczniów, o której mowa w § 6 ust. 6 i 7 rozporządzenia w sprawie organizacji szkół (§ 7 tego rozporządzenia).

Dla uczniów niepełnosprawnych dodatkowo organizuje się zajęcia rewalidacyjne. Godzina zajęć rewalidacyjnych dla uczniów niepełnosprawnych trwa 60 minut. W uzasadnionych przypadkach dopuszcza się prowadzenie zajęć rewalidacyjnych w czasie krótszym niż 60 minut, zachowując ustalony dla ucznia łączny czas tych zajęć w okresie tygodniowym (§ 10 ust. 3 i 4 rozporządzenia w sprawie organizacji szkół). Minimalny tygodniowy wymiar godzin zajęć rewalidacyjnych dla uczniów niepełnosprawnych określa ramowy plan nauczania (§ 2 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania).

Dyrektor szkoły lub placówki może, w drodze decyzji, skreślić ucznia z listy uczniów w przypadkach określonych w statucie szkoły lub placówki. Skreślenie następuje na podstawie uchwały rady pedagogicznej, po zasięgnięciu opinii samorządu uczniowskiego. Przepis ten nie dotyczy ucznia objętego obowiązkiem szkolnym. W uzasadnionych przypadkach uczeń ten, na wniosek dyrektora szkoły, może zostać przeniesiony przez kuratora oświaty do innej szkoły (art. 68 ust. 2 i 3 Prawa oświatowego). Dyrektor szkoły lub placówki skreśla ucznia z listy uczniów na pisemny wniosek rodziców lub pełnoletniego ucznia (art. 68 ust. 4 ww. ustawy).

Kształcenie specjalne

Kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci i młodzież niepełnosprawne, niedostosowane społecznie i zagrożone niedostosowaniem społecznym, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy (art. 127 ust.1 Prawa oświatowego). Kształcenie, wychowanie i opiekę dla uczniów niepełnosprawnych organizuje się m.in. w szkołach: ogólnodostępnych, ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi, integracyjnych, ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi, specjalnych, w tym szkołach specjalnych przysposabiających do pracy; młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodkach wychowawczych i ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych (§ 2 ust. 1 rozporządzenia w sprawie organizowania kształcenia).

Szkoły podejmują niezbędne działania w celu tworzenia optymalnych warunków realizacji działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej, zapewnienia każdemu uczniowi warunków niezbędnych do jego rozwoju, podnoszenia jakości pracy szkoły lub placówki i jej rozwoju organizacyjnego. Działania te dotyczą: efektów w zakresie kształcenia, wychowania i opieki oraz realizacji celów i zadań statutowych, organizacji procesów kształcenia, wychowania i opieki, tworzenia warunków do rozwoju i aktywności, w tym kreatywności, uczniów, współpracy z rodzicami i środowiskiem lokalnym, zarządzania szkołą lub placówką (art. 44 ust. 1 i 2 Prawa oświatowego).

Szkoły zapewniają realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, warunki do nauki, sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne, odpowiednie ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne uczniów, zajęcia specjalistyczne, inne zajęcia odpowiednie ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne uczniów, w szczególności zajęcia rewalidacyjne, resocjalizacyjne i socjoterapeutyczne, integrację uczniów ze środowiskiem rówieśniczym, w tym z uczniami pełnosprawnymi, przygotowanie uczniów do samodzielności w życiu dorosłym (§ 5 rozporządzenia w sprawie organizowania kształcenia).

Orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wydają zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w tym w poradniach specjalistycznych. Orzeczenie to określa zalecane formy kształcenia specjalnego, z uwzględnieniem rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia niepełnosprawności intelektualnej (art. 127 ust. 10 Prawa oświatowego).

Orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wydaje się dla dzieci i uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym, wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy (§ 13 ust. 1 rozporządzenia w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające). Orzeczenie takie, ze względu na niepełnosprawność, mogą otrzymać dzieci: niesłyszące, słabosłyszące, niewidome, słabowidzące, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi (załącznik nr 1 do ww. rozporządzenia). Uczniowi objętemu kształceniem specjalnym dostosowuje się odpowiednio program nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia. Dostosowanie następuje na podstawie opracowanego dla ucznia indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego uwzględniającego zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. W zależności od rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia niepełnosprawności intelektualnej, dzieciom i młodzieży organizuje się kształcenie i wychowanie, które stosownie do potrzeb umożliwia naukę w dostępnym dla nich zakresie, usprawnianie zaburzonych funkcji, rewalidację i resocjalizację oraz zapewnia specjalistyczną pomoc i opiekę. Jeżeli orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego zaleca kształcenie dziecka odpowiednio w szkole podstawowej, ogólnodostępnej lub integracyjnej, odpowiednią formę kształcenia, na wniosek rodziców, zapewnia jednostka samorządu terytorialnego właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka, do której zadań własnych należy prowadzenie przedszkoli lub szkół (art. 127 ust. 1, 3, 4i 14 Prawa oświatowego). Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydaje się na okres wychowania przedszkolnego, roku szkolnego albo etapu edukacyjnego. O wydanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego wnioskuje rodzice dziecka lub ucznia lub pełnoletni uczeń (§ 5 ust. 1 i § 13 ust. 4 rozporządzenia w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające).

W orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego zespół orzekający określa szereg elementów szczegółowo wymienionych w § 13 ust. 2 ww. rozporządzenia, w tym: diagnozę funkcjonowania ucznia, okres w jakim zachodzi potrzeba kształcenia specjalnego, zalecane warunki i formy wsparcia, oraz cele rozwojowe i terapeutyczne do realizacji podczas zajęć, a także zalecane sposoby oceny efektów podjętych działań.

Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny zawiera z kolei elementy szczegółowo wymienione w § 6 ust. 1 i 2 rozporządzenia w sprawie organizowania kształcenia, w tym: zakres i sposób dostosowania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia, zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem, formy i okres udzielania mu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, działania wspierające rodziców ucznia oraz – w zależności od potrzeb – zakres współdziałania z instytucjami i podmiotami działającymi na rzecz rodziny,

dzieci i młodzieży, a także informację o zajęciach odpowiednich ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia.

W ramach zajęć rewalidacyjnych w programie należy uwzględnić w szczególności rozwijanie umiejętności komunikacyjnych przez naukę języka migowego lub innych sposobów komunikowania się, w szczególności wspomagających i alternatywnych metod komunikacji (AAC) – w przypadku ucznia niepełnosprawnego z zaburzeniami mowy lub jej brakiem (§ 6 ust. 2 pkt 2 ww. rozporządzenia).

Program opracowuje zespół, który tworzą nauczyciele i specjaliści, prowadzący zajęcia z uczniem, a w przypadku ośrodków, także wychowawcy grup wychowawczych prowadzący zajęcia z wychowankiem w tym ośrodku. Zespół opracowuje program po dokonaniu wielospecjalistycznej oceny poziomu funkcjonowania ucznia, uwzględniając diagnozę i wnioski sformułowane na jej podstawie oraz zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, we współpracy, w zależności od potrzeb, z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, w tym poradnią specjalistyczną. Program opracowuje się na okres, na jaki zostało wydane orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, nie dłuższy jednak niż etap edukacyjny (§ 6 ust. 3–5 ww. rozporządzenia).

Wielospecjalistyczne oceny poziomu funkcjonowania ucznia uwzględniają w szczególności: indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne, mocne strony, predyspozycje, zainteresowania i uzdolnienia ucznia, w zależności od potrzeb, zakres i charakter wsparcia ze strony nauczycieli, specjalistów lub pomocy nauczyciela, a także przyczyny niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu ucznia, w tym bariery i ograniczenia utrudniające funkcjonowanie i uczestnictwo ucznia w życiu szkolnym, a w przypadku ucznia realizującego wybrane zajęcia edukacyjne indywidualnie lub w grupie liczącej do 5 uczniów, zgodnie ze wskazaniem zawartym w programie – także napotykaną trudności w zakresie włączenia ucznia w zajęcia realizowane wspólnie z oddziałem szkolnym oraz efekty działań podejmowanych w celu ich przezwyciężenia.

Rodzice ucznia mają prawo uczestniczyć w spotkaniach zespołu, a także w opracowaniu i modyfikacji programu oraz dokonywaniu wielospecjalistycznych ocen. Obowiązkiem dyrektora jest pisemne zawiadomienie rodziców o terminie każdego spotkania zespołu i możliwości uczestniczenia w tym spotkaniu. Ponadto dyrektor jest odpowiedzialny za przekazanie rodzicom dziecka kopii wielospecjalistycznej oceny oraz indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego (§ 6 ust. 10–12 ww. rozporządzenia).

Kwalifikacje nauczycieli

Kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w: szkołach podstawowych specjalnych, oddziałach specjalnych w szkołach podstawowych ogólnodostępnych, w szkołach ponadpodstawowych specjalnych, oddziałach specjalnych w szkołach ponadpodstawowych ogólnodostępnych, w szkołach specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, ośrodkach

umożliwiających dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim oraz dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną z niepełnosprawnościami sprzężonymi realizację obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, posiada osoba, która, stosownie do § 15 ust. 1 rozporządzenia w sprawie kwalifikacji nauczycieli:

- a) ukończyła studia lub zakład kształcenia nauczycieli, w zakresie nadającym kwalifikacje do pracy z dziećmi i młodzieżą z niepełnosprawnością intelektualną, na poziomie wymaganym do zajmowania stanowiska nauczyciela w danym typie szkoły, o których mowa w § 3 i 4 ww. rozporządzenia, lub
- b) ma kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela w danym typie szkoły określone w § 3 i § 4, a ponadto ukończyła studia podyplomowe, zakład kształcenia nauczycieli lub kurs kwalifikacyjny, w zakresie nadającym kwalifikacje do pracy z dziećmi i młodzieżą z niepełnosprawnością intelektualną. Zgodnie z § 15 ust. 2 rozporządzenia kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela m.in. w szkołach podstawowych specjalnych, oddziałach specjalnych w szkołach podstawowych ogólnodostępnych, w szkołach ponadpodstawowych specjalnych, w oddziałach specjalnych w szkołach ponadpodstawowych ogólnodostępnych, w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych oraz specjalnych ośrodkach wychowawczych dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami niewymienionymi w § 15 ust. 1 ww. rozporządzenia, posiada osoba, która ma kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska nauczyciela w danym typie szkoły określone w § 3–4 rozporządzenia, a ponadto ukończyła studia, zakład kształcenia nauczycieli, studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny, w zakresie odpowiednim do niepełnosprawności uczniów.

Wymagane kwalifikacje do zajmowania w ww. placówkach, prowadzących kształcenie specjalne, stanowisk nauczyciela: psychologa, pedagoga, logopedy, doradcy zawodowego oraz do prowadzenia zajęć rewalidacyjnych, szczegółowo regulują odpowiednio §: 18–21 i 23 rozporządzenia w sprawie kwalifikacji nauczycieli.

Załącznik nr 3 do rozporządzenia w sprawie standardu kształcenia nauczycieli określa standard kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu m.in. nauczyciela pedagoga specjalnego i nauczyciela logopedy, a jako dziedzinę właściwą do edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnością słuchową wskazuje się surdopedagogikę.

W szkołach ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi i szkołach integracyjnych zatrudnia się dodatkowo nauczycieli posiadających kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego, z uwzględnieniem realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, tzw. nauczycieli wspomagających. W szkołach ogólnodostępnych, w których kształceniem specjalnym są objęci uczniowie posiadający takie orzeczenie wydane ze względu na niepełnosprawności sprzężone, zatrudnia się dodatkowo: nauczycieli wspomagających lub specjalistów lub pomoc nauczyciela – z uwzględnieniem realizacji zaleceń zawartych w ww. orzeczeniu.

Kadra wspomagająca
kształcenie specjalne

W szkołach ogólnodostępnych, w których kształceniem specjalnym są objęci uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na inne niż wymienione w ust. 2 niepełnosprawności, niedostosowanie społeczne lub zagrożenie niedostosowaniem społecznym, za zgodą organu prowadzącego, można zatrudniać dodatkowo: nauczycieli wspomagających lub specjalistów lub pomoc nauczyciela – z uwzględnieniem realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego.

W klasach I–IV szkół podstawowych specjalnych i szkół podstawowych ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi, m.in. dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, zatrudnia się dodatkowo pomoc nauczyciela.

W szkołach: specjalnych, integracyjnych, ogólnodostępnych z oddziałami specjalnymi lub integracyjnymi oraz w przypadkach innych niepełnosprawności niż określone w ust. 4, dla uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność, za zgodą organu prowadzącego, można zatrudnić dodatkowo pomoc nauczyciela (§ 7 ust. 1–5 rozporządzenia w sprawie organizowania kształcenia).

Dostępność
informacyjno-
komunikacyjna

Podmiot publiczny, w myśl art. 4 ust. 1 i 2 ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, zapewnia dostępność tym osobom przez stosowanie uniwersalnego projektowania lub racjonalnych usprawnień oraz podejmuje działania mające na celu: uwzględnianie ich potrzeb w planowanej i prowadzonej przez ten podmiot działalności; usuwanie barier, a także zapobieganie ich powstawaniu.

Osoba ze szczególnymi potrzebami, w rozumieniu ww. ustawy, to osobę, która ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne, albo ze względu na okoliczności, w których się znajduje, musi podjąć dodatkowe działania lub zastosować dodatkowe środki w celu przezwyciężenia bariery, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami (art. 2 pkt 3). Uniwersalne projektowanie należy rozumieć jako projektowanie stosowane w szczególności w celu spełnienia minimalnych wymagań, o których mowa w art. 6 ww. ustawy, dla zapewnienia dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (art. 2 pkt 4). Oznacza ono projektowanie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Uniwersalne projektowanie nie wyklucza pomocy technicznych dla szczególnych grup osób niepełnosprawnych, jeżeli jest to potrzebne¹¹⁷. Natomiast racjonalne usprawnienie oznacza konieczne i odpowiednie zmiany i dostosowania, nie nakładające nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami¹¹⁸. Stosuje się je, w myśl ustawy o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, w szczególności w celu –

¹¹⁷ Zobacz: art. 2 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

¹¹⁸ Ibidem.

analogicznym jw. – spełnienia minimalnych wymagań, o których mowa w art. 6 tej ustawy, dla zapewnienia dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (art. 2 pkt 5).

Minimalne wymagania służące zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, w myśl art. 6 pkt 3 ww. ustawy, obejmują w zakresie dostępności informacyjno-komunikacyjnej: obsługę z wykorzystaniem środków wspierających komunikowanie się, o których mowa w art. 3 pkt 5 ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się¹¹⁹, lub przez wykorzystanie zdalnego dostępu online do usługi tłumacza przez strony internetowe i aplikacje; instalację urządzeń lub innych środków technicznych do obsługi osób słabosłyszących, w szczególności pętli indukcyjnych, systemów FM lub urządzeń opartych o inne technologie, których celem jest wspomaganie słyszenia; zapewnienie na stronie internetowej danego podmiotu informacji o zakresie jego działalności – w postaci elektronicznego pliku zawierającego tekst odczytywalny maszynowo, nagrania treści w polskim języku migowym oraz informacji w tekście łatwym do czytania; zapewnienie, na wniosek osoby ze szczególnymi potrzebami, komunikacji z podmiotem publicznym w formie określonej w tym wniosku.

Do dostępności cyfrowej w zakresie nieuregulowanym w ww. ustawie stosuje się przepisy ustawy z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych¹²⁰.

W związku z epidemią, w okresie objętym kontrolą, Minister Edukacji Narodowej, a następnie Minister Edukacji i Nauki wydawał siedem rozporządzeń w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19¹²¹. Były to rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. i 12 sierpnia 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19¹²² oraz rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki, o tej samej nazwie, z dnia: 26 marca, 29 kwietnia, 28 maja i 13 grudnia 2021 r.¹²³, a także z 26 stycznia 2022 r.¹²⁴

W rozporządzeniach tych przewidziano m.in., że we wskazanych w nich, kolejno następujących po sobie okresach, na obszarze kraju ogranicza się funkcjonowanie publicznych i niepublicznych jednostek systemu oświaty, a czasowe ograniczenie funkcjonowania tych jednostek, polega

Funkcjonowanie jednostek systemu oświaty w stanie zagrożenia epidemicznego oraz w stanie epidemii

¹¹⁹ Dz. U. z 2017 r. poz. 1824, ze zm. Ustawa o języku migowym, przez środki wspierające komunikowanie się rozumie rozwiązania lub usługi umożliwiające kontakt, w szczególności poprzez: korzystanie z poczty elektronicznej, przesyłanie wiadomości tekstowych, w tym z wykorzystaniem wiadomości SMS, MMS lub komunikatorów internetowych, komunikację audiowizualną, w tym z wykorzystaniem komunikatorów internetowych, przesyłanie faksów, strony internetowe spełniające standardy dostępności dla osób niepełnosprawnych.

¹²⁰ Dz. U. poz. 848, ze zm.

¹²¹ Przy czym przepisy części z nich ulegały też zmianom w trakcie okresu obowiązywania tych rozporządzeń.

¹²² Dz. U. odpowiednio: poz. 410, ze zm. i poz. 1389, ze zm.

¹²³ Dz. U. odpowiednio: poz. 561, ze zm.; poz. 824; poz. 982, ze zm.; poz. 2301.

¹²⁴ Dz. U. poz. 186, ze zm.

na zawieszeniu prowadzenia działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej, z pewnymi wyjątkami. Kolejne rozporządzenia zawierały *de facto* analogiczne regulacje. Zadania jednostek systemu oświaty, mogły być realizowane z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość (m.in. § 2, 3 i 3a ww. rozporządzenia z 11 marca 2020 r. oraz § 2 i 3 ust. 1 ww. rozporządzenia z 13 grudnia 2021 r.). W przypadku szkół podstawowych specjalnych oraz szkół ponadpodstawowych specjalnych zajęcia mogły być prowadzone w szkole, o czym decydował jej dyrektor (m.in. § 1a ust. 2 ww. rozporządzenia z 12 sierpnia 2020 r. oraz § 2 ust. 3 ww. rozporządzeń z 26 marca 2021 r. i 13 grudnia 2021 r.). W przypadku gdy zajęcia nie mogły być realizowane w sposób zdalny dyrektor szkoły ustalał inny sposób ich realizowania (m.in. § 2 ust. 2 ww. rozporządzenia z 12 sierpnia 2020 r., § 3 ust. 4 ww. rozporządzenia z 26 marca 2021 r. i § 3 ust. 2 ww. rozporządzenia z 13 grudnia 2021 r.). W przypadku uczniów szkół podstawowych oraz szkół ponadpodstawowych, którzy z uwagi na rodzaj niepełnosprawności nie mogli realizować zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość w miejscu zamieszkania, dyrektor szkoły miał obowiązek: zorganizować dla tych uczniów zajęcia w szkole lub umożliwić tym uczniom realizację zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość na terenie szkoły (m.in. § 2 ust. 3f¹²⁵ ww. rozporządzenia z 12 sierpnia 2020 r. i § 3 ust. 5 ww. rozporządzeń z 26 marca i 13 grudnia 2021 r. oraz z 26 stycznia 2022 r.).

¹²⁵ Dodany 16 października 2020 r.

6.3. Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, ze zm.).
2. Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169, ze sprostowaniem).
3. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082, ze zm.).
4. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2021 r. poz. 1762, ze zm.).
5. Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1062, ze zm.).
6. Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz. U. poz. 848, ze zm.).
7. Ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (Dz. U. z 2017 r. poz. 1824, ze zm.).
8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz. U. poz. 502, ze zm.).
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. 2020 r. poz. 1309).
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz. U. poz. 639, ze zm.).
11. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz. U. z 2020 r. poz. 1289).
12. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz. U. poz. 1743, ze zm.).
13. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz. U. z 2021 r. poz. 890).
14. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. i 12 sierpnia 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz. U. odpowiednio: poz. 410, ze zm. i poz. 1389, ze zm.)
15. Rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki, o ww. nazwie, z dnia: 26 marca, 29 kwietnia, 28 maja i 13 grudnia 2021 r. (Dz. U. odpowiednio: poz. 561, ze zm., poz. 824; poz. 982, ze zm., poz. 2301), a także z 26 stycznia 2022 r. (Dz. U. poz. 186, ze zm.).

6.4. Wykaz podmiotów, którym przekazano informację o wynikach kontroli

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Prezes Trybunału Konstytucyjnego
6. Rzecznik Praw Obywatelskich
7. Rzecznik Praw Dziecka
8. Przewodniczący Sejmowej Komisji do spraw Kontroli Państwowej
9. Przewodniczący Sejmowej Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży
10. Przewodniczący Senackiej Komisji Nauki, Edukacji i Sportu
11. Minister Edukacji i Nauki
12. Prezes Zarządu Głównego Polskiego Związku Głuchych

6.5. Stanowisko Ministra do informacji o wynikach kontroli

MINISTER EDUKACJI I NAUKI

Warszawa, 22 września 2022 r.

DKA-ZKO.0914.4.2022.ŁT

Pan
Marian Banaś
Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Szanowny Panie Prezesie,

w związku z art. 64 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz. U. z 2022 r. poz. 623.), odnosząc się do Informacji o wynikach kontroli (P/22/075) pn. Edukacja głuchych i niedosłyszących dzieci i młodzieży, przedstawiam następujące stanowisko.

Odnosząc się do wniosku zawartego w Informacji NIK:

zainicjowanie prac nad wprowadzeniem do systemu prawnego, w obszarach regulujących edukację dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu, rozwiązań dostosowujących system edukacji do potrzeb niesłyszących i słabosłyszących uczniów, takich jak:

- *wprowadzenie obowiązku znajomości języka migowego przez kadre pedagogiczną szkół, biorącą udział w kształceniu dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu, wraz z określeniem minimalnego, jednolitego standardu poziomu kompetencji językowych pozwalających na komunikowanie się i pracę w języku migowym z niesłyszącymi uczniami.*

zdaniem Ministerstwa Edukacji i Nauki powyższy wniosek jest niezasadny. Obecnie istnieją rozwiązania prawne i organizacyjne umożliwiające dostosowanie systemu edukacji do potrzeb uczniów niesłyszących i słabosłyszących, w tym dotyczące znajomości przez nauczycieli języka migowego z uwzględnieniem standardu poziomu kompetencji językowych pozwalających na komunikowanie się i pracę w języku migowym z niesłyszącymi uczniami.

Ministerstwo Edukacji i Nauki stwarza warunki organizacyjno-prawne¹ do kształcenia, wychowania i opieki pedagogicznej wszystkim dzieciom i młodzieży, w tym ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, więc również dzieciom i młodzieży niesłyszącej i słabosłyszącej we wszystkich typach i rodzajach (ogólnodostępnych, integracyjnych lub specjalnych) przedszkoli i szkół, a także w placówkach systemu oświaty.

Przepisy prawa oświatowego umożliwiają naukę języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji już od momentu objęcia dziecka zajęciami wczesnego wspomaganie rozwoju, organizowanymi od chwili wykrycia niepełnosprawności (na podstawie opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka²), jak również w trakcie wychowania przedszkolnego i kształcenia w szkole.

Dla dzieci i młodzieży niesłyszących, posiadających orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, nauka języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji powinna być uwzględniona w ramach zajęć rewalidacyjnych³, których minimalny tygodniowy wymiar w poszczególnych typach i rodzajach szkół został określony w przepisach prawa oświatowego⁴.

Nauka języka migowego może być również zorganizowana w szkole poza obowiązkowymi zajęciami edukacyjnymi, zgodnie z potrzebami uczniów, w szczególności dzieci i młodzieży niesłyszących. Organ prowadzący szkołę, na wniosek dyrektora szkoły, może dodatkowo przyznać nie więcej niż 3 godziny tygodniowo dla każdego oddziału w danym roku szkolnym na realizację zajęć języka migowego⁵.

Dla dzieci i uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, nauka języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji powinna być uwzględniona w ramach zajęć rewalidacyjnych⁶, których minimalny tygodniowy wymiar w poszczególnych typach i rodzajach szkół został określony w przepisach prawa oświatowego⁷.

Nauka języka migowego może być również zorganizowana w szkole poza obowiązkowymi zajęciami edukacyjnymi, zgodnie z potrzebami uczniów, w szczególności dzieci i młodzieży niesłyszących – organ prowadzący szkołę, na wniosek dyrektora szkoły, może dodatkowo przyznać nie więcej niż 3 godziny

¹ Art. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe* (Dz. U. z 2021 r. poz. 1082, z późn. zm.).

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie *organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci* (Dz. U. z 2017 r. poz. 1635).

³ O których mowa w przepisach § 5 pkt 4, § 6 ust. 1 pkt 5 i ust. 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie *warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym* (Dz. U. z 2020 r. poz. 1309).

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie *ramowych planów nauczania dla publicznych szkół* (Dz. U. z 2019 r. poz. 639, z późn. zm.).

⁵ § 3 ust. 1 pkt 3 ww. rozporządzenia w sprawie *ramowych planów nauczania dla publicznych szkół*.

⁶ O których mowa w przepisach § 5 pkt 4, § 6 ust. 1 pkt 5 i ust. 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie *warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym* (Dz. U. z 2020 r. poz. 1309).

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie *ramowych planów nauczania dla publicznych szkół* (Dz. U. z 2019 r. poz. 639, z późn. zm.).

tygodniowo dla każdego oddziału (grupy międzyoddziałowej lub grupy międzyklasowej) w danym roku szkolnym, na realizację zajęć języka migowego⁸.

Zakres wsparcia, jaki jest niezbędny dziecku posiadającemu orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu np. na niesłyszenie lub słabe słyszenie, wynika z zaleceń wskazanych w ww. orzeczeniu oraz z wielospecjalistycznych ocen poziomu funkcjonowania dziecka dokonywanych przez zespół nauczycieli i specjalistów prowadzących z nim zajęcia⁹. Dostosowanie treści i indywidualizacja procesu nauczania to zadanie nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniem niesłyszającym lub słabosłyszającym. Wskazania, zalecenia i formy pracy określone zostają w indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym (IPET)¹⁰.

Kształcenie przygotowujące do wykonywania zawodu nauczyciela na studiach i studiach podyplomowych prowadzone jest przez uczelnie, a także instytuty badawcze oraz instytuty Polskiej Akademii Nauk, które są także uprawnione do prowadzenia studiów podyplomowych. Podmioty prowadzące kształcenie nauczycieli samodzielnie opracowują programy studiów lub studiów podyplomowych, obligatoryjnie uwzględniając w nich wymagania określone standardem kształcenia nauczycieli ujętym w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela¹¹ wydanym w porozumieniu z ówczesnym Ministrem Edukacji Narodowej.

Standard ten ma zastosowanie dla cykli kształcenia rozpoczętych od dnia 1 października 2019 r. (od roku akademickiego 2019/2020).

Kształcenie nauczycieli pedagogów specjalnych w zakresie *edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnością słuchową (surdopedagogika)*, zgodnie ze standardem ujętym w załączniku nr 3 do ww. rozporządzenia, może mieć miejsce na jednolitych studiach magisterskich na kierunku „pedagogika specjalna”, a także w ramach trzyletnich studiów podyplomowych w zakresie *edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnością słuchową* – ta ostatnia opcja jest przeznaczona dla osób już wykonywujących zawód nauczyciela, które pragną uzyskać dodatkowe kwalifikacje z tego zakresu.

Standard kształcenia w zakresie *edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnością słuchową* odnosi się do znajomości przez absolwentów studiów oraz studiów podyplomowych języka migowego, zarówno systemu językowo – migowego (SJM), jak i do polskiego języka migowego (PJM)¹².

Jednocześnie, wychodząc naprzeciw potrzebom związanym z rozwijaniem wiedzy i umiejętności nauczycieli, którzy na co dzień pracują z dziećmi i uczniami

⁸ § 3 ust. 1 pkt 3 ww. rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół.

⁹ § 6 ust. 4 i 9-10 ww. rozporządzenia w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym.

¹⁰ § 6 ww. rozporządzenia.

¹¹ Dz. U. z 2021 r. poz. 890

¹² Efekty uczenia się: E.2S.W5 (w zakresie wiedzy) oraz E2S.U6 (w zakresie umiejętności) - załącznik nr 3 do rozporządzenia MNiSW z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, Część III. Efekty uczenia się, 2. Szczegółowe efekty uczenia się, E. Przygotowanie w poszczególnych zakresach pedagogiki specjalnej, E.S. Edukacja i rehabilitacja osób z niepełnosprawnością słuchową (surdopedagogika); E.2S. Przygotowanie dydaktyczno-metodyczne.

ZAŁĄCZNIKI

ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi Ministerstwo Edukacji i Nauki uruchomiło bezpłatne studia podyplomowe.

Oferta skierowana do nauczycieli pracujących z dziećmi i młodzieżą z uszkodzonym słuchem to studia w zakresie *metodyki wspomaganie komunikacji językowej uczniów*¹³. Studia pozwolą uzyskać praktyczne umiejętności udzielania skutecznego wsparcia dzieciom i uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w zakresie słyszenia, rozumienia, mówienia, czytania i pisania oraz kompetencji i sprawności językowych. Na realizację ww. kierunku studiów Ministerstwo Edukacji i Nauki przeznaczyło środki w wysokości 2 598 250 zł. W 2022 r. studia ukończy 750 osób.

Uruchomiono również 4-semestralne studia pn. „*Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka i wsparcia rodziny*”, których celem jest przygotowanie specjalistów do realizacji zadań w międzysektorowym modelu wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, w tym dziecka głuchego oraz wsparcia jego rodziny¹⁴. Łączny koszt ww. studiów w latach 2022-2023 wyniesie 4 392 000 zł, zaś studia ukończy 350 osób.

Na zlecenie Ministerstwa Edukacji i Nauki uruchomiono także studia podyplomowe na kierunkach „*Doradca Rodziny*”¹⁵ oraz „*Doskonalące studia podyplomowe dla nauczycieli szkół podstawowych i ponadpodstawowych prowadzących zajęcia z uczniami o zróżnicowanych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych*”¹⁶.

Odnosząc się do wniosku zawartego w Informacji NIK:

zainicjowanie konsultacji i prac z udziałem środowisk osób z niepełnosprawnością słuchu, środowisk akademickich i przedstawicieli szkół dla niesłyszących i słabosłyszących uczniów, w tym również niesłyszących uczniów, nad:

¹³ Studia prowadzone są przez uczelnie: Karkonoską Państwową Szkołę Wyższą w Jeleniej Górze, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Łódzki oraz Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

¹⁴ Studia realizowane są przez: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Akademię Zamojską, Akademię Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Śląski oraz Uniwersytet Gdański.

¹⁵ Studia „Doradca rodziny” umożliwią uzyskanie kompetencji i doświadczenia dotyczącego wsparcia informacyjnego rodziny i dziecka w obszarze przysługujących im praw, wynikających z międzynarodowych konwencji, prowadzenia poradnictwa w zakresie: trudności w pielęgnacji i wychowaniu dziecka/ucznia, wsparcia psychologicznego, dostępu do rehabilitacji, oceny potrzeb dziecka/ucznia/rodziny w procesie oceny funkcjonalnej, planowania pracy z dzieckiem/ucznim, jego rodziną i środowiskiem. Studia realizują uczelnie: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Akademia Zamojska oraz Uniwersytet Zielonogórski.

¹⁶ Studia są adresowane do czynnych zawodowo nauczycieli, posiadających kwalifikacje, w tym przygotowanie pedagogiczne, do pracy w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, chcących poszerzyć swoją wiedzę na temat funkcjonowania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i umiejętności pracy z nimi. Na studiach tych nauczyciele będą mogli doskonalić swoje umiejętności w zakresie skutecznego udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz rozwijać warsztat pracy, wzbogacony o atrakcyjne sposoby prowadzenia zajęć, w grupie o zróżnicowanych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych. Studia realizują uczelnie: Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Gdański i Uniwersytet Warszawski.

ZAŁĄCZNIKI

- wypracowaniem i wprowadzeniem systemowych rozwiązań, które zachęcą osoby z niepełnosprawnością słuchu do podejmowania pracy z niesłyszącymi i słabosłyszącymi uczniami,
- uznaniem polskiego języka migowego za obowiązujący w edukacji niesłyszących i słabosłyszących uczniów;

Ministerstwo Edukacji i Nauki pracuje nad przygotowaniem kompleksowych rozwiązań mających na celu podniesienie jakości kształcenia i udzielanego wsparcia dzieciom i uczniom ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi, w tym niesłyszącym i słabosłyszącym.

Zakładają one m.in. usprawnienie procesu identyfikacji i realizacji potrzeb dzieci i uczniów (ocena funkcjonalna) oraz wprowadzenie nowego modelu wczesnego wspomagania rozwoju dzieci i wsparcia rodzin. Elementem tych prac było przygotowanie na zlecenie MEiN narzędzi do oceny rozwoju dzieci w wieku od urodzenia do rozpoczęcia nauki w szkole¹⁷ oraz standardów oceny funkcjonowania psychospołecznego uczniów, w tym uczniów z uszkodzonym słuchem¹⁸.

W roku szkolnym 2022/2023 zostaną również udostępnione opracowane w projektach POWER narzędzia diagnostyczne, służące do oceny rozwoju poznawczego, osobowościowego oraz emocjonalno-społecznego dzieci i młodzieży w wieku od urodzenia do 25 roku życia. Narzędzia te zostaną udostępnione nieodpłatnie w specjalnie do tego celu przygotowanym narzędziu informatycznym. Do przedszkoli, szkół i placówek systemu oświaty trafią również poradniki metodyczne.

Podjęte przez MEiN działania realizowane są w wielu obszarach, które wpływają na jakość kształcenia dzieci i młodzieży z uszkodzonym słuchem. Określenie zakresu w jakim należałoby uzupełnić obecne rozwiązania prawne, aby opracować efektywny model edukacji dwujęzycznej dla dzieci i uczniów w polskim systemie oświaty, musi być poprzedzone pogłębioną analizą. Konieczne jest przy tym uwzględnienie zróżnicowania potrzeb uczniów z uszkodzonym słuchem¹⁹, jak i postępów medycyny w zakresie leczenia i rehabilitacji wad słuchu, a także doświadczeń innych krajów, które wprowadziły rozwiązania w zakresie edukacji dwujęzycznej.

Bardzo ważną kwestią jest także przygotowanie rozwiązań, które w większym stopniu zachęcą osoby z niepełnosprawnością słuchu do podejmowania pracy z uczniami niesłyszącymi i słabosłyszącymi.

Ministerstwo Edukacji i Nauki planuje przeprowadzenie takiej analizy w 2023 r. oraz przygotowanie na podstawie jej wyników propozycji działań systemowych.

¹⁷ Narzędzia zostały opracowane w 2021 r. przez Akademię Pedagogiki Specjalnej w Warszawie. W roku 2022 i 2023 zostaną one poddane walidacji w ramach projektu innowacyjno-badawczego realizowanego przez Uniwersytet Śląski, a następnie bezpłatnie udostępnione specjalistom zatrudnionym w jednostkach systemu oświaty.

¹⁸ Zadanie realizowane w latach 2021-2022 przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II we współpracy z pracownikami naukowymi innych uczelni, w tym Uniwersytetu Warszawskiego, a także praktykami. Standardy zostały skonsultowane z przedstawicielami poradni psychologiczno-pedagogicznych i będą poddane dalszej weryfikacji w ramach projektu pn. „[Szkolenia i doradztwo dla kadr poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego](#)”.

¹⁹ M.in. dzieci zaimplantowanych, dzieci słyszących rodziców, dzieci niesłyszących rodziców.

ZAŁĄCZNIKI

Zadanie będzie realizowane we współpracy ze środowiskami akademickimi, ekspertami oraz praktykami.

Odnosząc się do wniosku zawartego w Informacji NIK:

udostępnienie szkołom przetłumaczonych na polski język migowy oraz dostosowanych do potrzeb osób niesłyszących podręczników dla uczniów wszystkich etapów edukacyjnych;

zdaniem Ministerstwa Edukacji i Nauki powyższy wniosek jest nieuprawniony, ponieważ dla uczniów niesłyszących uczęszczających do szkoły podstawowej zostały zaadaptowane podręczniki do obowiązkowych zajęć edukacyjnych z zakresu kształcenia ogólnego, które zostały określone w ramowych planach nauczania. Dopuszczone do użytku szkolnego podręczniki dla uczniów niesłyszących zostały dostosowane dla tej niepełnosprawności uczniów, czyli zaadaptowane tekstowo i graficznie, zawierają symbole PCS (Picture Communication Symbols) oraz nagrania wideo w polskim języku migowym (PJM).

W ten sposób zaadaptowane podręczniki dają największy wachlarz możliwości odbioru podręcznika przez ucznia niesłyszącego w procesie dydaktycznym.

W tym przypadku nie można mówić o przetłumaczeniu podręcznika na język migowy tylko jego adaptacji w możliwie najszerszym kontekście kanałów komunikacyjnych dla dziecka głuchego.

Zatem zauważyć należy, że Ministerstwo Edukacji i Nauki uczniom głuchym (w przepisach oświatowych określanym jako uczniowie niesłyszący posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego), tak jak ich zdrowym kolegom ze szkoły podstawowej, umożliwiło bezpłatny dostęp do podręczników, które w optymalny sposób mogą być przez nich wykorzystane w procesie dydaktycznym.

Dla I etapu edukacyjnego, tj. dla uczniów uczęszczających do klas I-III: został udostępniony podręcznik pn.: „Szkolni przyjaciele” (WSiP), materiały ćwiczeniowe (Karty pracy, Język polski na plus). Dodatkowo dla uczniów klas I-III został przygotowany i udostępniony na stronie Zintegrowanej Platformy Edukacyjnej kurs polskiego języka migowego: <https://zpe.gov.pl/a/migaj-razem-z-nami---kurs-polskiego-jezyka-migowego-pjm/DipfoQ5uN>

Z myślą o edukacji uczniów niesłyszących i słabosłyszących uczęszczających do klas IV-VIII (II etap edukacyjny) zaadaptowano podręczniki do następujących przedmiotów:

1. Klasa IV: historia, matematyka, język polski, przyroda,
2. Klasa V: biologia, geografia, historia, matematyka, język polski,
3. Klasa VI: biologia, geografia, historia, matematyka, język polski,
4. Klasa VII: biologia, chemia, fizyka, geografia, historia, matematyka, język polski,
5. Klasa VIII: biologia, chemia, fizyka, geografia, historia, matematyka, język polski, WOS.

W zestawie zaadaptowanych materiałów edukacyjnych, poza podręcznikami znajdują się adaptacje tekstowe (pliki elektroniczne w formacie rtf), adaptacje graficzne (jpeg), piktogramy – symbole PCS (Picture Communication Symbols) oraz nagrania wideo w polskim języku migowym (format wideo WebM), oraz listy tagów (słów kluczowych), odpowiadających każdemu z materiałów. Materiały

zostały udostępnione dyrektorom i nauczycielom szkół podstawowych w strefie dla zalogowanych w Systemie Informacji Oświatowej.

Ponadto należy zwrócić uwagę, że w Informacji NIK znajdują się nieścisłości, np.: (...) żadna ze skontrolowanych szkół nie korzysta z zaadaptowanych i udostępnionych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki podręczników przetłumaczonych na PJM (...); nauczyciele (...) korzystają też z materiałów wideo w języku migowym udostępnionych w Systemie Informacji Oświatowej i wykorzystują je w codziennej pracy dydaktycznej (s. 31). Te dwie informacje wykluczają się - wskazana zatem jest ich weryfikacja.

Należy zwrócić uwagę, że materiały wideo dostępne w SIO to właśnie tłumaczenia podręczników do klas IV-VIII szkoły podstawowej. Są to zasoby, które corocznie zostają poszerzone o kolejne pozycje dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu, łącznie ponad 11 tys. plików filmowych, które są tłumaczeniami treści poszczególnych fragmentów podręczników wykonanymi przez polskich ekspertów w zakresie tłumaczenia na PJM. W związku z powyższym cytowane na s. 31 wypowiedzi dotyczące *nagrań poszczególnych słów* i przetłumaczenia podręczników *na piktogramy, które nie są sposobem porozumiewania się osób niesłyszących* nie są zgodne ze stanem faktycznym dotyczącym sposobów komunikowania się z osobami niesłyszącymi. Tablice z piktogramami systemu Picture Communication Symbols są rzeczywiście udostępniane w ramach poszczególnych adaptacji podręcznikowych, jednak są one przeznaczone do pracy z uczniami niemówiącymi. Z kolei włączenie do zestawu udostępnianych nauczycielom materiałów tablic piktogramowych nie wpływa na to, że wszystkie treści zaadaptowanych podręczników są także przetłumaczone na PJM (i dostępne w formie plików wideo). Ponadto podkreślić należy, że z założenia adaptacje wykonywane przez ekspertów są kierowane do kilku grup uczniów ze specjalnymi potrzebami komunikacyjnymi, stąd wynika różnorodność ich „tłumaczeń” i różnorodność kanałów komunikacyjnych.

Niezgodne ze stanem faktycznym jest także stwierdzenie zawarte na s. 31: *brak jest podręczników zgodnych z podstawą programową kształcenia ogólnego przetłumaczonych na PJM*. Należy podkreślić, że poza tłumaczeniami na PJM w wykonanych adaptacjach podręczników znalazły się też wersje tekstowe oryginalnych treści podręcznikowych w polszczyźnie łatwej do czytania i zrozumienia.

Dodatkową pomocą w edukacji – przygotowaną przez MEiN dla osób niesłyszących i słabosłyszących jest opracowana seria pt. „Lektury dostępne”.

Lektury mogą zostać pobrane nieodpłatnie ze strony internetowej Ministerstwa Edukacji i Nauki <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/lektury-dostepne->, lub ze strony Zintegrowanej Platformy Edukacyjnej <https://zpe.gov.pl/a/lektury-dostepne/D1HUbVOK5>.

Jednocześnie informuję, że Ministerstwo w kolejnych latach rozważa adaptację podręczników dla uczniów z III etapu edukacyjnego (szkoły ponadpodstawowe).

[Wobec powyższego istotna jest więc weryfikacja treści Informacji NIK, w tym również przedstawionej we wniosku końcowym informacji.](#)

Odnosząc się do wniosku zawartego w Informacji NIK:

zainicjowanie konsultacji i prac z udziałem środowisk osób z niepełnosprawnością słuchu, środowisk akademickich i przedstawicieli szkół dla niesłyszących i słabosłyszących uczniów, w tym również niesłyszących uczniów, nad:

- *dalszym dostosowaniem treści poleceń i zadań egzaminacyjnych do potrzeb uczniów z niepełnosprawnością słuchu, tak by te w pełni uwzględniały ich kompetencje językowe;*

przedstawiam następującą informację.

Zasady przeprowadzania egzaminów zewnętrznych regulują przepisy ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty²⁰, rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu maturalnego²¹, dla nowej formuły egzaminu maturalnego – rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. w sprawie egzaminu maturalnego²², rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie egzaminu ósmoklasisty²³ oraz rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2019 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu zawodowego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie²⁴.

Zgodnie z art. 9c ustawy o systemie oświaty²⁵ przygotowanie i przeprowadzenie egzaminów zewnętrznych, w tym pytań, zadań i testów oraz ustalenie zestawów do przeprowadzenia tych egzaminów należy do zadań Centralnej Komisji Egzaminacyjnej. Natomiast przeprowadzeniem egzaminów zajmuje się 8 okręgowych komisji egzaminacyjnych.

Funkcjonujące rozwiązania umożliwiają wsparcie dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi podczas egzaminów zewnętrznych poprzez dostosowanie warunków i formy przeprowadzania tych egzaminów.

Zgodnie z art. 44zrz ust. 1 ustawy o systemie oświaty uczniowie oraz absolwenci posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawność – w tym osoby niesłyszące i słabosłyszące, których

dotyczyła kontrola przeprowadzona przez NIK – mogą przystąpić do egzaminu ósmoklasisty oraz egzaminu maturalnego w warunkach i formie dostosowanych do rodzaju niepełnosprawności, na podstawie tego orzeczenia. Dostosowanie formy ww. egzaminów²⁶ polega na przygotowaniu odrębnych arkuszy egzaminacyjnych dostosowanych do rodzaju niepełnosprawności ucznia lub absolwenta niepełnosprawnego. Zakres możliwych dostosowań warunków przeprowadzania ww. egzaminów określa art. 44zrz ust. 10 ustawy o systemie oświaty. Przewiduje on m.in. zapewnienie obecności i pomocy w czasie egzaminu specjalisty z zakresu danego rodzaju niepełnosprawności.

²⁰ j.t. Dz. U. z 2021 r. poz. 11915, z późn. zm. – dalej: *ustawa o systemie oświaty*.

²¹ Dz. U. poz. 2223, z późn. zm.

²² Dz. U. poz. 1644.

²³ j.t. Dz. U. z 2020 r. poz. 1361, z późn. zm.

²⁴ Dz.U. poz. 1707

²⁵ Zgodnie z art. 9a ust. 2 pkt 1 *ustawy o systemie oświaty*.

²⁶ O którym mowa w art. 44zrz ust. 8 *ustawy o systemie oświaty*.

W przypadku egzaminu zawodowego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie tożsame regulacje zawarte są w art. 44zzzf oraz art. 44zzzh *ustawy o systemie oświaty*, przy czym wskazać należy, że art. 44zzzf ust. 7 wskazuje dwie grupy zdających z niepełnosprawnościami, dla których opracowywane są arkusze w dostosowanej formie, tj. zdający niewidomi lub słabowidzący. Przepisy prawa oświatowego nie przewidują zatem opracowania odrębnej formy arkuszy egzaminacyjnych egzaminu zawodowego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie dla zdających niesłyszących lub słabosłyszących²⁷.

Sposoby dostosowania warunków i form przeprowadzenia egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego wskazuje rada pedagogiczna. Szczegółowe informacje dotyczące możliwych sposobów dostosowania²⁸ form i warunków przeprowadzania egzaminów zewnętrznych są zawarte w publikowanym corocznie²⁹ *Komunikacie dyrektora CKE*³⁰. Komunikat taki jest ogłaszany do 20 sierpnia roku szkolnego poprzedzającego rok szkolny, w którym dany egzamin jest przeprowadzany (zgodnie z przepisami określonymi w rozporządzeniu dotyczącym danego egzaminu³¹). Szczegółowe informacje w zakresie egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego dotyczące zdających słabosłyszących i niesłyszących są dostępne, odpowiednio dla egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego, w tym *Komunikacie* w Tabeli 1.2. *Zdający słabosłyszący* i Tabeli 1.3. *Zdający niesłyszący*.

W przypadku egzaminu ósmoklasisty komunikat³² przewiduje tożsame możliwe sposoby dostosowania dla uczniów niesłyszących oraz słabosłyszących. Są to:

1. Arkusz dostosowany do dysfunkcji, który uwzględnia:
 - 1) przedłużenie czasu;

²⁷ Zważywszy na te przepisy prawa oświatowego, za chybioną należy uznać argumentację NIK dotyczącą dostosowania zadań egzaminacyjnych egzaminu zawodowego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie do potrzeb zdających niesłyszących i słabosłyszących. Przepisy prawa nie przewidują takiej możliwości. Oczywiście do obu ww. egzaminów przystępują osoby z omawianymi niepełnosprawnościami, jednak nie stanowią one odrębnej grupy zdających.

²⁸ Zgodnie z art. 44zzr *ustawy o systemie oświaty*.

²⁹ Zgodnie z art. 9a ust. 2 pkt 10 lit. a tiret trzecie *ustawy o systemie oświaty*.

³⁰ Dostępnym pod adresem: www.cke.edu.pl. Np. *Komunikat dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z 19 sierpnia 2022 r. w sprawie szczegółowych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminu maturalnego w roku szkolnym 2022/2023*. (http://cke.gov.pl/images/_KOMUNIKATY/20220819%20EM%202023%20Komunikat%20o%20dostosowaniach.pdf)

³¹ Są to: § 5 pkt 3 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 2 sierpnia 2022 r. w sprawie *szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty* (Dz. U. poz. 1636); § 6 pkt 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie *szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu maturalnego* (Dz. U. poz. 2223, z późn. zm.); § 6 pkt 4 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. w sprawie *egzaminu maturalnego* (Dz. U. poz. 1644); § 14 ust. 1 pkt 3 oraz § 70 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2019 r. w sprawie *szczegółowych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu zawodowego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie* (Dz. U. poz. 1707, z późn. zm.).

³² Dostępny m.in. na stronie:

https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_OSMOKLASISTY/2023/komunikaty/20220819%20E8%202023%20Komunikat%20o%20dostosowaniach.pdf

- 2) uprawnienie do nieprzenoszenia odpowiedzi na kartę odpowiedzi (tj. zaznaczanie odpowiedzi do zadań zamkniętych w zeszytach zadań egzaminacyjnych).
2. Zapewnienie w czasie egzaminu obecności surdopedagoga lub tłumacza języka migowego (może być członkiem zespołu nadzorującego), jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem oraz/lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych.
3. Przystąpienie do egzaminu w oddzielnej sali (zdający rozwiązuje zadania w arkuszu bez zadań sprawdzających rozumienie ze słuchu).

W przypadku egzaminu maturalnego komunikat³³ przewiduje odrębny zakres dostosowań dla zdających niesłyszących oraz zdających słabosłyszących, przy czym rozróżnienie obu grup zdających, na podstawie konsultacji przeprowadzonych przez CKE przed rokiem 2002 z ekspertami z ośrodka w Kajetanach, czynione jest na podstawie opisu niepełnosprawności zawartego w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego. Jako słabosłyszące traktowane są osoby mające orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, w którym stwierdzono ubytek słuchu od 20 do 70 dB (dopuszcza się zamiennie słowne określenie stopnia niedosłuchu: „lekki” lub „umiarkowany”), natomiast jako niesłyszące traktowane są osoby mające orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, w którym stwierdzono ubytek słuchu powyżej 70 dB (dopuszcza się zamiennie słowne określenie stopnia niedosłuchu: „znaczny” lub „głęboki”). Dostosowania przewidziane są zarówno dla części ustnej, jak i części pisemnej egzaminu maturalnego.

W przypadku osób słabosłyszących w komunikacie przewidziane są następujące sposoby dostosowań:

1. W przypadku części ustnej egzaminu maturalnego:
 - 1) korzystanie z urządzeń technicznych odpowiednich do wady słuchu;
 - 2) przedłużenie czasu przeprowadzania egzaminu z języka polskiego, języka mniejszości narodowej, języka mniejszości etnicznej lub języka regionalnego nie więcej niż o 15 minut i przeznaczenie go na przygotowanie do wypowiedzi i/lub egzamin (wypowiedź monologową oraz rozmowę z zespołem przedmiotowym);
 - 3) przedłużenie czasu przeprowadzania egzaminu z języka obcego nowożytnego – nie więcej niż o 15 minut;
 - 4) zapewnienie w czasie przeprowadzania egzaminu obecności surdopedagoga, jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z absolwentem i/lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych;
 - 5) zastosowanie przekazanych przez okręgowe komisje egzaminacyjne zasad oceniania odpowiedzi uwzględniających dysfunkcję.
2. W przypadku części pisemnej egzaminu maturalnego:
 - 1) arkusze standardowe ze wszystkich przedmiotów (z wyjątkiem języków obcych nowożytnych) na poziomie podstawowym i rozszerzonym z dostosowaniem polegającym na przedłużeniu czasu trwania egzaminu nie więcej niż o 30 minut;

³³ Dostępny m.in. na stronie <https://cke.gov.pl/images/KOMUNIKATY/20220819%20EM%202023%20Komunikat%20o%20dostosowaniach.pdf>

- 2) w przypadku języków obcych nowożytnych – wybór jednej z poniższych opcji:
 - a) arkusze standardowe z języka obcego nowożytnego z możliwością korzystania z urządzeń technicznych odpowiednich do wady słuchu zdającego (słuchawki);
 - b) arkusze egzaminacyjne z języka obcego nowożytnego dostosowane do dysfunkcji zdającego na podstawie arkuszy standardowych (bez zadań sprawdzających rozumienie ze słuchu);
- 3) zapewnienie w czasie przeprowadzania egzaminu obecności surdopedagoga (może być członkiem zespołu nadzorującego), jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z absolwentem i/lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych.

W przypadku osób niesłyszących w komunikacji przewidziane są następujące sposoby dostosowań:

1. W przypadku części ustnej egzaminu maturalnego:
 - 1) zdawanie egzaminu z języka polskiego w języku migowym;
 - 2) przygotowanie odpowiedzi na piśmie (dostosowanie możliwe tylko wtedy, gdy zdający nie zna języka migowego);
 - 3) przedłużenie czasu przeprowadzania egzaminu z języka polskiego, języka mniejszości narodowej, języka mniejszości etnicznej lub języka regionalnego nie więcej niż o 15 minut i przeznaczenie go na przygotowanie do wypowiedzi i/lub egzamin (wypowiedź monologową oraz rozmowę z zespołem przedmiotowym)³⁴;
 - 4) zapewnienie w czasie przeprowadzania egzaminu obecności surdopedagoga lub tłumacza języka migowego, jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z absolwentem i/lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych;
 - 5) zastosowanie przekazanych przez okręgowe komisje egzaminacyjne zasad oceniania odpowiedzi uwzględniających dysfunkcję.
2. W przypadku części pisemnej egzaminu maturalnego:
 - 1) arkusz egzaminacyjny dostosowany do dysfunkcji;
 - 2) zapewnienie w czasie przeprowadzania egzaminu obecności surdopedagoga lub tłumacza języka migowego (może być członkiem zespołu nadzorującego), jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z absolwentem i/lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych.

W przypadku egzaminu zawodowego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie komunikaty³⁵ przewidują tożsame możliwe sposoby dostosowania dla zdających niesłyszących oraz słabosłyszących. Są to – zgodnie z przywołanymi wcześniej zapisami ustawy o systemie oświaty – wyłącznie dostosowania w zakresie warunków przeprowadzania egzaminu, zarówno w części pisemnej, jak i części praktycznej:

³⁴ Zgodnie z art. 44zzg ust. 1 *ustawy o systemie oświaty* absolwent niesłyszący jest zwolniony z części ustnej egzaminu maturalnego z języka obcego nowożytnego.

³⁵ Dostępne m.in. na stronie:

<https://cke.gov.pl/images/ KOMUNIKATY/8.%202023 Dostosowania-PP2019 12%20IX%202022.pdf> oraz

<https://cke.gov.pl/images/ KOMUNIKATY/7.%202023 Dostosowania-PP2012 2017 12%20IX%20%202022.pdf>

ZAŁĄCZNIKI

1. W przypadku części pisemnej:
 - 1) przedłużenie czasu egzaminu nie więcej niż o 30 minut;
 - 2) zapewnienie obecności specjalisty – surdopedagoga albo tłumacza języka migowego.
2. W przypadku części praktycznej:
 - 1) przedłużenie czasu egzaminu nie więcej niż o 30 minut;
 - 2) zapewnienie obecności specjalisty – surdopedagoga albo tłumacza języka migowego.

Wszystkie wymienione wyżej sposoby dostosowania warunków i form przeprowadzania egzaminów zostały omówione, skonsultowane oraz zmodyfikowane podczas spotkań przedstawicieli Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z przedstawicielami Polskiego Związku Głuchych, które miały miejsce w 2014 r. Efektem tych spotkań – poza uzgodnieniami dotyczącymi możliwych sposobów dostosowań warunków i form przeprowadzania egzaminów do potrzeb zdających słabosłyszących i niesłyszących, w tym m.in. możliwości dokonania przez osoby słabosłyszące, w przypadku egzaminów z języków obcych nowożytnych, wyboru pomiędzy arkuszami dla zdających bez niepełnosprawności oraz arkuszami dla zdających słabosłyszących – było również uzgodnienie listy ekspertów, specjalistów w zakresie nauczania osób niesłyszących oraz słabosłyszących danego przedmiotu, którzy mogliby współpracować z Centralną Komisją Egzaminacyjną podczas prac nad dostosowaniem arkuszy egzaminacyjnych przeznaczonych na – obowiązujący wówczas – sprawdzian i egzamin gimnazjalny oraz egzamin maturalny. Centralna Komisja Egzaminacyjna podjęła wówczas współpracę z wieloma ekspertami wskazanymi przez Polski Związek Głuchych. W wielu przypadkach współpraca ta trwa do dziś, a rozwiązania przyjęte np. w egzaminie gimnazjalnym zostały wdrożone w egzaminie ósmoklasisty.

Należy podkreślić, że każdy arkusz egzaminacyjny przeznaczony dla zdających niesłyszących lub słabosłyszących jest opracowywany przez specjalistę z zakresu tej niepełnosprawności. Eksperci Centralnej Komisji Egzaminacyjnej odpowiedzialni za egzamin z danego przedmiotu w żadnym stopniu nie ingerują w merytoryczne dostosowania zaproponowane przez specjalistę opracowującego arkusz dla zdających niesłyszących lub słabosłyszących. Od 2014 r. do Centralnej Komisji Egzaminacyjnej nie wpłynęła żadna skarga – ani od samych zdających, ani od ich rodziców, ani od nauczycieli, ani od dyrektorów szkół – w której nadawca wskazywałby na niewystarczający zakres dostosowań w przypadku arkuszy egzaminacyjnych dla osób z omawianymi niepełnosprawnościami.

Zawarte w informacji NIK stwierdzenie – jakoby „treści większości poleceń oraz zadań egzaminacyjnych oraz zasad zdawania egzaminów zewnętrznych” były „niedostosowane do [...] kompetencji językowych” (s. 17 *Informacji*) badanej grupy uczniów, jest ogólnikowe i nieprecyzyjne. Nie jest bowiem określone, których egzaminów to stwierdzenie dotyczy, których poleceń i których zadań. Centralna Komisja Egzaminacyjna zobowiązała się przekazać tę opinię ekspertom współpracującym z CKE nad opracowaniem arkuszy dla zdających niesłyszących oraz słabosłyszących, jednakże jej ogólnikowość może zdecydować o braku jej przydatności.

Nie jest prawdziwe twierdzenie, jakoby na „części egzaminów” „nie jest dopuszczalne tłumaczenie na język migowy, ani inny zindywidualizowany, alternatywny sposób komunikacji, treści poleceń i tekstów zawartych w arkuszach egzaminacyjnych” (*Informacja*, s. 17). Z przytoczonych powyżej zapisów z *Komunikatów* w sprawie dostosowań wynika jednoznacznie, że zapewnienia tłumaczenia na język migowy jest jednym z możliwych sposobów dostosowań na każdym egzaminie z każdego przedmiotu. *Komunikaty* jednoznacznie wskazują, że dostosowanie takie jest możliwe, jeżeli zastosowanie go ułatwi komunikację ze zdającym. Faktem jest, że tłumacz języka migowego może przekazać zdającemu w języku migowym nie tylko informacje dotyczące procedur uczestniczenia w egzaminie, ale również treść poleceń zawartych w arkuszu egzaminacyjnym. Zgodnie z przepisami prawa oświatowego w czasie trwania egzaminu ósmoklasisty, części pisemnej egzaminu maturalnego oraz części pisemnej i praktycznej egzaminów z zakresu kształcenia zawodowego zdającym nie udziela się żadnych wyjaśnień dotyczących zadań egzaminacyjnych, ani się ich nie komentuje³⁶. Nie ma jednak przepisów lub zapisów proceduralnych – wbrew twierdzeniu NIK (*Informacja*, s. 17) – które zakazywałyby przekazania treści polecenia do zadania w sposób alternatywny, z zachowaniem sensu polecenia, bez komentowania treści samego zadania. Oczywiście jest również, że podczas egzaminu nie można w języku migowym przekazywać treści tekstów lub zadań egzaminacyjnych, które zostały już – o czym była mowa powyżej – dostosowane do potrzeb danej grupy zdających z niepełnosprawnościami przez specjalistów opracowujących dany arkusz.

Niezgodne ze stanem faktycznym jest również twierdzenie Izby, jakoby nie było możliwości stosowania podczas egzaminu „innego zindywidualizowanego, alternatywnego sposobu komunikacji” (*Informacja*, s. 17). *Komunikaty* o sposobie dostosowania egzaminów do potrzeb zdających z niepełnosprawnościami nie są w stanie przewidzieć i określić wszystkich możliwych sposobów dostosowań. Stąd też w *ustawie o systemie oświaty* od lat funkcjonują przepisy³⁷, na podstawie których – w szczególnych przypadkach losowych lub zdrowotnych – dyrektor szkoły, na wniosek rady pedagogicznej, może wystąpić do dyrektora okręgowej komisji egzaminacyjnej z wnioskiem o wyrażenie zgody na przystąpienie przez danego zdającego do egzaminu w warunkach dostosowanych do jego potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych, nieujętych w komunikacie, o którym mowa w art. 9a ust. 2 pkt 10 lit. a tiret trzecie *ustawy o systemie oświaty*. Jeżeli w procesie kształcenia dany uczeń korzystał ze „zindywidualizowanego, alternatywnego sposobu komunikacji” oczywiście jest, że powinien z tego sposobu korzystać również podczas egzaminu. Rokrocznie z opisanej wyżej możliwości korzystają dziesiątki zdających; zakres dostosowań indywidualnych jest

³⁶ Są to: § 20 ust. 4 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 2 sierpnia 2022 r. w sprawie szczególnych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu ósmoklasisty (Dz.U. poz. 1636); § 56 ust 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie szczególnych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu maturalnego (Dz.U. poz. 2223, z późn. zm.); § 37 ust. 4 rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 1 sierpnia 2022 r. w sprawie egzaminu maturalnego (Dz.U. poz. 1644); § 28 ust. 5, § 46 ust. 5, § 85 ust. 5 oraz § 103 ust. 5 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2019 r. w sprawie szczególnych warunków i sposobu przeprowadzania egzaminu zawodowego oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie (Dz.U. poz. 1707, z późn. zm.).

³⁷ Art. 44zzr ust. 17 oraz art. 44zzzf ust. 15 *ustawy o systemie oświaty*.

ogromny, obejmuje zarówno formę egzaminu (np. arkusz przygotowywany dla konkretnego ucznia, zgodnie z wytycznymi ujętymi w orzeczeniu lub opinii, niejednokrotnie w konsultacji z członkami rady pedagogicznej), jak i warunki przeprowadzania egzaminu (np. przeprowadzenie egzaminu w domu ucznia z czterokończynowym porażeniem spastycznym, z zadaniami wyświetlanymi na suficie za pomocą rzutnika). Zakres możliwych dostosowań jest zatem znaczący, choć należy mieć świadomość, że dostosowanie formy lub warunków przeprowadzania egzaminu nie może doprowadzić do sytuacji, w której grupa korzystająca z danego dostosowania byłaby w jakimkolwiek stopniu uprzywilejowana względem grupy lub grup zdających niekorzystających z określonych dostosowań.

Należy również mieć świadomość, że zadania w każdym arkuszu egzaminacyjnym sprawdzają wiadomości i umiejętności określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego, wydanej w formie stosownego rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej/Ministra Edukacji i Nauki³⁸. Podstawa programowa nie różnicuje wymagań – ani w zakresie wiadomości, ani w zakresie umiejętności – względem różnych grup uczniów. Oznacza to, że każdy uczeń ma obowiązek opanować wszystkie wymagania określone w podstawie programowej. Oznacza to również, że żaden arkusz egzaminacyjny z jakiegokolwiek przedmiotu nie może eliminować treści nauczania określonych w wymaganiach ogólnych lub szczegółowych, niezależnie od tego, w jaki sposób ich poziom trudności lub abstrakcyjności ocenia dany nauczyciel lub dyrektor szkoły. Centralna Komisja Egzaminacyjna nie ma uprawnień do redukcji treści podstawy programowej; może jedynie treści te sprawdzać za pomocą zadań dostosowanych w zakresie np. technicznym, redakcyjnym, a w niektórych przypadkach – również językowym.

Opisane powyżej przepisy prawa oświatowego dotyczące podstawy programowej kształcenia ogólnego mogą wpływać na przywołane w *Informacji* NIK dane dotyczące wyników osiągniętych przez zdających niesłyszących oraz słabosłyszących na poszczególnych egzaminach. Zdający niesłyszący oraz słabosłyszący – jako grupa – osiągają nieco niższe wyniki średnie niż grupa zdających bez niepełnosprawności, jednakże różnice nie są aż tak znaczące, jak te przywołane w *Informacji* NIK. Za metodologicznie niezasadne należy uznać porównywanie wyników średnich osiągniętych przez całą populację zdających (tj. wszystkich absolwentów danego roku przystępujących do egzaminu maturalnego) z wynikami średnimi osiągniętymi przez zdających przystępujących do egzaminu w grupie kilku lub kilkunastu szkół.

³⁸ W latach 2020–2024 egzamin ósmoklasisty oraz egzamin maturalny są przeprowadzane na podstawie wymagań określonych w wymaganiach egzaminacyjnych, stanowiących zawężony katalog wymagań podstawy programowej, wydanych w formie rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki na dany rok lub na dane lata.

ZAŁĄCZNIKI

W tabeli poniżej zestawiono wyniki średnie uzyskane przez zdających bez niepełnosprawności oraz zdających niesłyszących i słabosłyszących z wybranych przedmiotów egzaminu ósmoklasisty i egzaminu maturalnego w 2021 r.

Egzamin w 2021 r.	Przedmiot	Liczba zdających oraz średni wynik osiągnięty przez zdających bez niepełnosprawności oraz odsetek sukcesów (maj)	Liczba zdających oraz średni wynik osiągnięty przez zdających niesłyszących oraz odsetek sukcesów (maj)	Liczba zdających oraz średni wynik osiągnięty przez zdających słabosłyszących oraz odsetek sukcesów (maj)
Egzamin ósmoklasisty	język polski	342 797 60%	1 194 54%	
	matematyka	342 702 47%	1 193 39%	
	język angielski	335 131 66%	1 157 63%	
Egzamin maturalny	język polski, poziom podstawowy	274 261 55% 93%	113 46% 76%	441 48% 84%
	matematyka, poziom podstawowy	274 141 56% 79%	113 41% 58%	446 49% 69%
	język angielski, poziom podstawowy	259 461 76% 94%	110 59% 81%	300 64% 84%

Z powyższego zestawienia wynika, że w przypadku egzaminu ósmoklasisty – porównując wyniki całej populacji zdających bez niepełnosprawności oraz zdających niesłyszących i słabosłyszących – różnica w wyniku średnim waha się od 3 do 8 punktów procentowych (odpowiednio – w przypadku *języka angielskiego* i *matematyki*). W przypadku egzaminu maturalnego to wynik średni z *języka angielskiego* na poziomie podstawowym osiągany przez zdających niesłyszących odbiega najbardziej od średniego wyniku osiąganego przez zdających bez niepełnosprawności (różnica wynosi 17 p.proc.); najmniejsza jest w przypadku egzaminu z *języka polskiego* (wynosi 9 p.proc.), (a to przecież *język polski* powinien – idąc tokiem rozumowania NIK – prowadzić do największych różnic, zważywszy na chociażby kanon lektur obowiązkowych, z których część pisana jest niewspółczesną polszczyzną). Wydaje się jednak, że zakres dostosowań w arkuszu opracowanym przez ekspertów w zasadniczy sposób pomaga osobom niesłyszącym i słabosłyszącym poradzić sobie z wymaganiami zadań egzaminacyjnych. Analiza danych przedstawionych w tabeli powyżej pokazuje również, że rzeczywiste wyniki uzyskiwane przez całą populację zdających z danej grupy zdecydowanie odbiegają od danych zacytowanych w *Informacji* NIK (s. 15). Dane ze szkół, które NIK uwzględniła w kontroli, nie są danymi reprezentatywnymi, a wyniki średnie – nawet względem całej populacji zdających niesłyszących i słabosłyszących – zaniżone względem danych rzeczywistych.

ZAŁĄCZNIKI

Należy również wspomnieć, że NIK w żadnym z badanych zakresów nie występowała z wnioskiem o informacje do Centralnej Komisji Egzaminacyjnej. Komisja nie przekazywała Izbie ani danych dotyczących wyników, ani informacji o sposobie przygotowywania arkuszy egzaminacyjnych dla zdających niesłyszących i słabosłyszących, ani informacji o współpracy Centralnej Komisji Egzaminacyjnej z Polskim Związkiem Głuchych. Oczywiście wnioski Izby, jak już wskazano powyżej, przekazane zostaną osobom opracowującym materiały dla tych grup zdających.

Z poważaniem

W zastępstwie
MINISTRA EDUKACJI I NAUKI

Marzena Machałek
Sekretarz Stanu
/ – podpisano cyfrowo/

6.6. Opinia Prezesa NIK do stanowiska Ministra

PREZES
NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI
MARIAN BANAŚ

LPO.430.001.2022

Warszawa, 16 listopada 2022 r.

Opinia
do stanowiska Ministra Edukacji i Nauki
dotyczącego informacji o wynikach kontroli nr P/22/075
Edukacja głuchych i niedosłyszących dzieci i młodzieży

Na podstawie art. 64 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli¹, przedstawiam opinię do stanowiska Ministra Edukacji i Nauki dotyczącego informacji o wynikach ww. kontroli².

Najwyższa Izba Kontroli podtrzymuje zasadność wszystkich wniosków sformułowanych w informacji o wynikach ww. kontroli dotyczącej edukacji głuchych i niedosłyszących dzieci i młodzieży.

W ocenie NIK zasadne jest zainicjowanie prac nad wprowadzeniem do systemu prawnego, w obszarach regulujących edukację dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu, rozwiązań dostosowujących system edukacji do potrzeb niesłyszących i słabosłyszących uczniów, m.in. takich jak wprowadzenie obowiązku znajomości języka migowego przez kadre pedagogiczną szkół, biorącą udział w kształceniu dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością słuchu, wraz z określeniem minimalnego, jednolitego standardu poziomu kompetencji językowych pozwalających na komunikowanie się i pracę w języku migowym z niesłyszącymi uczniami. W stanie prawnym istniejącym w okresie objętym kontrolą, poza wprowadzonym od roku akademickiego 2019/2020 standardem kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu pedagoga specjalnego, nauczyciela, logopedy i nauczyciela prowadzącego zajęcia wczesnego wspomagania rozwoju dziecka³, nie wprowadzono formalnego wymogu znajomości języka migowego przez kadre pedagogiczną szkół, w których uczą się niesłyszące dzieci i młodzież. Wśród umiejętności, jakie powinni nabyć absolwenci studiów realizujących ww. standard kształcenia wskazuje się m.in. znajomość jedynie podstaw języka migowego, systemu językowo-migowego (SJM) w kontekście polskiego języka migowego (PJM) i stosowanie jedynie podstaw języka migowego oraz odróżnianie SJM od PJM. Znajomość języka migowego na takim poziomie nie zapewnia sprawnego komunikowania się z uczniami.

Uzasadnione jest również udostępnienie szkołom podręczników dla uczniów wszystkich etapów edukacyjnych przetłumaczonych na polski język migowy oraz dostosowanych do potrzeb osób niesłyszących. Kierownicy kontrolowanych jednostek wskazywali, że udostępnione przez Ministerstwo Edukacji i Nauki zaadaptowane podręczniki dla uczniów klas od I do III szkoły podstawowej nie były dostosowane do faktycznych potrzeb niesłyszących uczniów. Żadna ze skontrolowanych szkół nie korzystała z zaadaptowanych i udostępnionych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki podręczników przetłumaczonych na PJM. Dyrektorzy szkół wskazywali m.in., że po analizie udostępnionych przez Ministerstwo materiałów nauczyciele nie zdecydowali się na ich wykorzystanie,

¹ Dz. U. z 2022 r. poz. 623, dalej: ustawa o NIK.

² Zawartego w piśmie Pani Marzeny Machałek, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji i Nauki z 22 września 2022 r. (znak DKA-ZKO.0914.4.2022.ŁT).

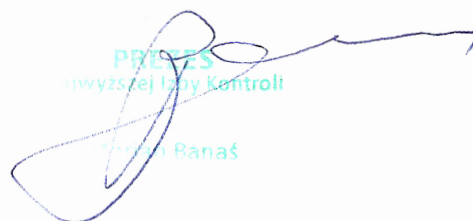
³ Zobacz: załącznik nr 3 do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz. U. z 2021 r. poz. 890, ze zm.).

ponieważ „samo dołączenie nagrań poszczególnych słów, wyrazów w PJM nie jest wystarczającym komunikatem”, „są to podręczniki i materiały edukacyjne (...) przetłumaczone na piktogramy, które nie są sposobem porozumiewania się osób niesłyszących”. Dyrektorzy podkreślali też, że brak jest podręczników zgodnych z podstawą programową kształcenia ogólnego przetłumaczonych na PJM, a Ministerstwo udostępnia podręczniki i materiały edukacyjne dla klas I – III szkoły podstawowej. Nie udostępniono natomiast podręczników dla starszych uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkół ponadpodstawowych. Przywołane stanowiska dyrektorów szkół – tj. osób posiadających praktyczny kontakt z przedmiotowymi zagadnieniami i niejednokrotnie dysponujących wieloletnim, specjalistycznym doświadczeniem – stanowią ustalenia kontroli, a nie ocenę dokonaną przez Izbę.

Konieczne jest także zainicjowanie konsultacji i prac z udziałem środowisk osób z niepełnosprawnością słuchu, środowisk akademickich i przedstawicieli szkół dla niesłyszących i słabosłyszących uczniów, w tym również niesłyszących uczniów, m.in. nad dalszym dostosowaniem treści poleceń i zadań egzaminacyjnych do potrzeb uczniów z niepełnosprawnością słuchu, tak by te w pełni uwzględniały ich kompetencje językowe. Według obowiązujących w okresie objętym kontrolą procedur, na egzaminie zewnętrznym nie jest dopuszczalne tłumaczenie na język migowy, ani inny zindywidualizowany, alternatywny sposób komunikacji, treści poleceń i tekstów zawartych w arkuszach egzaminacyjnych. Obecność na egzaminie surdopedagoga lub tłumacza języka migowego zapewnia się, jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem lub pomocy w obsłudze specjalistycznego sprzętu i środków dydaktycznych, a w języku migowym możliwe jest wyłącznie zdawanie części ustnej egzaminu maturalnego z języka polskiego. Dyrektorzy szkół wskazywali, że obecny na egzaminie maturalnym surdopedagog może wytłumaczyć w języku migowym tylko instrukcję, nie wolno mu tłumaczyć ani poleceń, ani treści zadań. Podawali też, że na słabsze (od uzyskiwanych przez słyszących rówieśników) wyniki egzaminów uczniów z niepełnosprawnością słuchu, wpływało m.in. niedostosowanie do ich kompetencji językowych treści większości poleceń i zadań egzaminacyjnych oraz zasad zdawania egzaminów zewnętrznych. W ich ocenie, dotychczasowe zmiany formy i zasad zdawania egzaminów zewnętrznych są niewystarczające dla uczniów z niepełnosprawnością słuchu.

Odnosząc się do tez zawartych w ww. stanowisku, podających w wątpliwość zgodność przedmiotowej informacji o wynikach kontroli ze stanem faktycznym, należy poprzestać na stwierdzeniu, że zgodnie z treścią art. 64 ust. 1 ustawy o NIK, podstawę do jej opracowania stanowiły w szczególności materiały dowodowe zgromadzone w aktach kontroli i wystąpienia pokontrolne, których prawdziwości i rzetelności sporządzenia nie zakwestionował żaden z 15 kierowników kontrolowanych jednostek, uprawnionych do zgłoszenia zastrzeżeń⁴. Z kolei, w myśl art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ww. ustawy, NIK ma prawo – a nie obowiązek – zasięgania w związku z przeprowadzaną kontrolą informacji od jednostek niekontrolowanych, a informacje te może pozyskiwać – tak jak to miało miejsce w danym przypadku – z innych, w tym ogólnodostępnych źródeł⁵.

Reasumując, w ocenie Najwyższej Izby Kontroli przytoczone argumenty jednoznacznie wskazują na potrzebę realizacji ww. wniosków.

PREZES
Najwyższej Izby Kontroli
Krzysztof Banaś

⁴ Por. str. 42 informacji o wynikach kontroli.

⁵ Centralna Komisja Egzaminacyjna wyniki egzaminów publikuje na stronie prowadzonej pod adresem: <https://cke.gov.pl/wyniki-egzaminow/>.